T.C.
KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

OSMANLI DEVLETİNİN STRATEJİ ANLAYIŞ VE UYGULAMALARI (KLASİK DÖNEM 1451–1566)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ERDEM ÇAKIR

ANABİLİM DALI : ULUSLARARASI İLİŞKİLER
PROGRAMI : SİYASİ TARİH

DANIŞMAN: YRD. DOÇ. DR. BEKİR GÜNAY

KOCAELİ, 2007

SUNUŞ

Tarih bazılarına göre boş bir uğraş olarak adlandırılmakla beraber ders almasını bilenler için engin bir denizdir. Ulu önder Atatürk'te okuduğu kitaplar içerisinde tarih kitaplarına en büyük yeri vermiştir. Özellikle geçmişte oynanan oyunlar değişik biçimlerde yeniden karşımıza çıkıyorsa tarihi incelememiz bizi geçmişte yapılan ve gelecekte yapılabilecekleri yorumlayıp tedbirler almamız yönünde zorlar. Bu yüzden Osmanlı Devletinin Klasik Döneminin Strateji Anlayış ve Uygulamaları konusunu inceleme gereğini hissettim. Çünkü stratejinin boyutlarından zaman farklı olsa da mekan ve kuvvet yani devletin temeli olan vatan ve millet bazında aynıdır.

Mücadele değişik vasıtalarla değişik biçimde sürdürülüyor olsa da hedeflerde temel yönlerde çok büyük farklılıklar yoktur. En azından Türkler yine iç hat pozisyonundadır ve tehdit altındadır. Bu yüzden strateji arayışlarında tek kaynak pek çok millete nasip olmayan, kendi tarihleridir. Son kırılma noktası Kurtuluş savaşını kazanmasında da tarihini bilen, tarihinden ders alabilen ve milletini tanıyan başta Mustafa Kemal olmak üzere lider ve yönetici kadroya sahip olması; bugünkü coğrafya ve kültürümüzü bizlere bırakabilmiştir. Günümüzde bize düşen görev ise objektifliğimizi kaybetmeden mirasımıza sahip çıkabilmektir.

Çalışmamda Orta Asya'dan devraldığı mirasla eski dünyada bir imparatorluk haline gelen ve bu hakimiyetini dünya tarihinde ender rastlanan şekilde çok uzun süre sürdüren Osmanlı Devletinin klasik dönem stratejisi, stratejide ulaşılabilen hedefler ve başarılamayan noktalardaki sınırlılıkları ortaya koymak asıl amacım olacaktır. Burada incelenen konuların gelecek için strateji oluşturma, hedef seçme, modelleme ve bunları aşamalandırma çabası içerisine girecek araştırmacılara faydalı olacağını değerlendirmekteyim. Konu üzerinde çalışmalarımda değerli bilgi ve fikirleri ile derslerinde ve ders dışında yardımlarını esirgemeyen sayın Prof. Dr. Hasret Çomak, Prof. Dr. Samir Salha, Doç. Dr. Bedri Gencer, Doç. Dr. İrfan Kaya Ülger ve Dr. Fahri Çetin Derin'e sonsuz şükranlarımı sunarım. Benim tez konuma yönelmemi sağlayan ve temel yaklaşımları kurarak çalışmamı faydalı istikametlere

yönelten tez danışmanım Yrd. Doç. Dr. Bekir Günay'ın samimi emekleri benim için çok ayrı bir değer ifade etmektedir.

Ayrıca başladığım yüksek lisans eğitiminden çalışma şartları nedeniyle ayrılmayı düşündüğüm zor anlarda bana moral ve manevi destek vererek devam etmem konusunda beni teşvik eden Kurul Başkanım P. Kd. Alb. Sinan Tarkan bu aşamaya gelebilmemde en büyük etkendir. Eğitimime hazırlandığım süreçte ile devamında sevgili annem ve kız kardeşimin maddi ve manevi yardımları unutulmayacak boyuttadır. Evliliğimizin ilk günlerine rastlayan ve dört yıl gibi uzun bir süre devam eden yüksek lisans çalışmalarımda desteğini esirgemeyen eşimin fedakarlıkları her türlü takdirin üzerindedir. Düzenli uyuyarak bizi yormayan neşe kaynağım, yaşama gayem biricik kızım Sanem çalışma isteğimi artırarak zoru kolaya çevirmiştir. Bugünlere ulaşmamda büyük payı olan rahmetli ilkokul öğretmenlerim babam Ekrem Çakır ve sayın Zeki Taşkın'ı rahmetle anıyorum. Emeklerimi ikisine ithaf ediyorum.

Erdem Çakır Şırnak, 21 ARALIK 2006

İÇİNDEKİLER

SUNUŞ I
İÇİNDEKİLER IV
ÖZET VI
ABSTRACK VII
KISALTMALAR VIII
GİRİŞ 1
I. STRATEJİ KAVRAMININ ANALİZİ 4
A. Strateji İle İlgili Kavramlar 4
1. Vizyon ve Vizyonun Oluşumu 4
2. Politika 5
3. Strateji 6
a. Strateji Kavramı 6
b. Stratejinin Tarihi 8
B. Erken Dönem Türk Stratejik Düşünceleri 10
1. Orhun Abidelerindeki Stratejik Düşünceler 10
2. Batıya Doğru İlerleyişteki Strateji 13
3. Selçukluların Stratejik Yaklaşımları 17
II. OSMANLI DEVLETİNDE STRATEJİ ANLAYIŞI VE UYGULAMALARI 22
A. Klasik Dönem Öncesi Stratejilere Genel Bakış 22
1.Tarihte Türk Stratejisi 22
2.Kuruluş Dönemi Yaklaşımları 25
3.Beylikler Stratejisi 38
4.Ankara Savaşı ve Fetret Devri 47
B. Klasik Dönem Osmanlı Strateji Yaklaşımı 53
1.Batıya Yönelen Uygulamalar 53
a. İstanbul'un Fethinin Stratejik Değeri 53
b. Batı'ya Yönelişte Diğer Adımlar 58
2.Doğu Siyaseti 65
a. Doğu Siyasetinin Genel Hatları 65
b.Osmanlı'nın Stratejik Doğu Hareketi 67
c. Klasik Dönemin Stratejik Esasları 70

III. GÜNÜMÜZ STRATEJİLERİ OLUŞUMUNDA OSMANLI KLASİK DÖNEMİNDEN MODELLENEBİLECEK YÖNLER 77

A. Stratejik Modelleme Esasları 77

1. Stratejik Modelleme ve Analiz Yöntemi 77

2. Modelleme Biçimlerine Örnekler 78

3. Stratejik Yöntemlerin Tarihe Uygulanması 81

B. Klasik Dönem Stratejisinin Ana Hatları ve Kullanılabilirliği 84

1. Osmanlı Klasik Dönem Strateji Modeli 84

2. Günümüzde Mevcut Durumun Osmanlı Devleti ile Benzeştiği Dönem 87

SONUÇ 89

KAYNAKÇA 93

EKLER

Ek I Osmanlı Devleti Öncesinde Dünya Güç Merkezleri

Ek II Haçlı Seferlerini İzlediği Güzergahlar

Ek III Piri Reis' in 1513 Tarihli Dünya Haritası

Ek IV Osmanlı Devleti En Geniş Sınırlara Ulaştığında Diğer Güç Merkezlerinin Stratejik Hamleleri

Ek V Sömürgeleşmenin Başlangıcında Dünya Güç Merkezlerinin Toprak Kazanımları

ÖZGEÇMİŞ

ÖZET

Genel anlamda Türk stratejisi batıya yöneliktir. Fetret Devri sonrasında Fatih İstanbul – Roma - Madrit eksenini ortaya koyarak yaşından beklenmeyen geniş ufukları Türk Milletine göstermiştir. Kızıl Elma'nın ilk noktası İstanbul'un alınmasındaki yaratıcı yaklaşımlarla sembol olma özelliğini günümüzde de sürdürmektedir.

Fatih'ten sonra II. Beyazıt denizciliğe verdiği destekle, bilinen ilk Amerika kıyı haritalarının (Piri Reis) yaratılmasına katkı sağlamıştır. Yavuz Fatih eksenini yeni bir boyuta İslam Halifeliği ve Magrib'e taşımış, büyük ustanın stratejik düşüncelerini nasıl içtenlikle özümsediğini sekiz yıllık kısa iktidarında tüm dünyaya göstermiştir. Kanuni dönemi Osmanlı stratejik hakimiyetinin tepe noktası olmuştur. Bu devirlerde potansiyel tehlikeyi sezip eksen hareketlerini destekleyici Kafkas Planlarında Sokullu benzeri yaklaşımlar Orta Asya Türk Stratejilerinin doğal sonuçları olarak göze çarpmaktadır.

Stratejik bir geri çekilme olarak kabul edilmese de Osmanlı Devletinin zaman içinde kendisinden çok fazla kuvvetlenmiş Avrupa karşısında yıllık ortalama 3000 km^2 alıp, 4000 km^2 vererek gerilemesi dikkat çekicidir. İstanbul'dan sonra Viyana ve Roma'nın Kızıl Elma niteliklerini dimağlarda sürdürebilmesi, çarelerin Kanun-i Kadim' de aranması stratejik düşünce tarihi etkilerinin gündeme yansımalarıdır. Kolonileşen ve sömürgeciliği düstur edinen dünyada başat güç olma zorlamaları yapan İngiltere, Fransa ve Rusya; Kalpgah (Heartland) ve bağlı yollarında hep Osmanlı Devleti ile karşılaşmışlardır. 1815 Avrupa' sının antlandırılmış prensipleri aksine, parçalanmak istenen Osmanlı Devleti olmuş ve bu yoğun gayretlere rağmen güncel bölgesel stratejilerde ihmal edilemeyen Türkiye Cumhuriyetinin doğumu da yine Osmanlı stratejik düşüncelerinin yansımalarıdır. Yön değiştiren milli stratejimizin bize kaybettirdiklerini ancak tarih bilincimiz, kendimize güvenimiz ve yapacağımız detaylı stratejik analizler geri verebilir.

ABSTRACK

In general Turkish strategy is directed towards to the west. After Fetret Period Fatih showed wide horizon to Turkish Nation by bringing up the Istanbul – Rome axis which was not expected from a person at his age. The first point of Red Apple still continues its special features of being symbol by originator approaches of Istanbul's conquer.

After Fatih, Beyazıt the second of having the first known map of American coasts (Piri Reis) by giving importance to maritime. In his short power period Yavuz indicated to whole world how sincerity he imbibe the greatest leader Fatih's strategic thoughts by carrying out Fatih's axis a new dimension to Islamic Caliphate and Magrib. The top point of Ottoman Strategic sovereignty was the period of Kanuni. In these periods by understanding the potential danger accompanying the axis actions in Caucasian Plans like Sokullu approaches are conspicuous as the natural results of The Turkish Strategies of Middle Asia.

Although it is not accepted as a strategically moving back, it is striking that Ottoman Empire's getting worse by loosing 4000 km^2 but also getting average 3000 km^2 annually against Europe which became stronger than Ottoman Empire in time. Remembering Red Apple quality of Venice and Rome after Istanbul, searching the solutions in Kanuni Kadim is the mirror of the affects of the strategic thinking. England, France and Russia that wanted to be the dominant force in the world which are ruled by colony and colonialism; were always met with Ottoman Empire on Kalpgah (Heartland) and its connected ways. On the contrary of promised principles of Europe in 1815, it was the Ottoman Empire that was wanted to be broken and The Birth of Turkish Republic that can not be neglected in local strategies is again the mirror of The Ottoman strategic thinking in spite of the hard efforts. Only our history conscious, trusting ourselves and detailed strategic analysis to be done by us can give back the loss of our national strategy which changes direction to transfer.

KISALTMALAR :

AB.	**:**	Avrupa Birliği
ABD.	**:**	Amerika Birleşik Devletleri
a.g.e.	**:**	Adı geçen eser
a.g.m.	**:**	Adı geçen makale
Alm.	**:**	Alman
ASAM	**:**	Askeri Stratejik Araştırmalar Merkezi
A.Ş.	**:**	Anonim Şirket
bkz.	**:**	Bakınız
B.O.A.	**:**	Başbakanlık Osmanlı Arşivi
c.	**:**	Cilt
çev.	**:**	Çeviren
Dr.	**:**	Doktor
Evr.	**:**	Evrak
KB.	**:**	Kültür Bakanlığı
KEİ	**:**	Karadeniz Ekonomik İşbirliği
Koll.	**:**	Kollektif
KTB.	**:**	Kültür ve Turizm Bakanlığı
Ltd.	**:**	Limited
M.E.B.	**:**	Milli Eğitim Bakanlığı
M.G.A.B.	**:**	Milli Güvenlik Akademileri Basımevi
Nşr.	**:**	Neşreden
T.A. ve D.M.K. ve G.V.	**:**	Tarih Araştırma ve Dökümantasyon Merkezleri Kurma ve Geliştirme Vakfı
TKAE:	**:**	Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü
T.T.E.M.	**:**	Türk Tarihi Encümeni Dergisi
T.T.E.S.	**:**	Türk Tarihinde Ermeniler Sempozyumu
T.T.K.	**:**	Türk Tarih Kurumu
T.T.T.	**:**	Türk Tarihi Tetkik
vd.	**:**	Ve devamı
YKY.	**:**	Yeni Karamürsel Yayınları
yy.	**:**	Yüzyıl

GİRİŞ

Uygarlığın küresel bir nitelik almaya başlamasında Helenizmin genişlemesinden sonraki ikinci aşama, MS. 600-MS. 1000 yılları arasında İslam dünyasının liderliği ve üstünlüğü ele geçirmesidir. İslamiyet'le gelen ve tüm insanlığa sunulan yüksek değerler, kısa sürede İslam dininin etkinliğini artırdı, genişlemesini kolaylaştırdı. İslamiyetin doğuşu Avrupa, Orta Doğu, Hindistan ve Çin uygarlık merkezlerinde mevcut olan kültürel dengeyi tam olarak ortadan kaldırmamakla birlikte, kültürler arasındaki sınırları keskinleştirdi ve Orta Doğu'nun dönemsel üstünlüğünü sağladı. Emeviler döneminde İslam dünyasında önemli değişiklikler meydana geldi. Başkent, Şam'a taşındı, devletin sınırları Kuzey Afrika, İspanya ve Asya'nın Ceyhun ırmağına kadar genişletildi; yönetim yeniden düzenlendi ve seçimle iş başına gelen halifelik yerine "Irsi" bir sistem kuruldu; İslam topluluğunun Arap olan yapı ve hüviyeti değiştirildi ve başka ırkları da içine alan "genişleme" süreci başlatıldı.[1]

Arapların dil, din, hukuk; Greklerin bilim ve rasyonel düşünce; Hintlilerin matematik ve astronomi; Perslerin edebi ve yönetim yetenekleri ile Türklerin yüksek orta asya kültürü, yönetim ve askerlik kabiliyetleri "Bağdat potası'nda" birleşti.[2] Sonuçta; Farabi ve Kindi gibi filozoflar, Tabari ve İbni Sina gibi tıp adamları ve İbni Haldun gibi sosyolog, hukukçu ve bilim adamları döneme damgalarını vurdular. Türklerin IX. yüzyıldan itibaren Müslümanlığı kitle halinde kabul etmeleri ile birlikte İslamiyet yeni bir ivme kazanmaya başladı ve sonuçta; kültürel, dinsel, askeri ve siyasi bir gelişme dönemine girildi.[3] Özellikle Fatih'ten sonra, yönetime ait alanlar, kanun yapma faaliyeti bakımından Sultan'a özgü sayılmıştır. Bu özel alanlarda şeriat ya da dogmatik yorum, çeşitli kamu kurumlarını açıklamakta yeterli görülmemiştir. Burada karşı bir yorum olarak deneysel, tarihsel yaklaşım vazgeçilmez bir zaruret olarak kabul edilmiştir.[4]

---

[1] Oral Sander, **Siyasi Tarih İlk Çağlardan 1918'e**, Ankara, 2002, s. 34.
[2] Osmanlı öncesindeki dünya güç merkezleri **EK-I**'de gösterilmiştir.
[3] Sander, **a.g.e.,** s. 36.
[4] Halil İnalcık, **Osmanlı'da Devlet, Hukuk, Adalet**, İstanbul, 2000, s. 39.

Selçuklu dönemi ile Türk kültürünün Avrupa ile etkileşimi arttı, haçlı seferlerine rağmen Anadolu'nun Türkleştirilmesi tamamlandı. Daha sonra bir milletler topluluğu şeklinde ortaya çıkan Osmanlı İmparatorluğu döneminde Türk unsuru, iki med dalgası şeklinde Avrupa'ya sevk edildi ve kullanıldı. Kanuni Süleyman zamanında aradaki bütün Balkan ülkeleri ve ilerisini zapt ederek Viyana kapılarına dayandı. Türklerin bu yönde ikinci dalgalanışı IV. Mehmet zamanındadır. İşte bu devlet ile ruhani teşkilat çok kuvvetli bir müessese halinde İstanbul'da birleştiler. Osmanlının bize kalan en büyük miraslardan birisi de kıtaların düğüm noktası olan İstanbul'dur. Tek başına İstanbul bile bir küresel güç olabilme yolunda bir anahtardır.

Bir devlet yapısı içinde egemenliğe ve siyasi iktidarın kullanılmasına yönelik her düzeydeki örgütlenme ve ilişki, siyasi kurumlaşma olarak nitelendirilebilir. Siyasi kurumların toplumun bütünü içindeki yeri ve karşılıklı bağlan ise, siyasal yapıyı oluşturmaktadır. Osmanlı Devleti'nin siyasal yapısı XIV ve XV. yüzyıllarda hızla gelişerek, XVI. yüzyılda olgunluk noktasına ulaşmıştır. Tarihçiler bu dönemi "klasik dönem" ya da "klasik çağ" olarak nitelendirmektedirler.

Roma (batı ve doğu) ile Osmanlılar çok farklı halkları yönetmek ve birçok cephede birçok hasımla mücadele etmek zorunda kalmışlardı. Ancak Osmanlı devleti milliyetçiliğin yükseliş çağında çok daha karmaşık sorunlarla boğuşmuş ve ayrıca hem Şii, hem de genel olarak Arap ve Hıristiyan âleminin toplu saldırılarına karşı direnmek zorunda kalmıştı. Bu açıdan da farklılık öne çıkar. Romalılar sonuçta kendileri kadar örgütlü olmayan kavimler ile boğuşurken, Osmanlılar 18. yüzyılın İkinci yarısından sonra kendilerinden daha güçlü ve tam da gelişme çağının başındaki imparatorluklar ve en dinamik milliyetçi güçler ile ölüm kalım mücadelesine girmişti.[5]

Bugün bütün Avrupa ve Akdeniz dünyasında Roma'nın izleri varken, Osmanlıların bir zamanlar yönetmiş olduğu topraklarda da 40'a yakın devlet kurulmuştur. Bir başka ifade ile çok küçük devletçikler bir yana bırakılırsa,

[5] Mehmet Tanju Akad, **Savaş Tarihinin Dönüm Noktaları,** İstanbul, 2005, s.29.

dünyadaki her dört devletten bir tanesinin geçmişinde Osmanlı bulunmaktadır. Bu noktaya gelinmesindeki temel neden klasik dönem Osmanlı stratejik yaklaşımlarıdır.

İşte bu anahtarı bizim ve aslında bizim kimliğimiz altında tüm İslam kimliğinin eline veren dönem Fatih-Kanuni dönemidir. Üç aşamalı bir stratejinin ilk halkası olarak düşünülmüş olan İstanbul ileride yapacağımız her türlü açılımın anahtarı olmaya devam edecek bizlere tarihin her döneminde temel dayanak noktası olacaktır. Bu özellikleri ile İstanbul Türk Stratejisinin gelecekteki doğal merkezi ve motoru olmak zorundadır.

I. STRATEJİ KAVRAMININ ANALİZİ

A. STRATEJİ İLE İLGİLİ KAVRAMLAR

1. Vizyon ve Vizyonun Oluşumu

Vizyon veya stratejik niyet, bir kuruluşun gelecekte ulaşmayı amaçladığı nihai durumdur. Vizyon, gelecekte yaratmak istediğimizin hayalidir. Yaratmak istediğimiz geleceğin bir resmini çizer. Sonuçta, ne istediğimizi belirleyerek, şimdiki sınırlarımızı aşabilmeyi sağlar. Susan Clayton'a göre, bir vizyona sahip olmak, işin son noktasını görmek demek değildir. Vizyonlar sadece gelecek başarılara giden bir yoldur.[6] Vizyon kavramı:

Toplu var oluş duygusu yaratır.
Kalıcı amaç duygusu yaratır.
Bir başarı ölçütü içerir.
Günlük konuları aşmayı sağlar.
Hem şimdi hem de gelecekte meşru bir anlama sahiptir.
Lider ve onun takipçilerine eylem yetkisi verir.

Zira vizyon genellikle bir öngörü, bir kavram ya da fikir, geleceğin tasarlanmış bir resmi veya bir ideoloji olarak anlaşılır. Vizyon süreci geleceğe bir ok atmak gibidir.[7] Bu ok gelecekteki başarının hangi özellikleri taşıyacağını belirler. Bir devlet veya bir büyük örgüt, gelişmeler karşısında baskına uğrayarak sadece karşılık arayan pozisyona düşmemek için, günümüz şartlarında en az 20–30 yıl ileriyi görmelidir. Bu süre tarih içerisinde daha uzun olabilir. Çünkü gelişme katlanarak, hızlanarak ilerler. Yani ileride vizyon kavramı da daha kısa bir süre ile biçimlenecek, çabuk düşünme ve uygulama daha büyük önem arzedecektir.

Osmanlılar 14. Yüzyılın sonunda Tuna boylarına ulaştıktan sonra 19. Yüzyılın sonuna kadar beş yüzyıl boyunca burada Hıristiyan devletlerin saldırılarına karşı muazzam bir direniş gösterdiler. Diğer yandan sorun sadece Tuna boylarında

---

[6] Susan Clayton, **Strateji Geliştirme**, İstanbul, 1998, s. 43.
[7] Clayton, **a.g.e**., ss. 152-153.

Habsburglar ile yapılan savaşlar olsaydı bu savaşlar Osmanlılar için daha kolay olurdu. Ne var ki Osmanlılar aynı dönemde bir yandan İranlılar ve Venediklilere karşı savaşırken Rusya giderek daha büyük bir düşman olarak öne çıkıyor, ayrıca Hint Okyanusu ve Kızıldeniz'de Portekizlilerle yer yer çatışmalar çıkıyor ve nihayet adeta sürekli hale gelen isyanlarla uğraşıyordu.[8] Kuruluş çağlarında yakalanabilen vizyon bir noktada tıkanmasına rağmen zamanlı atılmış uygun adımların ve oluşturulmuş mekanizmanın işlemesi sonucunda devlet uzun süre ayakta kalmayı başarabilmiştir.

2. Politika

Bir tarife göre politika, belli koşullar muvacehesinde, mevcut veya gelecekteki kararların tatbikine hâkim çeşitli alternatifler arasından seçilen kesin bir hareket tarzı veya yöntemidir.[9] Politika, amacına ulaşmak için düşündüğünden başka türlü konuşarak ve davranarak işi yürütmektir.[10]

Politika, bir kullanma sanatıdır. Burada kullanılan devletin güç ve kaynaklarıdır. Daha açık ifadeyle politika, devletin güç ve kaynaklarını ulusal çıkar doğrultusunda hazırlama ve kullanma sanatıdır. Politika; devlet işlerini düzenleme ve yürütme sanatıdır. Devlet yönetimini de siyaset olarak ifade edebiliriz.[11]

Siyaset; sanat, bilim ve teknolojinin bütün imkânlarından yararlanan, tarih bilgisine, hayal gücüne, geleceği görme yeteneğine sahip olan kişilerin meşgul olacağı, yüksek bir faaliyet alanıdır.[12]

Siyaset bilimi ile uğraşan siyaset bilimi yaratıcıları, Eski Yunanlı Eflatun, "Devlet" i;, Aristoteles, "Politika"yı;, daha sonra Romalı Çiçero, "De Republica"yı; Ortaçağda Floransalı Machiavelli, "Hükümdar"ı; Fransız yazarlardan 16'ncı yy.'da

---

[8] Akad, **Savaş Tarihinin…,** s. 72.
[9] Cevdet Tanyeli, **Milli Strateji ve Oluşumunda Etkileyici Faktörler**, İstanbul, 1990, s. 25.
[10] **Meydan Larousse,** İstanbul, 1987, c.16, s. 179.
[11] Erol Mütercimler, **21' inci Yüzyıl ve Türkiye " Yüksek Strateji",** İstanbul, 1997, s. 38.
[12] Abdullah Armağan, **Milli Güvenlik Kavramları, Milli Güvenlik Siyaseti ve Milli Güvenlik Planlama Süreci Eğitim ve Öğretim Bilgi Notu,** Ankara., 2001, s.1.

Jean Bodin, "Cumhuriyetin Altı Kitabı"nı; 18'inci yy.'da Montesquieu,"Kanunların Ruhu Üstüne" yi; Jean Jacques Rousseau, "Toplum Sözleşmesi"ni; 19'uncu yy.'da Tocqueville, " Eski Rejim ve Devrim" i yazdılar.[13]

Karar verilen hareket tarzına ait politika ifadesi yani politik direktif, Milli Strateji için rehber teşkil edecek kadar özellikli olmalı, askeri kuvvetlerin ekonomik ve psikolojik düşüncelerin mahiyet ve özelliğini belirlemelidir. Öte yandan Politika, "ne yapılacağını"; Milli hedefler, "Niçin" yapılması gerektiğini; strateji ise, bunun "nasıl yapılacağını" ve uygulama boyutunu ifade eder. Yani stratejinin bir üst kademesi olan Politika, ne yapılacağını emreder; nasılına karışmaz. İşin nasıl yapılacağını strateji tayin eder.

3. Strateji

a. Strateji Kavramı

Stratejinin tanımında bir beraberlik olmamakla birlikte, sözlük anlamı" Bir amaca ulaşmak için izlenmesi gereken ana yol" olarak geçmektedir. Strateji, genel anlamı ile " karar ve hedef " faktörleri arasında belirli vasıtaların kullanılması suretiyle bağlantı kuruluşunu ifade eder. Bir savaşta siyasi iktidarın belirlediği hedefe varmak için askeri kuvvetleri kullanma sanatıdır.[14]

Strateji bir ulusun yada uluslar topluluğunun barış ve savaşta benimsenen politikalara en fazla destek vermek amacıyla politik, ekonomik, psikolojik ve askeri güçlerini bir arada kullanma bilim ve sanatı; önceden belirlenen bir amaca ulaşmak için belirlenen yoldur.[15]

Bugünün stratejisinin anlamı, tamamen genişlemiş ve politik, ekonomik, sosyal ve askeri güçlerin tümünü kullanma sanatı ile eş anlamlı hale gelmiştir. Örneğin ekonomistlerin gözü ile baktığımızda strateji; farkı yaratmaktır. Aynı

[13] **Gelişim Hachette Ansiklopedisi,** İstanbul, 1993, c. 10, s. 3750.
[14] **Meydan Larusse Ansiklopedisi,** c. 18, s. 313.

[15] **Oxford Ansiklopedik Sözlük,** İstanbul, 1990, cilt 4, s. 1659.

müşteriye, rakiplere oranla çok daha farklı yararlar sunabilmektir. Strateji, müşteri tercihlerindeki değişimleri görebilmek, çalışma alışkanlıklarındaki değişimleri gözleyebilmek ve müşteriye rakiplerin sunamayacağı çok farklı yararlar sunabilmektir.[16]

Johnson ve Scholes'e göre, strateji kontrol demektir. Bir kurumun uzun vadedeki yönelimi ve bakışıdır. Kaynaklarını pazara uyarlayabilmedir.[17] Askeri güçlerin harekâtını, siyasal iktidarlarca belirlenmiş bir hedefe ulaşacak biçimde birleştirme sanatıdır.[18] Bu iki tanım, sadece askeri gücü ifade ettiğinden hatalıdır. Daha doğrusu Askeri strateji ile ilgilidir.

Diğer bir tanıma göre, genelde strateji; bir hareket tarzını, birbiriyle ilgili bütün olguları ile her yönden ayrıntılı bir tarzda dikkatle inceleme, değerlendirme ve uygulama sürecidir. Kısaca strateji maksada ulaşmak için gücün hazırlanması, oluşturulması ve kullanılması sanatıdır. Politika " Ne Yapacağını" ifade ederken, strateji " Nasıl Yapılacağını" açıklar. Yani gücün nasıl kullanılacağını, uygulamayı ve nasıl uygulanacağını belirtir. Strateji politikanın uygulanışına yöneliktir ve bir alt hareket tarzıdır.

Stratejiyi alt başlıklarda açmak ve genişletmekte mümkündür. Top yekün Strateji; Ulusal Stratejinin gelecekteki hedeflerine yönelik uygulamalı (Aktif) bölümüne denir. Doğrudan hükümetin denetimi altındadır. Ulusal Strateji gibi Ulusal Güç unsurlarının tamamını kullanır. Genel (Global) Strateji; Top yekûn Stratejide olduğu gibi Ulusal Gücün, Politik, Ekonomik, Sosyal ve Askeri güç unsurlarını kullanır. Hükümet düzeyinde düzenlenir ve uygulanır. Ulusal strateji ile aynıdır.

Büyük (Yüksek) Strateji; Milli Güvenlik Hedeflerine ulaşmada bu unsurların geliştirilmesi ve kullanılmasını koordine etme bilim ve sanatıdır. Büyük Strateji yalnız harp dönemini kapsamaz. Harp sonrası dönemi de nazari dikkate alır. Büyük

---

[16] Arman Kırım, **Yeni Dünyada Strateji ve Yönetim**, İstanbul, 1998, s. 9.
[17] Clayton, **a.g.e.**, s. 33.
[18] **Büyük Laraousse,** c. 11, s. 10816.

(Yüksek) Stratejinin amacı, hasım hükümetin harp yapma gücünün en zayıf yerini bulmak ve onu imha etmek olmalıdır.[19]

b. Stratejinin Tarihi

Strateji kavramının tarihine bir göz attığımızda, Strateji ile ilgili kavramların M.Ö. 500 yıllarında yaşamış Çin Askeri Stratejisti Sun-Tzu'un "Harp Sanatı" kitabında yer aldığını söylemek mümkündür.[20] Daha sonra stratejinin eski Yunanca'da Stratos Ago'dan geldiği ortaya çıkmıştır. Stratos, Ordu; Ago' da kullanma anlamına geldiklerinden kısaca, Orduyu kullanma (sevk ve idare) anlamında kullanılmıştır.[21] Yani Strateji anlayışı ve kavramı ilk çağlardan itibaren mevcuttur. Ancak zamanımıza doğru yaklaştıkça kapsam genişlemiştir. Ordu dışındaki diğer milli güç unsurlarını da yayılmıştır.

Batıda yayımlanan ilk ünlü strateji yapıtı Floransalı Machiavelli'nin 16'ncı yy'da yazmış olduğu " Harp Sanatı" ve " Hükümdar" adlı eserleridir."Amaca götüren her yol geçerlidir (meşrudur)" şeklindeki Makyavelist görüş, yaklaşık 500 yıldır Batı'da popülaritesini yitirmemiştir.[22]

Stratejinin sanat olarak uygulanışının, ilk kullanılışının kimi batılı uzmanlarca Napolyon Bonoparte ile başladığı kabul edilirken, Clausewitz ile kavramsallaştırıldığını iddia edenler de pek çoktur. Doktrin yol göstericilik açısından faydalı bir kavram olarak kullanıma girmiştir. Doktrin uygulanması mümkün görülen prensip ve hareket tarzlarının Harp Prensiplerinin toplamıdır. Ancak geçmiş çağların teknolojileri ve olanaklarını da gözetmek zorundadır.

Doktrinler, mevcut gücün ve olanakların kullanılması için bir rehber oluşturmakla birlikte, bir dogma haline de getirilmemelidir. Yaratıcı düşünceyi engellememelidir. Örneğin, 1.Dünya Harbi'nde ateş gücü üstünlüğüne rağmen,

---

[19] Liddel Hart, **Stratejide Dolaylı Tutum**, (çev. Cemal Enginsoy), Ankara, 2002, s. 240.
[20] Sun Tzu, **Savaş Sanatı,** İstanbul, 1993, s. 9.
[21] Muzaffer Erendil, **Tarihte Strateji**, Ankara, 1998, s. 3.
[22] Machiavelli'nin **" Harp Sanatı ve Hükümdar "** adlı eserlerindeki ana temalardan biri olarak göze çarpar.

piyadenin kitle halinde hazırlanmış tahkimli mevzilere karşı taarruzda kullanılması, yüz binlerce zayiata neden olmuştur.[23]

Ancak tarih boyunca Türk Askeri Stratejisini incelediğimizde, Türk Milletinin bilinen ortalama 5000 yıllık tarihinin tamamına yakınının sıcak harplerle geçtiği görülmektedir. Bu uzun süre içerisinde, Avrupa ve Batı tarihçilerinin daha sonra adını koydukları strateji ve taktik esasları, milli harplerimizde de başarı ile uygulanmış ve hemen her defasında, düşmanla aramızda kuvvet (sayı) bakımından aleyhimize büyük bir dengesizlik olmasına rağmen, büyük zaferler ve kazançlar elde edilmiştir. Yani strateji sanatı örnekleri Türk Harp Tarihinde de pek çoktur.

19'uncu yüzyılın sonu ve 20'nci yüzyılın başlarına kadar (Modern çağa kadar) strateji, sadece askeri anlamda ele alınmış ve Askeri Kuvvetlerin Muharebe Alanına Kadar İdare Sanatını ifade etmiştir. Ancak önceki dönemlerde de diğer vasıtalar stratejinin parçası olmuştur. İsmi sonradan konmakla birlikte kavram eski uygulamalarda da kullanılmıştır.

Tabii ki tarih kaynaklarında öne çıkan ordu olmaktadır. Bunun asıl nedeni ise devrin şartları ve güçlü bir orduya olan ihtiyaçtır. Örneğin "Selçuklu devrini İslam medeniyetinin orijinal ve parlak bir sayfası" olduğu yolundaki hükmünü bütünü ile kabul etmeye imkân yoktur. Çünkü orijinal ve parlak olduğundan söz edilen medeniyet, İslam medeniyeti değil, Türk medeniyetidir. Mesela, manevi medeniyetin en büyük tezahürü olan devlet, bir Türk devletidir.

Uzun çalışmalardan sonra, Arap ve Acem sanatından ayrı bir Türk sanatının varlığı artık bütün dünyaca kabul edilmiş olup, belli zamanlarda beynelmilel kongreler düzenlenmektedir. Bunun gibi, İslam medeniyetinden ayrı bir Türk medeniyetinin varlığı araştırmalar ilerledikçe daha iyi anlaşılacaktır. Gerek yeni bir yurdun kurulmasında, korunmasında ve genişletilmesinde; gerekse burada "parlak" ve "orijinal" bir Türk medeniyetinin meydana getirilmesinde Türk ordusunun büyük rolü vardır.[24] Doğal sonuç olarak bu medeniyeti sağlayan ordu diğer unsurların

[23] Mehmet Tanju Akad, **Strateji Üzerine**, İstanbul, 2001, s.18.
[24] Mehmet Altay Köymen, **Belleten** Cilt: LII, Ankara, Nisan 1988, Sayı:202, s.92.

önünde ilk stratejik araç olarak göze çarpmaktadır. Diğer toplumlarla karışırken kültür etkilenmekle beraber aslını korumayı başarabilmiştir.

Ciddi, bilimsel ve sistematik strateji etüdünün 18'inci yüzyılda başladığı söylenebilirse de, Türk Milleti tarihin ilk çağlarından başlamak üzere, stratejinin tatbikçisi olmuştur. Ancak batıdaki "Eski Yunan Medeniyeti bütün bilimlerin temelini teşkil eder" şeklinde yerleşmiş bulunan eğilim nedeniyle; Avrupa'nın Asya kıtasındaki tarihi olayları ihmal etmesi ve bunlardan uzak kalması sonucu, strateji kavramı, eski Yunancadaki "Strategus-General veya Stratos-Ago Orduyu Kullanma, Generallik Sanatı" kelimesi üzerine bina edilmiştir.[25]

Benzer bir tanıma göre Askeri Strateji; askeri gücün, diğer güç unsurlarının da katkısıyla, askeri hedeflerin ele geçirilmesi ve korunması maksadıyla; hazırlanması, tanzimi, usulünce kullanılması veya kullanılma azminin gösterilmesidir. Askeri gücün kullanılma esasları, askeri coğrafya etütleri sonucunda belirlenir.[26] Bu çerçevede tarihsel süreç içerisinde strateji kavramının yalnızca askeri strateji ile sınırlı kaldığı günümüze yaklaştıkça stratejinin sınırlarının genişletildiği söylenebilir.

B. ERKEN DÖNEM TÜRK STRATEJİK DÜŞÜNCELERİ

1. Orhun Abidelerindeki Stratejik Düşünceler

Türklerin en erken devirlerden beri oluşturdukları devlet anlayışı, diğer milletlerden ayrılır. "Türk Cihan Hakimiyeti", "Nizam-ı alem ülküsü" gibi anlayışlarla ifade edilen küresel, "üniversal" yani "cihanşümul" devlet fikrinin temelinde elbette Türklerin üzerinde bulunduğu coğrafyanın, yaşayış ve inanç tarzının etkisi büyüktür. Bunları anlayamadan Türk milleti ve devletini izah edebilmek, Türklerin imparatorluklar kurma ve yaşatma başarısını idrak etmek oldukça güçtür. Türkler tarih boyunca, Hiung-Nu'lar, Hunlar, Uygurlar, Selçuklular, Memluklar, Kıpçaklar, Timur oğulları gibi adlarla tanındılar. Türklerin insanlığın

[25] Erendil, **a.g.e,** s. 3.
[26] **Askeri Coğrafya**, Ankara, Şubat, 1986, s. 28.

serüvenindeki rolleri temel nitelikte olmuştur. Bu nedenle insanlığın serüvenini onlara büyük bir yer ayırmaksızın anlatmanın hemen hemen olanağı yoktur.[27]

Bu rolün çıkış noktası Türk tarihinin başlangıcından beri var olan devlet anlayışıdır. Devlet, bir anlamda milletin en üst seviyede organize olmuş şeklidir ve bu anlamıyla günümüzde hemen her devletin yapılanması birbirine benzer. Ancak devlet anlayışı, milletlerin tarih ve kültürü ile doğrudan ilişkilidir. Bu sebeple Türk devlet anlayışı kendine mahsus özelliklere sahiptir. Devleti tanımlayan veya devletin unsurlarını oluşturan kavramlar dahi, Türklerin köklü ve kendine has bir devlet fikrine sahip olduklarını gösterir.

Daha önce de belirtildiği gibi Türk devletleri "cihanşümul" bir anlayış ile oluşturulmuştur. Yani cihana hakim olma ve yönetme düşüncesi tarihte kurulan Türk devletlerinin ortak özelliktir. Bu düşüncenin oluşmasında elbette ki eski Gök Tanrı inancının izleri görülür. Nitekim Göktürk Kitabelerinde bu anlayış açık bir şekilde dile getirilmiştir.

"Üstte mavi gök, altta yağız yer kılındıkta, ikisin arasında kişioğlu (insanoğlu) yaratılmış ve kişioğlunun başına babam, amcam Bumin ve İstemi kağanlar Tanrı tarafından oturtulmuştur".[28] Bu ifadeden de anlaşılacağı gibi, Türk kağanı ilahi bir menşeden yani Tanrıdan (tengri) devlet kurma ve yönetme yetkisini (kut) almaktadır.[29] Kut sahibi kağan, dünyayı yönetme gibi ağır bir sorumluluğu üslenirken, insanoğlunun huzur ve refahını ön planda tutmak zorundadır. Bu düşünce tüm Türk devletlerine değişimlerle de olsa yansımıştır.

Asya'da İslamiyet'ten evvelki devre ait Türk kitabeleri, Yeni Sey, Göktürk ve Uygur kitabeleri diye üç kısma ayrılabilir. Günümüz devlet kavramına göre devletin oluşabilmesi için şu unsurların bir arada bulunması gerekmektedir; ülke, millet, siyasi hâkimiyet ve teşkilatlanma. Türkler en eski çağlardan beri bu unsurları esas alan pek çok devlet kurmuş ve yaşatmıştır. Gerek İslam öncesi olsun, gerek İslami

---

[27] Jean Paul Roux, **Türklerin Tarihi,** (çev. Galip Üstün), İstanbul, 1989, s.11.
[28] Ali Öztürk, **Ötüken Türk Kitabeleri**, İstanbul, 1996, s.103; Mustafa Gökmen, **Eski Türk Kitabeleri**, İstanbul, 1980; ifade anlam olarak aynı şekilde iki eserde de yer almaktadır.
[29] Bahattin Öğel, **Türk Mitolojisi,** İstanbul, 1971, s.72.

dönemde olsun kurulan her Türk devleti birbirinin devamı niteliğindedir. Çünkü devletlerin adı veya coğrafyası farklı da olsa, Türk devlet anlayışı genel hatlarıyla hep aynı kalmıştır. Bu süreklilik Türk devletlerini devamlı daha büyük düşünmeye itmiş, küresel stratejisini de bu evrimin içerisinde yoğurmuştur.[30]

İşte Türkler dünyanın çok eski milletlerinden olan Çinlilerle İranlıların çok eskiden beri tanıyıp kendisiyle münasebette bulundukları bir kavimdir. Tarihi eskiliği müverrihlerce musaddak olan Tevrat'ta dahi Türklerden bahis vardır. Cihan hâkimiyeti düşüncesinde Devlet-i Ebed Müddet kavramını da Türk tarihine sokan işte bu gerçeklerdir. Osmanlı devleti Türk'ün tarihindeki en uzun nefesli basamak olarak belkide bu misyonun son ve en güçlü temsilcisidir.[31]

Osmanlı devlet anlayışı; Türk ve İslam devletleri gelenekleri ile Orta Doğu'daki eski yönetim anlayışlarının bir sentezi durumundadır. Hunlardan başlayıp Göktürk, Uygur, Karahanlı, Gazneli ve Selçuklu devlet anlayışı Osmanlılarda bütün çizgileri ile kendini gösterir. Başta Abbasi devleti olmak üzere çeşitli İslam devletlerinin yönetim şekillerinden etkilenir. Sasani ve Doğu Roma İmparatorluğu'nun (Bizans) tesiri de yer yer görülür. Felsefi temel ise kendi kaynaklarındadır.[32]

Bizans elçisinin imparator Justin'e, 596 tarihinde Göktürk hakanını ziyaretten dönüşünde "bu halk bugün Türk ismiyle maruftur; eski zamandaki ismi ise Sakalardı" tam bir hakikati anlattığına inanılmıştır. Türkler, Ötüken'den İstanbul'a gelene kadar karşılaştıkları kültür ve medeniyetlerin çeşitli unsurlarını almaktan çekinmemişler, bunları kendi potalarında eritip benimsemişlerdir. Bundan dolayı Osmanlı devlet anlayışını iyi kavrayabilmek için eski Türk devlet anlayışını gözden geçirmek gerekir. Burada Osmanlı küresel stratejisinin saf kaynakları bulunmaktadır. Osmanlılar, beylikten devlete geçerken hâkimiyetleri altındaki toplumda karmaşık bir yapı kazanmaya başlamışlardır. Bu yapı, klasik Osmanlı düzeninin egemen

[30] Gökmen, **a.g.e.,** s. 13.
[31] Osmanlı Devletinin en geniş sınırları **Ek IV**'de görülmektedir.
[32] Fuad Köprülü, **Türkiye Tarihi,** Ankara, 2005, s.57.

olduğu XV. ve XVI. yüzyıllarda, en tipik ve belirgin biçimiyle tespit edilebilmektedir.[33]

Tarihi gelişimin doğal bir sonucu olarak Osmanlı yönetim felsefesinin özü de, daire-i adalet (Adalet dairesi-Hakkaniyet çemberi) denilen bir ilke ile açıklanmıştır. Kaynağı eski İran-Hint geleneğine kadar giden bu düşünce, Sasanilerden Müslüman Araplara geçmiştir. Bu ilke, eski Türk, İslam ve Kur'an-ı Kerim'in yönetim anlayışlarından etkilenen ilk Türkçe siyasetname eseri Kutadgu Bilig'den itibaren de Türk-İslam siyasi düşüncesinde yer almıştır.

2. Batıya Doğru İlerleyiş Stratejisi

Bu çerçevede Oğuz federasyonunun siyasal yönetimi konusunda şu taslağı çizebiliriz: Boy beyleri üzerinde bir yeri (orunu) olan Yabgunun seçimi sistematiği dönüşümlüdür. Yabguluk verasetle geçmez, hiçbir sülale ya da uyruğun tekelinde değildir.[34] Bu gelenek kendinden sonraki Türk devletlerine de benzer şekilde yansımış değişik adlarla değişik coğrafyada hüküm süren Türk devletlerinde aynı esaslar küçük farklarla uygulanmıştır. Romalıların Anadolu'ya hâkim olmasından sonra da Anadolu'ya yönelik Türk akınlarının belirli aralıklarla ve devrin siyasi gelişmelerine paralel olarak devam ettiği görülmektedir.

Nitekim Anadolu'ya yönelik Türk akınlarının ve bilhassa Doğu Anadolu ile Kafkasya'yı Yurt edinme çabalarının İslamiyet'ten önce tekrar başladığı dikkati çekicidir. M.Ö. 1000–1500 yılları arasında Karadeniz'in kuzeyindeki Kıpçak Bozkırı, Asya kökenli milletlerin yerleştikleri alan olmuştur. Bunların çoğu, Saka Türkleridir. M.Ö. VII. yüzyılda Kafkasya, Azerbaycan ve Doğu Anadolu Sakalar ile Persler arasında paylaşılamayan bölge durumundadır.[35]

Kafkasya üzerinden Azerbaycan ve Anadolu'ya yapılan önemli bir Türk akını da, Asya Hun Türklerinin 395 tarihli Anadolu seferidir. Türkler bu akında; Karasu,

---

[33] A. Zeki Velidi Togan, **Oğuzların Destanı Reşideddin Oğuznamesi Tercüme ve Tahlili,** İstanbul, 1982, s. 127.
[34] Sencer Divitçioğlu, **Oğuz'dan Selçuklu'ya,** İstanbul, 1994, s.18.
[35] **Türk Milli Bütünlüğü İçerisinde Doğu Anadolu,** Ankara, 1986, s. 12.

Fırat vadisi boyunca ilerlediler, Malatya ve Çukurova'ya indiler ve hatta Kudüs'e kadar ulaştılar. Bu olaydan üç yıl sonra 398 tarihinde buna benzer ikinci bir Hun akını daha görülecektir. İkinci büyük göç dalgası 466 tarihlerinde meydana geldi ve Avrupa Hunları'na bağlı Ağa çeri Türk boyları, Azerbaycan ve Doğu Anadolu'ya yerleştiler. Sasani kaynakları bunlara Ak-Katlan, Bizanslılar ise Akatzir adını vermişlerdir. Bu Ağaçeriler'in bir kısmı 1180–1412 yıllan arasında Halep ve Şam taraflarına göç ettiler, bir kısmı da Güney Azerbaycan'da Erdebil ve çevresinde yerleştiler.

Türklerin Doğu Anadolu'ya yönelik üçüncü göç dalgasını Hazer Türk Devleti'nin teşekkülünde önemli rol oynayan Sabırlar meydana getirdi. Bunlar, M.S. 515 yılında Derbent, 527 yılında Kür nehrini geçerek Bakü ile Kuba arasına ve Lenkeran'a yerleştiler. Müteakip dönemlerde de bölgeye yönelik Türk göç ve akınları aralıksız devam etti.[36]

Bu dönemde Doğu Anadolu'ya yönelik Türk akınlarının sebeplerini iki önemli olayla açıklamak mümkündür. Bunlardan Birincisi: Bizans-Roma faktörü ve Bizans'ın içinde bulunduğu durum; İkincisi: Orta Asya'daki gelişmeler ve Avrupa'yı tehdit etmeye başlayan Türk varlığı ve akınlarıdır. Atilla'nın 437 yılında Hunların başına geçmesi ile Türkler ve Romalılar arasındaki münasebetler yeni bir döneme girdi. Bizans ve Batı Roma'yı da idaresi altına almak isteyen Atilla, 441 yılında Tuna ve Balkanlar üzerinden Trakya'ya yürüdü. Belgrat ve Niş'i ele geçiren Atilla, Varna civarında Bizans ordusunu yendi ve müteakiben Çanakkale Boğazı ile İstanbul önlerine kadar ilerledi. Bizans, Belgrat yakınlarında ordugâh kuran Atilla ile barış yapmak zorunda kaldı. 441 yılında yapılan Margüs Barışına göre: Bizans, Belgrat bölgesindeki bir kısım araziyi Hunhar'a terk edecek, Bizanslılar hizmetindeki bütün Hun askerlerini geri verecek; Hunların düşmanları ile ittifak yapamayacak ve her yıl belli miktarda vergi verecekti. Doğu Roma bu antlaşma ile önemli ölçüde Hunların hâkimiyeti altına girmiş oldu.[37]

[36] **Türk Milli…,** s. 13.
[37] **Türk Milli…,** s.24.

IV. asrın ortasında Atilla Devleti, Orta Avrupa'da Cermen ve Slav kitleleri arasında eriyip gittikten sonra, Hunların Güney Rusya'daki ırkdaşları, harekete geçtiler ve dünya tarihine yeni bir yön verme mücadelesine devam ettiler. Nitekim Volga ırmağı kuzeyinde yaşayan Bulgar Türkleri; güneye doğru indiler ve müteakiben de Tuna'ya doğru ilerlediler. Besarabya'ya yerleşen Bulgarlar, uzunlukları kilometreleri bulan tabyaları kurdular ve Bizans tehlikesine karşı savunma tedbirlerini aldılar. Bu da gösteriyor ki, Atilla Devleti ve Hunlar, gövdesi Orta Asya'da dal ve budaklan ise Güney Rusya'da bulunan bir ağacın Avrupa ve Anadolu'ya uzantıları görünümündedirler.[38]

Balkanlara gelen ve diğer Türk boylarından olan Avar, Peçenek, Uz, Kuman ve Kıpçaklar da başta Bizans olmak üzere Avrupa devletlerinin ordularında paralı asker olarak görev aldılar ve bir kısmı da Bulgar Türkleri gibi Anadolu'ya geçirildiler. Araplara, İranlılara ve hatta doğudan gelen Türk akınlarına karşı Bizans'ı savunmak maksadıyla Anadolu'da iskana mecbur edilen bu Türk boyları, geçen zaman içerisinde Hıristiyanlık etkisiyle asimile edilmeye çalışıldılar.

Oğuz Türkleri'nin Anadolu'yu tekrar fethinden 4–5 asır önce Anadolu'da yurt tutan bu Türkler, zamanla ve önemli ölçüde milli şuurdan uzaklaştırıldılar. Fakat Bizans tarafından uygulanan siyasi, iktisadi ve dini amillere rağmen, Rumeli Peçenek ve Uzları'nın 1071'de Alparslan tarafına geçmeleri hadisesi; dikkate şayan olup, henüz bu unsurların tam olarak Hıristiyanlığı benimsemediklerinin de objektif bir kanıtı olarak önem arz etmektedir.[39]

Kafkaslar üzerinden uzun bir yolculuktan sonra İstanbul'a gelen Göktürk elçilik heyeti, Bizans yönetimi tarafından çok iyi karşılanmıştır. İran'a karşı Bizans ile ittifak yapmak isteyen Türk elçilik heyeti; ipek ticaretinde Çin ile Bizans arasında aracılık etmek ve ticareti İran'dan geçirmemek önerisinde bulundu. Bu görüşmeler sonunda; İran-Bizans ilişkileri bozuldu ve Bizans'ın Sasanilere ödemekte olduğu vergiyi kesmesi iki devlet arasındaki savaşın başlamasına sebep oldu. Bizans ile İran arasında başlayan mücadele, iki devlet arasında Musul yakınlarında cereyan eden ve

[38] Bahaddin Ögel, **Türk Kültürünün Gelişme Çağları,** İstanbul, s. 78, s. 232.
[39] Eröz, **a.g.e.,** s. 317.

Bizans'ın galibiyeti ile sonuçlanan Ninoua muharebesi (628) ne kadar devam etti. Bu savaşın sonunda İran ve batıda da Avar tehlikesini bertaraf eden Bizans, müteakiben güneyden gelen İslami etkilere ve Arap akınlarına hedef olmaya başladı.[40]

İslamiyetin ortaya çıktığı dönemlerde Orta Asya'da Göktürk Devleti hüküm sürmekte idi. 552 yılında kurulan bu güçlü Türk devleti, Çin'e karşı verilen mücadeleler ve iç çekişmeler sebebiyle zayıfladı ve 630 yılında Çin egemenliğine girdi. 682 Yılında İlter'iş Kağan tarafından yeniden kurulan devlet, tüm Orta Asya bölgesini tekrar otoritesi altına aldı. Devletin hudutları; doğuda Moğolistan, batıda Hazar Denizine kadar ulaşmaktaydı. Dolayısıyla Türkler; doğuda Moğol, güneydoğuda Çin ve batıda İranlılar ile hem hudut idiler.[41]

Bu sırada Orta Asya'daki Türk hâkimiyeti İlter'iş Kağan'ın yönetiminde ve Kutlug Devleti adı altında Çin'e karşı bağımsızlık savaşı verilerek yeniden kurulmaya çalışılıyordu. 682'de kurulan Kutlug Devleti'nin İkinci hakanı Kapağan (691–719), kardeşi Kutluk Han'ın oğlu Gül Tekin'i, Maveraünnehir bölgesine gönderdi. Bu tarihten itibaren Türk-Arap mücadelesi daha da şiddetlendi. Horasan valisi bulunan Haccaç'ın 705 yılında zalim bir komutan olan Kuteybe'yi Türk bölgelerinin fethine memur etmesi sonucu, Araplar tüm ele geçirdikleri bölgeleri yakıp-yıkmaya ve Türk halkını da kılıçtan geçirmeye başladılar. Harzem bölgesinde de aynı facialar yaşandı. Kuteybe zengin ve medeni Harzem şehirlerini yağma ettikten sonra kardeşi Abdurrahman tarafından esir edilen 4000 Türk gencini boğazlatarak katlettirdi.[42]

Türk varlığına ve yüksek Türk medeniyetine yönelik Arap vahşeti, Kuteybe'nin 717 yılında katledilmesine kadar devam etti. Bu vahşiyane tecavüzlere rağmen Kuteybe, Maveraünnehir ve Toharistan'ı kâfi surette hâkimiyeti altına alamadı ve bu uygulaması ile İslam dininin de bölgede yayılmasını geciktirdi. Kuteybe'nin katledilmesinden sonra, Maveraünnehir ve Toharistan'daki Türk beyleri

---

[40] **Anadolu Uygarlıkları Ansiklopedisi,** c. 3, s. 438.
[41] **Türk Tarihinin Ana Hatları,** No: 35, Müslümanlığın Çıktığı ve Yayıldığı Tarihlerde Orta Asya'nın Umumi Vaziyeti, Ankara, ss. 110–128.
[42] Yılmaz, **Anadolu'da…,** ss. 12–13.

birleşerek Arapları yurtlarından sürüp çıkardılar. Bu kanlı olaylardan sonra Emeviler'in Horasan valisi Eşres, hiç olmazsa Buhara ve Semerkant bölgelerinde tutunabilmek için İslam dinini kabul edecek olan Türklerden Cizye alınmayacağını ilana mecbur kaldı. Bu ilan, Müslüman olacak Türkler ile Araplar arasında eşit hukuk ilkelerinin uygulanmasını öngörüyordu.[43]

3. Selçukluların Stratejisi

Eski büyük medeniyet merkezlerinin çoğunu içine alan bu geniş ve birbirinden çok farklı coğrafî sahalarda bugün birçok devlet kurulmuş bulunmaktadır. Yaklaşık 10 milyon km^2'lik bir bölgeyi içine alan Büyük Selçuklu Devleti sınırlan içinde günümüzde 25 kadar devlet ve 300 milyona yakın insan yaşamaktadır.[44] Selçuklu Devleti orduda ücretli yabancı askerler de kullanıyordu. Görünüşe göre, yabancı askerlere en yüksek ücreti Selçuklu Devleti veriyordu.[45] Selçuklular 23 Mayıs 1040' da kazandıkları ünlü Dandanakan Meydan Savaşından sonra Horasan'da bağımsız bir devlet kurdular. [46]

Selçuklu Devleti'nin, daha önce kurulmuş İslam ve Türk- İslam devletlerinden başlıca farkı, onların ayırıcı olmasına mukabil, birleştirici devlet zihniyetine sahip olmasıdır. İlk defa Selçuklular zamanında halife, dünyevi yetkilerini bir anlaşma ile Selçuklulara devretmiştir. Bu itibarla bu hadise, din ve dünya işlerinin ayrılmış olması bakımından İslam tarihinde bir dönüm noktası teşkil eder. Böylece İslam'ın geleceği ile ilgili sorumluluğu üzerlerine alan Selçuklular, "Selçuklu Nizamı" adı verilen bir düzen kurmuşlardır, dolayısıyla Selçuklular, Laiklik ilkesini devlet hayatında en etkin şekilde tatbik etmişlerdir. Bunda göz önünde tutulacak genel prensip, kendisine tabi olunan hükümdarın haklarını ve menfaatlerini korumak ve zarar vermemekti. Tabilik prensiplerine aykırı hareket eden tabi hükümdar isyan etmiş sayılırdı ve cezalandırılması gerekirdi.[47]

---

[43] Yılmaz, **Anadolu'da…,** s. 48.
[44] Mehmet Altay Köymen, **Selçuklu Devri Türk Tarihi**, Ankara, 1963, ss.1–2.
[45] Köymen, **Belleten,** s.98.
[46] Ali Sevim, **Ünlü Selçuklu Komutanları,** Ankara, 1968, s. 1.
[47] Köymen, **Selçuklu Devri…,** s. 10.

Devlet kuruluncaya kadar Selçuklu hükümdarlarının başlıca kuvvet kaynağı İslam olduktan sonra Türkmen adını alan Türk boyları idi. Selçuklularda hâkim unsur Türk olup, daima esas kitlenin üzerinde yer almıştır. Zamanla İran kültürü etkili olmaya başladı. Devletin yıkılışına kadar hükümdarlar ve hanedan üyeleri Türkçe'yi unutmamışlarsa da, devletin resmi dili Farsça oldu.

Mamafih, saray diliyle birlikte ordu dili Türkçe olmakta devam etti. Anadolu Selçuklu Devleti ise bir istisna teşkil etti. Kuruluşundan itibaren milli bir devlet olmak yolunda süratle ilerleyen bu devlet, Anadolu'yu tam bir Türk yurdu durumuna getirme yolunda büyük gayret gösterdi. Bunda da başlıca rolü, devletin kuruluşunda olduğu gibi, Oğuz-Türkmenler oynadı. Selçuklu devleti ile Anadolu Selçuklu devleti arasında müşterek olan nokta, resmi dilin Farsça olmasıdır.[48] Tuğrul Bey paralarında sultan lakabını ilk kullanan ve buna ilaveten al-sultan al-muazzam terkibini kullanan ilk İslam hükümdarıdır. Bu vaziyet Selçukluların sultan tabirini hakiki bir hükümdar olarak ilk kullananlar oldukları keyfiyetini pek muhtemel olduğunu ortaya koyar.[49]

Eğer mesele bundan sonra önemini nispeten kaybetmiş ise, bunun sebebi, Türkmenlerin Anadolu'ya doğru daha fazla göç etmelerindendir. Böylece, "Türkmenler Sorunu", "Anadolu'nun fethi ve Türk vatanı haline gelmesi meselesi" ile birleşmektedir. Nitekim Tuğrul Bey, 1040 yılında kurulan Büyük Selçuklu Devleti'nin baş hükümdarı olarak Nişabur'da tahta geçtiğinde ilk işi batıya yönelik fetihleri planlamak oldu. Bu hususta emrinde üç kudretli Selçuklu Prensi vardı: Üvey kardeşi İbrahim Yınal, Çağrı oğlu Yakuti ve amcası Aslan Yağbu oğlu Kutalmış. Tuğrul Bey, bu prenslerin her birini bir ülkenin fethine memur etti.[50] Bu noktada Selçukluların girmek istedikleri topraklardaki unsurları da sindirerek ancak nüfus ve yerleşik güç olarak üstün olmak istediklerini görüyoruz.

Türklerin sık sık Anadolu topraklarında görünmeleri Bizans'ı bazı tedbirler almaya zorlamış ve İmparator Komanos Diogenes Türkler'e karşı harekete geçmişse de Sultan Alpaslan 200.000 kişilik bu büyük Bizans ordusunu Malazgirt ovasında

[48] Köymen, **Selçuklu Devri…**, s. 13.
[49] Halil İnalcık**, İslam Ansiklopedisi.**, Ankara,1993, s. 25.

ağır bir yenilgiye uğratarak Bizans İmparatoru'nu da tutsak etmiştir. Malazgirt zaferi, Anadolu'daki siyasi durumu tamamen Türklerin lehine çevirmiş ve Anadolu'nun bir Türk yurdu olmasına, Türk yerleşmesinin serbestçe sağlanabilmesine imkân sağlamıştır. Türk fetih hareketleri 1071–1085 yılları arasında o kadar süratle cereyan etmiştir ki, Türk orduları Ege ve Marmara kıyılarına kadar ulaşmışlardır.[51]

Bizans'a yönelik olarak Bizans İmparatorunu değil daha ziyade bu meşru otoriteye karşı İmparator olmak iddiası ile isyan eden generalleri destekleyen ve bunları kendisine tarafgir yapmayı başaran Süleyman Şah, batı istikametinde önemli başarılar elde ettikten sonra Güneydoğu Anadolu'ya yöneldi. Süleyman Şah, Bizans'ın elinde bulunan Antakya'yı 1084 yılında fethederek devletin sınırları içine kattı. Halep'i almak isteyince, Büyük Selçuklu Sultanı Melik Şah ile arası açıldı. Melik Şah tarafından desteklenen Suriye Selçukluları hükümdarı Tutuş ile yaptığı savaşı ve hayatını kaybetti.[52]

Anadolu Selçukluları Devleti, bu iki tecrübeden sonra, Anadolu dışında maceralar peşinde koşmaktan vazgeçti ve Anadolu birliğini ve medeniyetini tekrar tesise yöneldi. Böylece ağır tecrübelerden sonra, "ütopist" siyaset terk edildi ve "realist" siyasete dönüldü.[53] Hızlı hamleler yerini daha köklü ve yavaş girişimlere bıraktı. Her alanda mutlak kontrolü getirecek adımlar atılmaya çalışıldı.

Selçukluların büyük gayret ve etkinlikleri neticesinde Anadolu medeniyeti tekrar canlılık ve güç kazandı. Selçukluların dikkat çekici medeni ve ticari kabiliyetleri sonunda; Orta Anadolu, "Yabanlı Pazarı" adı altında Uluslararası Fuar olarak ticarete açıldı. Selçuklular, Anadolu'yu uluslararası ticaret sahası içine sokmak için başlıca iki ana yola dikkat gösterdiler. Bunlar; Batı-Doğu yolu ve Kuzey-Güney yoludur. Batı-Doğu yolu (Antalya-Burdur- Isparta-Konya-Kayseri-Sivas-Erzurum-Tebriz) ile Akdeniz ve Asya ülkelerini; Kuzey-Güney yolu (Sinop-Tokat-Kayseri-Malatya-Halep) ile Karadeniz ve Arap yarımadasını birbirine bağladılar. Bu yolların

---

[50] Köymen, **Selçuklu Devri…,** s. 57, s. 158.
[51] Osman Turan, **Türk Cihan Hâkimiyeti Mefkûresi Tarihi**, İstanbul, 1968, s.32.
[52] Köymen, **Selçuklu Devri…,** s. 106.
[53] Köymen, **Selçuklu Devri…,** s. 113.

kesişme noktasında yer alan Kayseri bölgesini, her yıl bahar ayında ve kırk gün süreli olarak uluslararası ticarete açtılar.[54]

Konuyu Amerika paralelinde düşünmeye devam edersek, işin içinde bir macera ruhu olması da önemli. Çeşitli etnik kökenlerden, çeşitli hayat tasavvuru olan envai çeşit insanın, ne olduğunu tam bilmese de zengin bir hayat ortamı, yeni bir dünya inşa etme ortamı hissederek o maceraya koşmaları. Ayrıca o macerayı yaşamış insanların, bu yeni insanları kökenlerini pek de sorun etmeden, kaygıya, komplekse kapılmadan içlerine kabul etmesi bir başka önemli paralellik gibi geliyor. Abdal Musa'nın hangi soydan olduğu sorulunca, abdallar ne diyor: "Biz bu sultanın ötesini sormayız, yalnız didarının aşıkıyız." Kendisine sorulduğunda Abdal Musa'nın cevabı daha da hoş: "Kim ne bilür bizi nice soydanuz / Ne bir zerre oddan ne hod sudanuz." İnsanlık tarihinin bu açıdan çok büyük birkaç macerası var. İşte bunlardan biri de Ortaçağ'ın sonlarındaki Anadolu...[55]

Anadolu bu dönemde oldukça hareketli olaylara sahne oldu. Başlangıçta Bizans'ın hâkimiyeti ve etkisinde kalan Anadolu, aralıksız Türk akınlarına hedef olmaya devam etti. İslamiyetin ortaya çıkışını müteakip, özellikle Güneydoğu Anadolu kesimi Arapların, Doğu Anadolu ise İran'ın etkisi altına girdi. Türklerin İslamiyeti kabulü ile birlikte hem Asya'nın ve İslam âleminin hem de Anadolu'nun siyasi yapısında köklü değişiklikler meydana gelmeye başladı.

Diğer bir ifade ile Türkler, düzenli orduları ve yoğun kitleleri ile Anadolu'ya tekrar geldiklerinde; Bizans, Arap ve Acem (İranlı) unsurlarını karşılarında buldular. Selçuklular dönemindeki mücadele işte bu üç unsur arasında cereyan etti. İran ve Arap faktörünü kısa sürede kontrolleri altına alan Selçuklular, 1071 yılında Bizans faktörünü de etkisiz hale getirerek tüm bölgede hâkimiyetlerini kurdular.

Bu çağda(XI. yy) örgütlenen Müslüman Türk Sultanlıklarının en güçlüsü olan Selçuklu yönetimi İslami gelenekleri ve Türk örfünü bağdaştırarak kendisinden sonra gelecek yönetimleri etkileyecek bir örgütlenme biçimi sunmuştur. Selçuklu

[54] Faruk Sümer, **Selçuklu Devrinde Milletlerarası Büyük Fuar (Yabaglu Pazarı),** İstanbul, s. 4.

Devleti, yapı ve örgütlenme itibari ile Sasani ve Abbasi yönetimleri gibi merkeziliği ağır basan bir yönetim sistemi değildir. Eski Türk Devletlerinde hâkim olan âdemi merkeziyetçilik Selçuklu Yönetiminde ve hatta Fatih Dönemine kadar Osmanlı Devletinde ülüş sisteminin gereği olarak ağır basmıştır. Selçuklu Yönetiminde sultanın görevleri biraz abartılmış olduğu söylenebilir çünkü ademi merkeziyet esasına göre örgütlenmiş bir ülkede sultanın töre icabı halkın iktidara itaatine karşılık olarak sultanın idaresi altında bulunanları doyurması, giydirmesi ve zengin etmesi söz konusudur.[56]

XI. yüzyılda Anadolu, Suriye ve özellikle Hıristiyanlar için kutsal sayılan Kudüs, Büyük Selçuklu İmparatorluğunun egemenliği altına girdi. Bu durum, Bizans başta olmak üzere Batı Avrupa ülkelerini Türklerle karşı karşıya getirdi ve önemli savaşlara sebep oldu. Ortaya çıkan Türk tehdidini ortadan kaldırmak ve Kudüs'ü almak için yapılan bu harplere Haçlı Seferleri denildi. Haçlı Seferleri ve harplere bu ismin verilmesi ise, doğuya yürüyen Hıristiyanların elbiselerine haç diktirmelerinden kaynaklandı. 1096–1270 yılına kadar geçen dönemde başlıca sekiz Haçlı Seferi düzenlendi. Bu noktadan itibaren kutsal yerler ile ilgili beklentiler de yapılan stratejik hamlelerin bir parçası haline gelmiştir. [57]

Temeli Orta Asya'ya dayanan Türk medeniyeti, özellikle Büyük Selçuklu Devleti ile birlikte üstünlük kazandı ve yaygınlaştı. Bu dönemde Anadolu tekrar uygarlığın merkezi oldu. Bilhassa Anadolu'nun ortasında kurulan uluslararası fuarlar, Asya, Avrupa ve Afrika medeniyetlerini birbiriyle buluşturdu. Etkinliği 1000'li yıllarda başlayan ve 1244 Moğol istilasına kadar devam eden bu döneme " Türklerin Üstünlüğü Dönemi " denilmektedir.

---

[55] Ahmet Kuyaş, "Ortaçağ Anadolusu ve Osmanlı Devletinin Kuruluşu Üzerine", **Cogito,** Osmanlılar Özel Sayısı, Sayı 19, İstanbul, 1999, ss. 63-64.
[56] Bernard Lewis, **İstanbul ve Osmanlı Uygarlığı**, çev: Nihat Önol, İstanbul, 1975, s. 16.
[57] Haçlı seferlerinin izlediği güzergahlar **Ek II'** de verilmiştir. Burada göze çarpan nokta izlenen güzergah ve hedeflerin Osmanlı Doğu hamlesine uyumudur.

II. OSMANLI DEVLETİNDE STRATEJİ ANLAYIŞI VE UYGULAMALARI

A. KLASİK DÖNEM ÖNCESİ STRATEJİLERE GENEL BAKIŞ

1. Tarihte Türk Stratejisi

Osmanlı öncesi dönemi gayri İslami devir olan başlıca Asya Hunları, Avrupa Hunları, Tabgaçlar, Asya Avarları, Göktürkler, Uygurlar ve Karahanlılar ile İslami Selçuklu devri Devletleri başlıca Gazneliler, Büyük Selçuklular, Irak Selçukluları, Türkiye Selçukluları, Harizmşahlar ile genellikle Osmanlılar ile çağdaş Anadolu Beyliklerini ihtiva eder.[58]

Eski Türk toplumunun sosyo-politik yapısı üzerinde çalışanlar; aile, soy, sop şeklindeki örgütlenmelerin ailevi; boy, uz, il şeklindeki örgütlenmelerin siyasi olduğunu ileri sürmüşlerdir. Eski Türklerde siyasi nitelikteki oymak, siyasi-idari otoriteyi elinde tutan bir beyin otoritesi altında örgütlenmiş ve oymakların birleşmeleriyle boy (ulus) oluşmuştur. Her boyun bir boy beyi bulunmaktadır. Boyların birleşmeleri ile il (devlet) örgütlenmiştir. Böylece en geniş örgütlenme olan il federatif bir yapıda belirmektedir.

Türk Devletlerinde görülen kuvvetli adem-i merkeziyetçilik, aslında devletin ülkesinin iktidarı elinde tutan hanedanın mülkü sayılması ve ülkenin aile bireyleri arasında "ülüş" sisteminin gereği olarak dağıtılmasından kaynaklanmaktadır. Türk Kağanları egemenlik hakkını doğrudan doğruya tanrıdan almışlardır. Ama Gök tanrı hükmetme hakkını bir aileye vermiştir. Hakan ailesinin bütün erkekleri hükümdar olma hakkına sahiptirler. Bu anlayıştan dolayı eski Türk Devletlerinde hakanlar ülkelerini kardeşleri ve oğulları arasında bölüştürmüşlerdir. Bu sistem Türkler müslüman olduktan sonrada kullanılmıştır.[59]

---

[58] Aydın Taneri, **Osmanlı Devletinin Kuruluş Döneminde Hükümdarlık Kurumunun Gelişmesi ve Saray Hayatı-Teşkilatı,** Ankara,1935, s.17.
[59] Tarık Zafer Tunaya, **Türkiye'nin Siyasi Gelişmeleri,** İstanbul, 1970, s.6.

Gök tanrının hükümdar ailesine tanıdığı hükmetme hakkı sülalenin kanuni meşruiyetini sağlar. Batı Dünyasında "karizma" sözü ile ifade edilen ferdi kabiliyet ve üstünlük inancı sağlar.[60] Bunu kullanan hükümdar ise halkına karşı sorumludur. Devletin bekası için vergi sistemini çalıştırmak, adalet sağlamak ve güçlü bir ordu bulundurmak zorundadır.

Bu yapıya boylar konfederasyonu da diyebiliriz. Boy beyleri hakana tabidir. Hakanın kardeşi veya oğlu "Yabgu" sıfatı ile bir bölge veya boy beyleri üzerinde en yüksek memur olarak bulunur. Boy beyleri ve yabgular aslında hakanlığa bağlıdırlar ancak geniş yetkilere sahiptirler.[61] Bu ünvanların Moğol veya Tunguz menşeli olduğu hakkında iddialar söz konusudur. Ancak "han" deyiminin il ile birlikte 3. Asırdan itibaren Türklerce bilindiği, hatta muhtemelen il han tabirinin M.Ö. Asya Hunlarında bulunduğu, Avrupa Hun Hükümdarı Atilla'nın hanımının adından da "han" sözünün mevcut olduğu bildirilmiştir. Kağan tabirinin Batı Hunlarında, Akhunlarda, Tabgaçlarda, M.Ö.1.yy da Asya Hun Devletinde kullanıldığı ve M.Ö.1.yy da Asya Hun Devletinde kullanıldığı ve M.Ö.293 yılına ait Paikuli'deki Sasani kitabesinde bir Hun reisinin "hakan" ünvanı taşıdığı ileri sürülmüştür.

Harizmşahlar'ın ordu teşkilatında emir muadili bir rütbe oluşturan hanın Dede Korkut hikâyelerinde bey karşılığında kullanıldığı görülmektedir. Yine Anadolu'nun doğu ve güneydoğusundaki özel statülü birimlerin hakimleri ile Safeviler döneminde İran'daki taşra yöneticilerine "bey, paşa" anlamında han denmekte idi. Göktürklerde de zaman zaman kağan yerine kullanılmıştır. Aynı zamanda Delhi Sultanlığından beri hindistan müslümanları arasında soyluluk ünvanıdır. Osmanlı padişahları içinde de ilk defa I. Murat tarafından olmak üzere kullanılmıştır. Hatta bazı devletler Hanlık adı ile anılmıştır.

Kağan unvanı mutlak ve evrensel bir niteliğe sahiptir. Bu ünvanın Proto-moğollar'da kullanılışı kaan şeklindedir. İlk defa Arap müelliflerinin Türk, Moğol,

---

[60] Laszlo Rayonski, **Tarihte Türklük,** Ankara, 1971, s. 56.
[61] Nevzat Köseoğlu, **Türk Dünyası Tarihi ve Türk Medeniyeti Üzerine Düşünceler**, İstanbul, 1997, s.36.

Çin Hükümdarları için kullandıkları hakan ünvanı kağanın Arapçalaşmış şeklidir ve İslamiyetin kabulünden sonra Türkler arasında da yaygınlaşmıştır.[62]

Eski Türk Kağan ve sultanları semavi menşee ve cihan hâkimiyetine sahip bulunmak inancı ile milletin ve tebaanı velisi veya babası sayılıyor ve dünyanın efendisi sıfatlarını haiz bulunuyorlardı. Türk Devlet anlayışına göre hükümdarların millet ve tebaalarına karşı, adalet, şefkat ve himaye göstermeleri bu babalık sıfatı (velayet-i pederane) ile alakalıdır.[63] Bu unvanlar genel yapılanmada devletin başı kim olursa olsun taşıdığı sorumluluk ve bunun yanında mevcut olan yetkisini açıkça göstermektedir.

Bu kuvvetli yönetim mevkii Devletleri İmparatorluk haline getirebilmede en önemli faktörlerden biri olmuştur. Türk ve dünya tarihinde modern strateji M.Ö. 209–174 yılları arasında yaşayan Büyük Hun İmparatoru Mete ile başlamıştır. Mete'nin Asya'daki Tonghularla (Tungular), Tuşilerle ve Çinlilerle yaptığı savaşlarda uyguladığı taktik ve stratejik kuralların büyük bir kısmı, Batı ordularında 18'inci yy.'dan itibaren uygulanmaya başlanmış, bir kısmı ise modern çağda dahi uygulanamamıştır.

Batılılar; Türklerin, Avrupa için bir tehdit teşkil etmeye başladığını hissettiği zaman, Türk ordularının ve Türk kültürünün etkisiyle, büyük çapta stratejik düşüncesini olgunlaştırmış ve silahlı kuvvetlerinin teşkilatı da dâhil olmak üzere, Türk ordularının seferleri ve harplerinden esaslar çıkarmaya başlamıştır. Asyada Çinlilerin daha önce tanıma fırsatı bulduğu Türk ordularıyla gecikmeli de olsa karşılaşıp benzer dersler çıkarma ve tedbir alma ihtiyacını doğurmuştur.

Türkler tarihleri boyunca daima " İç Hatlar" da muharebe etmek mecburiyetinde kalmışlardır. (Önce düşmanın en büyük ve asıl grubu üzerinde netice alma). Bütün tarihleri boyunca, istisnai durumlar hariç " Dolaylı Tutum'u " uygulamışlardır. Türkler Kuşatma ve Çevirme ile netice ve başarı elde etmişlerdir. " Turan Taktiği"nin esası da buna dayanıyor. (Suni olarak geri çekilme, yani aldatma

[62] Aydın Taneri, **İslam Ansiklopedisi,** İstanbul, 1997, ss. 517–518.
[63] Osman Turan, **Türk Cihan…,** ss. 88–89.

ve daha sonra baskın ile düşmanı kuşatıp imha) Mete'den itibaren Türklerin, düşmanlarını; birbirleriyle anlaşmaya fırsat vermeden İç Hat Stratejisi uygulayarak mağlup ettiği gerçeği ortaya çıkmıştır. İç Hat pozisyonu genel olarak Türk devletlerinin hepsini yönlendirmiş ve bu yönde stratejik uygulamalar içine girmeyi zorunlu kılmıştır.

Bu strateji ve manevra şekilleri Batılı ülkelerin harplerinde 18'inci yüzyıldan itibaren yer almaya başlamıştır. Maalesef bu manevra şekli Büyük Frederik'e mal edilmektedir. Hâlbuki aşağıda belirtildiği gibi Türkler, tarih boyunca stratejik ve taktik düşünceleri Büyük Frederik'ten çok önce uygulamakta idi.[64]

Devletin yönetiminde kolaylık sağlamak için ayrılan sağ ve sol kollardan biri, halkın ve başındaki yöneticinin gücü esas alınarak, daha üstün sayılırdı. Örneğin Hun hükümdarları, törenlerde kuzeye bakarak oturur ve sol yanı sağ yanından üstün sayılırdı. Oğuzlarda ise, sağ kolda yer alan "Bozoklar" daha üstün kabul edilir ve hakan onlardan çıkardı. Sol kolda yer alan "Üçoklar" İse, Bozoklara bağlı olarak yönetilir ve daha sınırlı egemenlikler kullanırlardı. Ülkenin sağ ve sol olmak üzere iki kola ayrılması, Müslüman Türk devletlerinde de görülmüştür. Osmanlılar da Anadolu ve Rumeli olmak üzere iki beylerbeyinin bulunması ve Rumeli Beyler beyi'nin daha üstün sayılması aynı gelenekten kaynaklanmaktadır. [65] Bu da yönetim birliği anlayışının ne kadar güçlü olduğunu gösterir.

2. Kuruluş Dönemi Yaklaşımları

Türklerin Anadolu'ya gelişleri, 1071 Malazgirt Zaferi'nden çok önceleri olmuşsa da, onların Tanrı'nın her türlü güzellik ve zenginlikleri verdiği bu coğrafyayı vatan edinimleri bu büyük tarihi olayın sonrasındaki iki yüzyıl içerisindedir. Balkanlara, Karadeniz'in kuzeyinden de gelip yerleşen Türk boyları ve toplulukları olmakla beraber, 14. yüzyıl ortalarından itibaren Anadolu Türkleri bazen gönüllü, bazen zorla Rumeli'ne geçirilmişler, yerleştikleri bölgelerdeki şehir, köy ve kasabalara da kendi yaşam tarzlarını, inançlarını, geleneklerini birlikte

---

[64] Oğuz Turan, **Türklerde Stratejik ve Taktik Düşünceler**, İstanbul, 1986, ss. 53–64.

[65] Şükrü Karatepe, **Osmanlı Siyasi Kurumları Klasik Dönem,** İstanbul, 2004, s.59.

götürmüşlerdir. Suriye, Irak, Mısır, Hicaz, Kuzey Afrika ülkeleri gibi İslam topraklarına da gidenlerin bir kısmı zamanla oralarda yerleşmişler, aynı dinin mensubu olduklarından yerli halkla karışıp, benliklerini unutmuşlardır.[66]

Osmanlı Devleti'nin siyaseti, ele geçirdiği ülkelerin zenginliklerinden kendi vatanı için çıkar sağlamak hususunda çok becerikli olan Batı İmparatorluklarından tamamen farklı olduğundan, oralardaki kazançları ile Anadolu'yu imar etmeyi düşünmemişlerdir. Bununla beraber, Anadolu'da yapılanların da bugüne pek azı intikal edebilmiştir. Kalanların da bir kısmı harabedir, bir kısmının da varlığına ancak arşiv belgelerinden tanık olunabilmektedir.[67]

Sultan II. Mesut Moğollar tarafından öldürülünce (1302), Anadolu Selçuklu Devleti tamamen yıkılarak "beylikler dönemi" başladı. Anadolu Selçukluları'nın yıkılmasından sonra Anadolu'da yirmiye yakın beylik kuruldu. Bu beyliklerin en önemlileri Karamanoğulları, Germiyanoğulları, Eşrefoğulları, Hamitoğuları, Menteşeoğulları, Candaroğulları, Aydınoğulları, Saruhanoğulları, Karesioğulları ve Osmanoğulları'dır. Beylikler döneminde, Selçuklu yönetim geleneği devam etti. Egemenlik yetkisi bey ailesinin hakkıydı.

Yetkiyi aile adına ailenin başı olan bey kullanırdı. Diğer devlet hizmetleri de bey ailesine mensup kişiler tarafından yürütülürdü. Beylikler, Selçuklulardan devraldıkları siyasi gelenekleri Osmanlılara taşıdılar. "Beylikler kendilerine Selçuklu sultanları tarafından ikta olarak verilen toprakların statüsünü değiştirmediler. Daha sonra bu toprakları devralan Osmanlılar' da statüyü olduğu gibi korudular.[68]Bu da yönetim açısından bir süreklilik ve uygulanan stratejik hamleler açısından devamlılık sağlamıştır.

Bu koşullar altında Osman, 1299' da fiilen bağımsız bir bey durumundadır ve önemli siyasi girişimlerde bulunmaktadır. Osman 1299' da Yenişehir uç merkezinden doğrudan doğruya İznik'i tehdit etmektedir; 1300'de Osman 1204–1261 döneminde

---

[66] Bu dönemde mevcut büyük medeniyetler **Ek I**'de gösterilmiştir.
[67] Nejat Gögünç, "Osmanlı Devleti Hakkında", **Cogito,** Osmanlılar Özel Sayısı, Sayı 19, İstanbul, 1999, s. 90.
[68] Karatepe, **a.g.e.,** ss. 71–72.

Bizans İmparatorluğu'nun, daha önce 1075–1097 döneminde ilk Selçuklu payitahtı olan İznik'i fethetme girişiminde bulunacaktır. Osman Bey 1300' de Yenişehir'den hareketle Avdan dağlarını geçecek, İznik'i kuşatacak, şehri kurtarmak için İstanbul'dan hareket eden bir Bizans ordusunu Yalova doğusunda Hersek Dili düzlüğünde, Yalak Ova'da baskınla denize dökecektir.(Bapheus/Koyunhisar Savaşı, 27 Temmuz 1301).

Çağdaş Bizans tarihçesine göre, bu zafer üzerine Osman'ın ünü Paflagonya (Kastamonu) bölgesine kadar Anadolu'da yayılacak, gazi savaşçı grupları onun bayrağı altına koşacaktır. Bizans kaynağı onun, atlı ve piyade askerinden oluşan ordusundan ve savaş için uzaklardan gelip katılan Türk savaşçılarından söz etmektedir.[69]

Bizans kurumlarının çöküşü konusunda batılı araştırmacılar da Köprülü'ye benzer tespitler yapmaktadır. George Ostrogorsky'e göre "Süleyman Paşa'nın Gelibolu'ya geçmesinden sonra Bizans'ın Balkanlardaki toprakları Türkler tarafından sistemli olarak fethedilmeye başlandı. Devletin mükemmel işleyen idare teşkilatı bozulmuş, gelirler azalmış ve hazine boşalmıştı. Bir zamanlar devletin kuvvet ve azametinin sembolü olan makamlar birer unvandan ibaret kalmış, artık memurların ne işleri yaptıkları bile unutulmuştu. Kurumlan böylesine bozulan devletin yıkılışın eşiğinde olduğu çok açıktı. Sorun sadece kalıntılarının Türkler' e mi yoksa Hıristiyan bir devlete mi geçeceğinden ibaretti".

Süleyman Paşa'nın Orhan Bey zamanında başlattığı Rumeli fütuhatı, ölümünden sonra da kesintiye uğramadan devam etti. Babasının ölümü üzerine tahta geçen Murad (1362–1389) Anadolu 'da ve Rumeli'de çeşitli sorunlarla karşı karşıya kal Anadolu'da kardeşleri taht mücadelesine kalkışmış, Ankara Ahileri ise Osmanlı muhafızlarını kovup şehre hâkim olmuşlardı. Tercih yapmak zorunda kalan Sultan Murad devlet adamlarının önerisiyle önce Anadolu'daki sorunları halletmeye karar verdi. Orduyu Rumeli'den Anadolu'ya getirirken bazı kale ve yerleri Bizans'a terk ederek bu cepheyi garanti altına almak istedi. Devlet adamlarının önerisi ile Ankara

[69] İlber Ortaylı, "Halil İnalcıkla Söyleşi", **Cogito,** Osmanlılar Özel Sayısı, Sayı 19, İstanbul, 1999, ss. 30-31.

üzerine yürüyerek burasını Ahiler' den geri aldı. I. Murat 1363 yılında Rumeli'ye dönüp fütuhata devam etti.

Rumeli fütuhatının gelişmesi ordunun insan gücüne duyulan ihtiyacını arttırdı. Çandarlı Kara Halil Hayreddin Paşa'nın yazdığı yaya ve müsellemler yeterli olmadı. 1365 yılında vezir tayin edilen Çandarlı, Konyalı Molla Rüstem'le beraber yeni kaynaklar aramağa başladı. İki devlet adamı geliştirdikleri yöntemle savaşlarda esir düşen sağlıklı Hıristiyan gençlerinden yararlanmağa karar verdiler, ilerleyen çalışmalardan sonra "Yeniçeri" (Yeni asker) ocağı kuruldu. Ocağın kurulması asker kaynaklarının güçlenmesini ve uzman bir ordu yaklaşımını geliştirdi. Savaşlarla ele geçirilen bölgeler ve ihtiyaç olarak ortaya çıkan insan kaynağının bulunması kolaylaştı.

Yeniçeri ocağının temeli savaş esirlerinin beşte birini (pencik) padişah adına almak ve eğitmekti. Savaş esirlerinin beşte birinin alınmasına rağmen ilk zamanlarda esir sayısının kalabalık olması yeniçeri ocaklarında karışıklık yarattı. Bunun üzerine Çandarlı Hayreddin Paşa esirleri bir süre Türk köylerine göndermeyi ve bunlar arasında başarılı olanları ocağa almayı uygun gördü. Esir gençler Türk köylülerinin yanında geçen süre içinde Türkçe konuşmayı ve İslamiyeti de öğrenmiş olacaklardı. Pencik kanununa göre her esir 125 akçe değerindeydi. Buna göre her beş esirden biri alınır veya her esirden yirmi beş akçe tahsil edilip hazineye verilirdi. Buna "pencik resmi" veya "pencik akçesi" denirdi.[70]

İslam dünyasının kaderi üzerinde büyük ve devamlı etki yapmış olan Türklerin tarihi incelenirken, orta ve yeniçağlar içinde geniş bir zaman ve mekân hudutlarında yer almış bulunan Osmanlı devletine önemli bir yer ayırmak gerekir. Bir yandan İslam geleneklerine bağlı bulunan, öte yandan Türk devletlerindeki şekil ve mana özelliklerine bağlı olan Osmanlı Devletinin müessese, teşkilat ve medeniyet konularında, bağımsızlığını ilan ettiği dönemden önceki Türk-İslam devletlerinden

[70] Halime Doğru, **Osmanlı İmparatorluğunda Yaya Müsellem Taycı Teşkilatı**, İstanbul, 1990, ss. 8–9.

etkilenmiş ve ilham almıştır. Bu bakımdan siyasi ve askeri olayların dışında, teşkilat ve medeniyet konuları da Osmanlı devletinde onların bir devamı ve tekamülüdür.[71]

Osmanlı Devleti çok uzun ömürlü bir siyasi yapıdır. Altı yüz seneyi aşan bir ömürde de her zaman aynı örnek devlet düzenini bulmak mümkün olmaz. Bununla beraber, hemen her zaman halkına -din ve ırk ayrımı yapmaksızın- adil davranmak içgüdüsü hakim olmuştur. Bunun da kaynağı "İslam şemsiyesi altında varlığını sürdüren" eski Türk (Kutadgu Bilig), Hint-İran (Siyaset-name) ile eski Yunan ve İran siyasi düşüncesinden meydana gelen Müslüman Arap siyaset geleneğidir.[72]

Tarihin belli bir döneminde karşılıklı ilişkileri olan tüm farklı kültürler gibi Bizans ve Türk kültürleri de birbirlerini etkilemiştir. İstanbul'un fethine kadar Türklerle Bizanslılar üç asır komşuluk ettiler. Bu süre içerisinde, iki kültürün birbirini karşılıklı olarak etkilediği kuşkusuz. Bizans siyasi kurumlarının Türk siyasi kurumlarına etkisini ise, İslâm tarihinin ilk dönemlerine kadar götürmek gerekir. Çünkü Osmanlı kurumlan ile Bizans kurumlan arasındaki etkilenmenin bir kısmı doğrudan ilişkilerle, bir kısmı ise daha önceki İslam devletleri zamanında gerçekleşti. Bizans siyasi kurumlarının, Osmanlı kurumları üzerindeki doğrudan etkilerini tamamen reddeden Köprülü bile, dolaylı etkilenmeler olduğunu kabul etmektedir.[73]

Bir ulusun, bir siyasi birim etrafında yeni bir aidiyetin ve yeni bir kimliğin oluşması söz konusu ise, Osmanlıların doğuş devri bu kimliğin esnekliği açısından, içericiliği açısından bence Amerika'yla önemli bir benzerlik gösteriyor.

Tabii esneklik filan derken fazla romantikleşmemek gerek. Mesela Amerika örneğinde bir yandan şu veya bu baskı ortamından kaçanları kabul var; bir yandan da köleci ırkçılık. Ortaçağ Anadolu ve Balkan uçboylarında, bir yanda Hıristiyan komşularıyla gazaya çıkıp ganimet paylaşanlar var, bir yanda "kâfircik" gibi eşsiz bir deyim kullananlar (Abdal Musa Velâyetnamesi), bir yanda da kâfirleri şiş yapıp çevirenler (Kızıl Deli Menakıbı). Her şeyin bir veri var, değil mi?[74]

---

[71] Zekeriya Bülbül, **Osmanlı Müesseseleri ve Medeniyeti Tarihi**, Ankara, 2000, s. 4.
[72] Göyünç, **a.g.m.,** s. 92.
[73] Karatepe, **a.g.e**., s. 73-74.
[74] Kuyaş, **a.g.m.,** s. 63.

Osmanlı Devletinin kuruluş devrinde Anadolu eyaletinde oturan yaya ve müsellemler kayıtlardan anlaşıldığına göre daima seferlere katılmışlardır. Buna rağmen tarım toplumu olmağa ve çiftliklerine irsen bağlı oldukları için toprağa bağlı yaşamağa devam etmişlerdir. Fetihlere katılsalar dahi savaş biter bitmez işletmelerine geri dönmüşler, buradaki işlerine devam etmişlerdir. Kurallar kendilerini bağlamış olmakla beraber bölgesel bazı hareketler dışında anarşi yaratmamışlardır.

Hatta Rumeli'nin Türkleşmesinde ve kolonizasyonunda hiç rol oynamamışlardır. Yerleşik hayatlarından memnun olan yayalar (müsellemler) Rumeli'ye göçmeyi ve yerleşmeyi macera olarak kabul etmişlerdir. Yaşam biçimleri oturdukları yerde otorite ile bütünleşmelerini öngörmüş devlete sorun çıkarmadan çiftliklerinde tarım yapmağa devam etmişlerdir. Fethedilen yerlerin kolonizasyonunda daha çok göçebe unsura öncelik tanınmış, onlara bazı imtiyazlar verilerek bu topraklara yerleşmeleri sağlanmıştır.[75]

Bu durumun Osmanlı lehine gelişmesinde Anadoluda yaşanan karışıklığın rolü büyüktür. Konya Selçuklu payitahtında artık bürokrasi tümüyle İlhan'ın İran'dan gönderdiği İranlı bürokratların eline geçer. Osman'ın komşusu güçlü Germiyan beyi, İlhanlı tehdidi altında Osman'a karşı hareket edecek durumda değildir. 1291–1292 döneminde Geyhatu'nun Uç Türkmenlerine karşı sert tedip harekâtına tanık oluyoruz. Konya'da Sultan Mes'ud tamamıyla Moğollar elinde güçsüz bir oyuncak durumundadır. 1298'de İlhan, III. Alâeddin Keykubad'ı onun yerine Konya tahtına oturtacaktır. 1302'de Mes'ud ikinci defa Selçuk tahtına oturtulacak, onun ölümüyle (1308) birlikte Anadolu'da Selçuk saltanatı son bulmuş olacaktır. Görülüyor ki, Osman Gazi'nin 1288'den bu yana Uç'ta Bizans'a karşı gittikçe artan saldırılarını gerisinden önleyecek bir güç kalmamıştır.[76]

Oluşan bu boşluğu dolduracak olan Osmanlı Hanedanı Oğuz Boyu'dan Kayılara mensuptu. Sikkeler üzerinde Kayı damgasının bulunması bu konuda bariz bir delildir. İlk Osmanlı kaynaklarında da bu konuya temas edilmiştir. Osmanlıların

---

[75] Ömer Lütfi Barkan, "Osmanlı İmparatorluğunda Bir İskân ve Kolonizasyon Metodu Olarak Sürgünler", **İ.Ü. İktisat Fakültesi Mecmuası,** İstanbul, 1950, XIII XIV/ 1–4 s.56 ve XV/I–4, s.273.

Oğuz geleneğine sahip çıkmaları bir fantezi ya da şovenizmden değil gerçekçi bir yaklaşımdan kaynaklanıyordu. Osmanlılar özellikle Türk boyları ve devletleri ile ihtilafa düştüklerinde kendilerinin oğuz soyundan gelen hakiki Türk oldukları konusu sistemli bir şekilde incelenmiştir. Bunun en tipik örneği Timur işgali ve Fetret Devri'nde görülmektedir.[77]

Bu arada Osmanlı içerisinde bazı yönetim ve gelenek istisnaları da göze çarpmaktadır. Sultan II. Murat'ın yeniçeri ağası ve diğer beyler önünde Mihaliç'te "cümle tâc ve tahtımı ve unvanımı fî'l-cümle oğluma -verdim" sözleriyle saltanattan oğlu Mehmet lehine feragat etmesi Osmanlı tarihinde i!k ve tek defa olarak oğlu lehine saltanattan çekilen Sultan II. Murat'ın dinlenmek üzere Bursa'ya çekilmesi bu dönemin en önemli olaylarındandır.[78]

Osmanlı Devleti, adını kurucusundan alan bir hanedan devletidir. Bu çeşit siyasi formasyonda, yalnız egemenlik gücü değil, ülke ve halk hükümdarın babadan gelen bir aile mülkü gibi algılanır, her türlü tasarruf hakkı yalnız onun onayı ile geçerlidir. Bu devlet tipini Max Weber patrimonyal terimiyle öbür siyasi formasyonlardan ayırt eder. Osmanlı Devleti'nin kurucusu Osman zamanında Anadolu'da ortaya çıkan tüm beylikler tipik patrimonyal devletçiklerdir. 13. Yüzyıl'da Anadolu Selçuklu Devleti'nde Hıristiyan devletlere karşı güney ucunda (Toroslar eşiğinde Karamanlılar) kuzey ucunda (Kastamonu'da Çoban-oğulları) ve batı ucundaİlkin Eşrefoğlu, Hamitoğlu, Denizli, sonraları Germiyan ve Bizans'tan fethedilen topraklarda Menteşe, Aydın, Saruhan, Karesi ve Osmanlı uç beylikleri meydana çıkmıştır.[79]

Konya Selçuklu sultanı onları bir berat (mensur) ile "sipeh-salar", "sipah-bed" unvanı altında uç beyleri olarak resmen tanınmıştır. Beylikler kurucusunun adını almıştır. Aydın-ili, Menteşe-ili, Saruhan-ili gibi. Bu olay, onların patrimonyal devlet karakterini kuvvetle yansıtır. Osmanlı devleti de kurucusunun adıyla anılmıştır. Gerçekten ilk savaşçı grup; gaza liderinin, kutsal savaş ve ganimet için

---

[76] Ortaylı, **a.g.m.,** s. 31.
[77] Ahmed Akgündüz, **Osmanlı Kanunnameleri ve Hukuki Tahlilleri,** İstanbul, 1990, s. 56.
[78] Mahmut Ak ve Fahameddin Başar, **İstanbul'un Fetih Günlüğü,** İstanbul, 2003, s. 9.
[79] Ortaylı, **a.g.m.,** s. 25.

etrafına nöker/yoldaşlar ortaya çıkar. Ancak burada kan bağından ziyade birliktelik ve ortak amaca hizmet öne çıkmaktadır. Bu yaklaşım küçük bir boyun çevresini kontrol ve yeni kaynaklar yaratma arzusunun bir sonucudur.

Nöker/yoldaşların mutlaka kan akrabalığına dayanan bir klan-boydan gelmesi şart değildir. Yabancılar, daima liderin yakınları olmuştur. Bu savaşçı grubu birleştiren faktör, bir taraftan "doyum", ganimet olmuşsa öbür yandan kutsal savaş, gaza olmuştur. Nökerlik/yoldaşlık, gaza önderine "anda" ile bağlanma yoluyla kurulur ve “gaziyan" grubu bu suretle ortaya çıkar. Tutsak düsen KöseMihal, Osman’ın nökeri olmuş, ilk akınlarda işbirliği yaptıktan sonra bir gün çağrılmış İslamiyeti kabul etmesi istenmiştir.[80] Çevredeki Hıristiyan unsurlar dahi kazanılmaya çalışılmıştır. Bu strateji Osmanlı Devletinde Milliyetçi akımların baş gösterdiği son yüzyıla kadar devam edecektir. Bu yaklaşıma günümüzde dahi ulaşabilen devlet sayısı çok azdır. Ulaşanlarda bu nitelikte bir coğrafya ya da jeopolitik konum içerisinde değildir.

Jason Goodwin New York Times'daki "Osmanlı'dan Öğreneceklerimiz" başlıklı yazısında Balkanlar için Osmanlı yaklaşımlarını önermektedir. Osmanlı' nın Balkanlar'da din, dil ve etnik farklılıkların çok fazla olmasına rağmen, hüküm sürdüğü 14. yüzyıldan 19. yüzyıla kadar hiçbir zaman kısıtlama yapmamıştır. Bu şekilde istikrarı ve düzeni sağladığını söyleyen Goodwin bugün huzuru sağlamayı, bölgeye askeri güç yığmaktan ibaret gören Batılı güçlerin, Osmanlı'dan öğrenecekleri çok fazla şey olduğunu dile getirmektedir.[81]

Bu yaklaşımla beraber siyasi evlilikler de kullanılarak genişlemeye devam edilmiştir. I.Murat, Batı Anadolu'dan başlayarak Anadolu Beyliklerini Osmanlıya katma politikasında zaruret olmadan çatışmaya girmeme tarzını benimsemişti. Siyasi evlilik yoluyla, mesela Şehzade Bayezid'i Germiyanoğlu Süleyman Şah'ın kızı ile evlendirerek Kütahya, Simav, Eğrigöz ve Taşanlı'nın çeyiz olarak Osmanlıya katılmasını sağlamıştı.

---

[80] Ortaylı, **a.g.m.,** s. 26.
[81] Jason Goodwin, **"Learning From the Ottomans",** New York Times, 16.8.1999.

Kendi nüfus kaynaklarını tüketmemek maksadıyla imkân dâhilinde arazi satın alınarak stratejinin Türk unsurlara karşı yumuşak biçimde uygulanması esas kabul edilmiştir. Nüfuz ve kudreti artan Osmanlı Devleti I. Murat'ın teklifiyle Hamitoğullarından Akşehir, Beyşehir, Karaağaç, Yalvaç, Seydişehir ve Isparta gibi şehirleri satın almıştı. Bu yaklaşım manevra alanlarını iyice genişletmiştir. Böylece savaşsız olarak Batı Anadolu'da büyük alan kazanan Osmanlılar, Kastamonu-Sinop civarında hüküm süren Candaroğullarını hâkimiyetine katmak istemişlerdi. Bu doğrultuda, Şehzade Süleyman'ı himayeye alıp Osmanlı ailesine damat yapılarak kaynaşma sağlandı. Süleyman Bey de seferlerde Osmanlıya kuvvet vermeyi ihmal etmedi.

Germiyanoğullarından bazı toprakları alan Osmanlı Devleti Konya'ya doğru bir ilerleme sağlamıştı. Kendilerini Selçukluların varisi gören Karamanoğulları ile Osmanlılar arsında rekabet kızışmıştı. I. Murat, Karamanoğlu Alâeddin Ali Bey'i kızı Nefise Sultan ile evlendirerek akraba olmayı, Anadolu'da birliği sağlamayı ve Anadolu'dan emin bir surette Balkanlara yönelmeyi istiyordu. Fakat Venedik, Sırp ve Papalık Osmanlıya karşı Karamanoğullarını tahrik etmeye başlamışlardı. Anadolu'dan emin olmak isteyen I. Murat, Sırp Lazor tehlikesini bir yana bırakarak, Karamanoğullarının üzerine yürüdü ve Osmanlı üstünlüğünü Alâeddin Bey'e kabul ettirdi. Böylece, Orta Anadolu'da da Osmanlı üstünlüğü tescil edilmişti.[82]

Osmanlılar, bilhassa Bayezid zamanında, hiç yoktan oluşup, pek kısa bir zaman için büyük bir İmparatorluk kazanan göçebe devletlerden birisi manzarasını arz ediyordu. Ankara bozgunundan sonra ise, parçalanmak ve hatta büsbütün ortadan kalkmak üzere idi. Sınırlandırılmış fakat dokunulmamış bir çekirdekten fıtri ananeleri sayesinde kendi kendini yeniden kurmayı başarması gibi meydanda olan tek bir örnek, bu devletin genel olarak diğer göçebe imparatorluklar arasında sayıldığı halde, onlardan büsbütün başka bir siyasi sınıfa ait olduğunu göstermeğe kâfidir.[83]

---

[82] Ali Arslan, **www. subjektif. com / makale / osmanlinin _ stratejisi. htm**
[83] Paul Wittek ve diğerleri, **Fetihten Önce Fetihten Sonra,** İstanbul, 2003, s. 12–13.

Askerî stratejik düşüncenin evrimi ve insanların daha iyi savaşmayı öğrenmesi, diğer bir ifade ile insanların daha hızlı, daha kitlesel öldürülmesi. Askerî stratejinin gelişmesini sadece bu kavramsal çerçeve içine oturtmak doğru olur mu bilmiyorum; ancak sonucun bu olduğu muhakkak. Şu var ki, insanlık tarihinin ve gelişmenin çok önemli bir bölümünü de savaşların yarattığı dinamizm oluşturuyor. Bundan dolayı insanlık tarihinin kavranması, savaş tarihinin anlaşılmasından geçiyor. Savaşın doğru anlaşılması ise üzerine oturduğu stratejik düşüncenin anlaşılması ile mümkün oluyor ancak. Yoksa orduların sağ kanattan mı sol kanattan mı saldırdığı sadece işin hikâyesi oluyor. Anlaşılması gereken; bir ordunun komutanının neden, hangi araçları kullanarak, neyi düşünerek sağ kanattan saldırdığını anlamaktır. Bu ise stratejik düşünceyi ve bu düşüncenin üzerine kurulu olduğu maddî dünyayı bir arada ele alarak anlamayı gerektiriyor.

Biz Türkler savaşçı bir ulus olmamız nedeniyle savaşların hikâye edildiği tarih kitaplarını çok sevdiğimiz hâlde nedense savaşların üstüne kurulu olduğu askerî stratejiye büyük bir ilgi duymayız. Bundan dolayı da dünya tarihinin en önemli savaş makinelerinden birisini oluşturan Osmanlı ordusunun kazandığı ve kaybettiği savaşların tarihçiler tarafından yazılmış yüzlerce hikayesini bulmak mümkündür de; aynı ordunun stratejilerini irdeleyen askeri bilimciler tarafından yapılmış analizlerini bulmak mümkün değildir.[84]

Osmanlı Devleti'nin askeri ve idari açıdan asıl teşkilatını kazandığı dönem, Orhan Bey zamanıdır. Osmanlı Hanedanı içinde devlet reisinin seçimi, II. Murat'ın hükümdarlığına kadar nüfuzlu şahsiyetlerle beylerin elinde idi. Osmanlı Devleti'nde beylerin yani bir çeşit ehl-i hal ve'l-akdin hükümdarlar üzerindeki hüküm ve nüfuzu Fatih Sultan Mehmet'in İstanbul'u fethine kadar devam etmiştir. Zaten dış dünyada Osmanlı Padişahlarının sultan ünvanını alması bu döneme rastlar.[85]

Orhan Bey döneminde, Anadolu'da Ankara'yı alarak sağlam bir zemine dayanan Osmanlılar, Trakya'da Marmara Denizi'nin Avrupa yakasını kontrol edecek ve Balkan istikametinde kilit rol oynayacak olan Edirne'yi ele geçirmişlerdi. Bu

[84] Ümit Özdağ**, www. asam org.tr.**
[85] Davut Dursun, **Osmanlı Siyasi-İdari Sistemi ve Din Örgütü,** İstanbul, 1987, ss. 125–126.

sayede küçük Osmanlı Devleti, iki istikametli politikasını yürürlüğe koymuştu. Hem Doğu yani Anadolu, hem de Batı yani Balkanlar istikametinde genişleme politikasını tatbike başlamıştı. Bu siyaset Selçuklu varisliği için Anadolu'da hakimiyeti tesis etmek ve yeni alanları ele geçirerek, Anadolu Selçukluları döneminde bölgede eksik olarak gerçekleşen hakimiyetlerini kamil hale dönüştürmek tarzında cereyan ediyordu.

Ankara'yı yeniden (1362) halkın isteği ve memnuniyeti ile ele geçirerek Anadolu'da konumunu sağlamlaştıran I. Murat döneminde, Edirne ve Trakya'yı takviye etmek, Balkanların ortasında Meriç vadisinde önemli bir mevkide olan ve Bulgarlar ile Bizans'ı birbirinden koparan, hatta Sırp Kralının konumunu zora sokacak bir şekil-de Filibe ele geçirilmişti(1363). Bunun üzerine, Bizans Osmanlılarla anlaşmaya mecbur kalarak, İstanbul'un gıda ihtiyacını ancak garanti altına almış oluyordu. Artık, Bizans Osmanlının çevrelediği bir şehir konumuna dönüşüyordu.[86]

Osmanlı fetihlerinde, neredeyse sistemli olarak uygulanan iki farklı safha olduğu anlaşılıyor. Osmanlılar ilk olarak, komşu devletler üzerinde bir çeşit hükümdarlık (süz erenlik) tesis etmeye çabalamışlardır. Daha sonra yerli hanedanları tasfiye ederek, bu ülkeleri doğrudan denetlemeye çalıştılar. Osmanlıların doğrudan denetimi, temel olarak, ülkelerin kaynak ve nüfuslarının düzenli olarak tahrir defterlerine kaydedilmesine dayanan tımar sisteminin uygulanması anlamına geliyordu. Tımar sisteminin tesisi, önceki toplumsal ve ekonomik düzende mutlaka devrimsel nitelikli bir değişiklik olması demek değildir. Aslında tımar, tedrici bir temsil amaçlayan Osmanlı Kurumlarıyla yerel şartların ve sınıfların ılımlı bir uzlaşmasıydı.[87]

Subaşı ya da Beylerbeyinin emirlerine uymayacak olurlarsa ellerinde tımarları alınır. (Y.Ö.10) ve reaya durumuna getirildi. Sultana itaat etmeyen ve yükümlülüklerini çiğneyen her sipahinin kaderi buydu. Kısacası Rumeli'nin sınır kelimesindeki Hıristiyan tımarlarının sayısı 15. yüzyılda küçümsenecek düzeyde

---

[86] Arslan, **www. subjektif. com / makale / osmanlinin _ stratejisi. htm**
[87] Göyünç, **a.g.m.,** s. 95.

sayılmaz. Nova Bado gibi askeri ve ekonomik açıdan önemli yörelerde ise, teslimiyetlerine güven duyulan Müslüman sipahiler yerleştiriyordu. Kural olan şuydu ki Hıristiyan tımarların arazileri küçük, gelirleri azdı.[88]

Yeni, bu arada A.S. Tveritinova'nın yaptığı araştırmalar gösteriyor ki, gelişme eğilimi hassaların ve mülklerin gelişmesi yönündendir. A. Suçeska ise Bosna ve Hersek kaynaklı Türk tarih belgelerine göre, yasaklara rağmen kendi hassalarına kattıkları ve böylece sahibi mülk'ü oldukları köylü çiftliklerine sipahilerin el koyabilme imkanına en geç II. Süleyman (1520–1566) döneminde kavuştuklarını saptıyor. Sipahiler böylece Batı-Avrupa'nın yüksek orta çağındaki feodal beylere benzer duruma geldiler, bu mülkler üzerinde kendi toprak egemenliklerini kurdular. Tamamıyla yaygınlaşan Türk feodalizmi artık feodalizmin "klasik" yolunu tutmuştu.[89]

Osmanlı imparatorluğu'nun teşkilatlı olarak yaptığı yerleştirme hareketlerinden biri sürgün usulü idi. Devlet lüzum gördüğü yerlere iskân yapabilmek için mükellefiyeti olmayan halkı bulundukları yerlerden kaldırıp başka yerlere nakledebilirdi. Bu şekilde Rumeli'den Anadolu'ya Anadolu'dan Rumeli'ye sürgünler yapılarak, imparatorluk camiasını teşkil eden kitlelerin birbirleri ile kaynaşması ve boş yerleri iskân etmek cihetine gidilmişti. Diğer bir iskân usulü de ordunun yanı sıra ilerleyen, boş ve ıssız yerlerde zaviyeler tesis ederek oraları iskân eden dervişlerin meydana getirmiş oldukları sistemdir. Bir zaviye kurulduktan sonra etrafında yavaş yavaş o zaviyenin merkez olduğu bir iskan topluluğu teşekkül ediyordu. Bu yeni iskan birliği çok defa bir tarikat mensubu olan zaviye kurucusunun ismini taşımakta idi.

Yeni açılmış ülkeleri imar ve iskân etmek için idarî ve mali müstakil bir müessese mahiyetinde olan vakıflar tesis etmek ve onu geliştirmek eskiden beri devletin takip etmiş olduğu bir usuldü. Hatta zenginler dahi bu çeşit vakıflar meydana getiriyorlardı. Tesis edilen vakıflar, avarız-ı divaniye ve tekalif-i örfiyeden

---

[88] Ernst Werner, **Büyük Bir Devletin Doğuşu-Osmanlılar (1300–1481) 2. Halk Ayaklanmaları ve Askeri Feodalizm**, (çev. Yılmaz Öner), İstanbul, s. 98.
[88] Werner, **a.g.e.,** s. 144.

muaf olmak şartı ile başka yerlerden getirilen halk ile şenlendirilmekte idi. Bu usul yalnız yeni açılan ülkelerde değil içte bulunan boş sahalarda da iç emniyet mülahazası ile tatbik ediliyordu. Buralara her sınıf halk nakledilyordu.[90]

Fetret Dönemi'nde I. Beyazıt'ın oğullarından her biri hâkimiyet iddiasında bulunmuşlar ve Çelebi Mehmet'in diğerlerine üstün gelmesi ile egemenliğin tek elde toplanması sağlanmıştır. I.Beyazid, kardeşi Yakub'u; I.Murat kardeşleri Halil ve İbrahim ile oğlu Savcı'yı; I.Mehmet de kardeşlerini taht yüzünden öldürtmüşlerdir. II. Murat da amcası Mustafa ile mücadele etmiş ve kardeşlerinin birini öldürtmüş, diğerlerinin gözlerine mil çektirerek Bursa da oturmaya mecbur etmiştir. II. Mehmet, saltanata kimin geleceğini düzenlememişse de hükümdar olanın nizam-ı âlem için kardeşlerini katledebileceğini kanunnamesinde belirtmiştir. [91]

Osmanlı Hanedanından herhangi birinin hükümdarlık makamını işgal etmesine taht-ı saltanata cülus etmek ya da daha genel olarak cülus-ı hümayun oldu denirdi. Bir sultanın tahta oturabilmesi kendinden öncekinin ölümü, feragati ve halli ile vuku bulabilir. Yeni sultanın cülusu, gün ve saati sarayda protokolü düzenleyen görevliler tarafından törene katılacak olanlara bildirilir.

Bunun üzerine yeni hükümdara biat olunurdu. Biat, cülusun tamamlayıcı unsuru olup hükümdara yapılan sadakat ve itaat şeklidir. Diğer taraftan cülus tahta kimin calis olacağı nedeni ile devlet içinde çalkalanmalara neden olmaktadır. Örneğin Fatih Sultan Mehmet ikinci ve son cülusunda hükümet ve ordu da geniş çapta değişiklikler yapmıştır. Cülus, yeni tahta geçen sultanın izleyeceği politika dolayısıyla dış politika açısından önemlidir.

İktidarın teorik kaynaklarından bahsederken iktidar sahibine yazılı veya yazılı olmayan hukukun verdiği gücü anlayabiliriz. Osmanlı Devleti'nde idari, mali, cezai gibi emir ve fermanlar ile vaaz edilmiş olan kanun ve nizamlar mevcut idi.

---

[90] Orhonlu, **a.g.e.,** s.101.
[91] Taneri, **a.g.e.,** s.116-153.

Kanunnameler, bunların aynen veya özet olarak bir araya toplanması sureti ile tertip edilen mecmualar veya bu kanunlardan belli bir konuya ait olanlardır.[92]

Hakimiyet anlayışının "elest bezmi" nazariyesi ile açıklanması yani insanların Allah'a mutlak ve onun dışındakilere şartlı olarak itaat etmesi gerektiği telakkisi ve böylece iktidarın kaynağı konusu İslamiyet'te üzerinde önemle durulan bir konu olmuştur. Hükümdarlar iktidarın Allah tarafından kendilerine verildiğini kabul ederler.[93] İktidarın teorik kaynaklarını da şer'i ve örfi hukuk olarak ayırıyoruz. Genel olarak, İslam Devletleri için şer'i hukuk konusunda geçerli olan fikirler, güçlü bir devlet ve yönetim geleneğine sahip Türk İslam Devletleri ve Osmanlı Devleti için de geçerlidir. Yani Osmanlı Devleti'nin hukuk sistemi de esas itibari ile şeriata dayanır.

3. Beylikler Stratejisi

Osmanlılar, İstanbul'a karşı askeri bir harekat olarak ilk defa 1359 yılında faaliyete geçmişlerdir. Anlaşmayla sonuçlanan bu teşebbüsten sonra ciddi manada ilk kuşatma, Osmanlı Devleti'ni vasailerinden kurtarıp merkezi ve büyük bir devlet haline getirmek düşüncesinde olan Yıldırım Bayezıt (1389–14021 tarafından gerçek-leştirilmiştir (1391). Gerçekte, I. Beyazıt hükümdarlığının sonuna kadar devam edecek olan bu kuşatma, başka siyasi ve askeri faaliyetler dolayısıyla zaman zaman hafifletmiş ve belirli aralıklarla (1395, 1397, 1400) yoğunlaştırılmıştır, Bu kuşatmalar sırasında Bizanslılar önemli tavizler vermek zorunda kalmışlar, hatta şehirde bir Türk mahallesinin kurulmasını ve Timur'la girişilecek mücadeleden galip çıkılması halinde şehrin teslim edilmesini bile kabul etmişlerdir. Ancak Timur'un galibiyeti İstanbul'un Osmanlılar tarafından fethini yarım asır ertelerken, Bizans İmparatorluğu'na da aynı süre ile hayatını devam ettirme imkânını vermiştir. Bununla birlikte Osmanlılar, "Fetret Devri" olarak adlandırılan büyük karışıklıkların yaşandığı dönemde bile İstanbul'a olan ilgilerini sürdürmüşlerdir. Nitekim Osmanlı Devleti'nin

[92] Feridun Emecen ve diğerleri, **Osmanlı Devleti ve Medeniyet Tarihi**, İstanbul, 1994, s. 139.
[93] Taneri, **a.g.e.,** s. 153-154.

tamamına hâkim olmamasına rağmen Musa Çelebi İstanbul'u kuşatmış (1411) ve bu hareketi Bizans'ta büyük bir korku ve şaşkınlığa sebep olmuştur.[94]

Anadolu'da ve Rumeli'de yapılan fetihler, İstanbul'un zaptını zorunlu hale getirdiği ve iki yaka arasında bir engel durumu yaratması ile coğrafi ve siyasal bütünlüğü bozduğu için elde bulundurulması elzemdi. İstanbul, 1422 yılında Sultan II. Murat tarafından kuşatılmış fakat alınamamıştı. Sultan II. Mehmet tahta geçince, İstanbul'un zaptını bir ülkü olarak benimsedi. 1395'te Yıldırım Beyazıt'ın yaptırmış olduğu Güzelcehisar karşısında Rumeli Hisarını inşa ettirdi. Bundan sonra 1 Eylül 1452'de Edirne'ye dönerek, Harp Meclisini topladı ve yapılacak planlar üzerinde çalışmalar başladı. [95]

Sultan II. Mehmet dönemi, Osmanlıların her alanda olduğu gibi denizlerde de bir atılım dönemi durumundadır ve İstanbul'un bu defa ki kuşatılmasının öncekilerden farkı, gemilerin de kuşatmada görev almış olmalarıdır. Bütün bu hazırlıklardan sonra, ağır toplar ile mevcudu 250 bin kadar olan Türk Ordusu ve Donanması İstanbul önlerine gelerek şehri kuşattı. Büyük azim sahibi, Sultan II. Mehmet'in sevk ve idaresinde Nisan 1453'te başlayan kuşatma ve şehre yapılan hücum harekâtı zor şartlar altında devam etti, ama şehrin kalbi Haliç denizden kalın bir zincirle kapatılmıştı. Limana girmek olanaksızdı.

Karadan kuşatılan ve denizden de sıkıştırılan şehir, savunmasına devam etti. Buna karşın, surlara topçu ateşi, seyyar kuleler ve mancınıklarla yapılan hücumlara devam edildi; 29 Mayısta genel hücum yapılmasına karar verildi. İstanbul'un fethinde fatih'in döktürdüğü topların etkisi büyük olmuştur.[96] Genel hücum, Bizans savunmasının bel kemiğini teşkil eden Aya Romanos üzerine yöneltildi ve 29 Mayıs sabahı başlatılan hücumla şehir Türklerin eline geçti. Bizans İmparatoru Konstantin Dragezes de şehri savunan ölüler arasında teşhis edildi.

İstanbul'un bir başka yönü de, büyük suyolları üzerinde bulunmasıyla, dünya ticareti ve ekonomik bakımdan arz ettiği önemdi. İstanbul 'İki karaya ve iki denize'

[94] Ak ve Başar, **a.g.e.,** s. 9.
[95] İsmail Hakkı Uzunçarşılı, **Osmanlı Tarihi**, I.Cilt, 6.Baskı, Ankara, 1995, s. 389.

hâkim bir devlet merkezi olabilir. Bu sözde iki kara; Balkan ve Anadolu Yarımadalarıdır. İki deniz de; Karadeniz ve Ege, Yunan, Adriyatik şubeleriyle beraber Şarki Akdeniz'dir. İstanbul'un, Osmanlı devletinin coğrafi ve idari merkezi olabilmesi için yarımada ve onları kuşatan denizlere hakim olması gerekir, buda onların tabii sınırlarına hakim olması demektir.

Dönemin şark cephesinde en kuvvetli düşman Azerbaycan olduğundan sözü kara ordusu söyleyecek, fakat Anadolu yol vaziyeti dolayısıyla kara ordusunun ağırlığını denizden götürmek zorundaydı. Donanmaya düşen diğer mühim bir vazife de Anadolu sahilindeki Ceneviz limanlarına Sinop'un ve Trabzon'un alınması idi. Onun için, İsmail beyin ölmesinden yeni Gelibolu sancak beyi olan Kazım bey, kışın yeniden yapmak ve kiralamak süre ile savaş gemilerinin sayısını 100'e ve taşıma gemilerini ise 200'e çıkardı.[97] 1461 yılında, Osmanlı Donanması Sinop'u almakla, deniz ordusu besleyici bir kaynak kazanmıştır. Yani, İstanbul tersanesini birden bire canlandıran ve ona 2,000–3,000 tonluk tekneler yapmak kudretini veren ruhun bedeni, Sinop tersanedir. 1461–1463 yıllarında Sinop'un aldıktan sonra Trabzon limanına bir baskın maksadıyla demirlen Osmanlı Donanması karaya top ateşi ve asker çıkarılarak kaleleri kuşatmış. Kara ordusunun da gelmesi üzerine Trabzon Kralı David Komanenos teslim oldu.

Bu yıldan itibaren savaşın iki cepheli bir safhaya girdiği görülür. Osmanlı Donanması, Kara ordusu ile şark cephelinde meşgulken, Balkan ve Ege sahalarında ehemmiyetli taarruzlar yapılıyordu. 1462–1463 yıllarında Gelibolu Sancak Beyi, Akdeniz boğazın en dar yerinden Rumeli yakasında Kilit ve Anadolu yakasında Sultaniye adı verilen kaleleri yaptırarak Akdeniz Boğazını kapatmıştır.

1464 yılında Papa ile Macaristan'ı içeren müttefikleri Venedik Modona uğradıktan sonra Ege Denizine geçip 3000 kara kuvveti ve 70 gemi ile Midilli üzerine yürüyerek Merkezi Midilli kalesini kuşattı. Buna karşı Osmanlı Donanması, Yakup Beye hücum komutasında 110 savaş ve taşıt gemilerinden oluşmuştur. Ancak Yakup Bey Midilli önün geldiği zaman Papa ölmüş, Haçlı Seferi de yarıda kalmıştır.

---

[96] Tülin Çoruhlu, **Osmanlı Tüfek Tabanca ve Techizatları**, Ankara, 1993, s. 5.
[97] Haydar Alpagut, **Denizde Türkiye**, 1.Cilt, İstanbul, 1937, s. 355.

Osmanlı İmparatorluğu deniz cephesinde sefere geçileceğinden 1468–1470 yıllarında tersane faaliyetlerini çok arttırmıştır. Venedikliler bundan ziyadesiyle telaşa düştüler. Ancak bu bakımdan, Sultan Mehmet cihangirlik düşüncesi ile bağlantı olarak deniz ordusuna önem vermiştir.[98]

Fatih Sultan Mehmet döneminde görülen ilerleme ve gelişme denizcilik alanında fetihlerle Marmara, Karadeniz hakimiyetini ele geçirerek, Osmanlının deniz üstünlüğünü diğer devletlere kabul ettirdi. Sultan Mehmet'in tahta geçtiği zaman, Gelibolu, İzmit, Haliç ve Sinop tersanelerinde yapılan 30 büyük savaş gemisinden oluşan donanma ölümünde 250 savaş ve 500 nakliye gemisi olarak büyümüş idi.[99] Bu da Fatih'in küresel hâkimiyet yönündeki gayretlerine güzel bir örnektir.

Özelikle İstanbul'un fethi, birçok tarihçiye göre, yeni bir çağın açılmasıdır. Çünkü muhteşem Roma'nın devamı bin yıllık Bizans İmparatorluğu çökmüş ve onun toprakları üzerinde Türk egemenliği yerleşmiştir. Osmanlı padişahları, bundan böyle kendilerini Roma'nın da varisi saymaya başlamamışlardır. Fatih, İstanbul'u ele geçirdikten sonra, Avrupa'dan gelebilecek tehlikeyi düşünerek, stratejik hedeflerini ona göre seçmiş ve sıralamıştı. Kendisini Sırbistan'ın mirasçısı görüyordu. Mora da, sahibi bulunduğu Bizans'ın bir parçasıydı. Bosna-Hersek ve Arnavutluk, imparatorluğun batıya karşı güvenliği için önemliydi. İtalyanlardan ve Macarlardan gelebilecek tehlikeleri, bu hedefleri ele geçirmekle karşılanabilirdi. Fatih Sultan Mehmed, Osmanlıların imparatorluk döneminin başlangıcı olarak da önemlidir. Osmanlı Devletinin ilerleme istikametini açan kişi Fatih Sultan Mehmet' tir.

Osmanlı devletinin İstanbul'u zaptı bir asır önce, Osmanlılar arasında "Kızılelma" efsanesi olarak tanınmıştır. Bu "Kızılelma", hem umudun simgesi hem de din alanında cihangirlik anlamına gelmiştir. Ancak, Osmanlıların "Kızılelma"sının somut ilk hedefi İstanbul'da Ayasofya önünde bulunan Justinanus heykelinin elindeki altın kaplı küçük toptur. Artık, Osmanlılar 1453 yılında İstanbul'u feth ettikten sonra, "Kızılelma"nın yeni simgesi, batı Hıristiyan toprağı olmuştur. Yani, Osmanlı

---

[98] Alpagut, **a.g.e.,** s. 316.

[99] Erdoğan Dümen, **Osmanlı İmparatorluğu Kuruluş-Yükselme-Duraklama ve Gerileme Devrinde Deniz Kuvvetlerinin Etkileri ve Deniz Harekatı,** İstanbul, 1990, s. 19.

İmparatorluğu İstanbul'u fethettikten sonra batıya sefer etmiştir. Dolayısıyla, bu dönem, Osmanlı İmparatorluğunun yükselme döneminin de başlangıç olmuştur.[100]

Türk tarihine göre Bizans'ın başkenti İstanbul'un Sultan II. Mehmet tarafından fethi, yeni bir çağın başlangıcıdır. Bu dönemde Osmanlıların askeri gücü dünya üzerinde eşsizdir. Avrupa'da, uzun süre bu güç karşısında açıklanmamakla beraber, Türk tehdidine karşı toparlanmak ve bir şeyler yapabilmek düşüncesi de ortaya çıkmaya başlamıştır. Artık sultan, han ve kayser olarak hüküm süren Fatih Sultan Mehmet Truva'yı ziyaret ettiğinde Osmanlı başarısının, Avrupa'da kimilerince savunulan, kendilerinden önceki Romalılar gibi Türklerin de Yunanlılarla ödeşen hınçlı Truvalılar olduğu görüşüyle açıklanışını bilirmiş gibi görünüyorlar.[101]

1326'da Bursa'yı, 1331'de İznik'i ve 1338'de İzmit'i ele geçiren Orhan Bey, tüm Kocaeli yarımadasına hâkim oldu. I.Murat zamanında Trakya ve Balkanlar büyük ölçüde Osmanlı hâkimiyeti altına girdi. Yıldırım Beyazıt tahta çıktığı zaman, Osmanlı Devleti Anadolu'da ve Balkanlar'da sağlam ve kuvvetli bir imparatorluk şeklinde kurulmuş bulunuyordu. Yıldırım'ın Niğbolu zaferiyle büyüyen ve güçlenen devlet. 1402 Ankara Savaşı ve Timur deprasyonuna rağmen varlığını devam ettirmeyi başardı. Bunun sebebini; coğrafi, siyasal ve toplumsal olaylarla açıklamak mümkündür.

Osmanlıların Türk-Bizans hududu üzerinde bulunmaları, yani coğrafi konumları; Osmanlı hudutlarındaki Türk beyliklerinin bu yeni teşekküle karşı düşmanca bir harekette bulunmamaları; Osmanlıların Anadolu'da kendileriyle hemhudut olan Bizans topraklarını aldıktan sonra Avrupa'ya geçmelerini ve Balkanlar'da yerleşmelerini kolaylaştıran şartlar; ilk önderler olan Osman, Orhan ve Murat gibi hükümdarların iyi birer asker oldukları kadar kuvvetli yöneticilik kabiliyetlerine sahip bulunmaları; devletin, kuruluşunu izleyen ilk yüz yıl içinde iktidar mücadelesine sahne olmaması, siyasal birliğin sağlamlığı ve dolayısıyla hâkimiyetin taksim edilmemesi; Osmanlıların, daha önceki Müslüman-Arap

[100] İstanbul'un fethi Osmanlı devletinin mutlak üstünlüğünü kabul ettiren ve yeni bir çağ başlatan olaydır. Hıristiyanlar için Doğu kilisesinin kaybı ve Batı kilisesinin açık hedef haline gelişini; Osmanlı devleti için ise Kızıl Elmanın yer değiştirerek Roma'ya kaymasını ifade etmektedir.
[101] Cemal Kafadar, "İki Cihan Aresinde", **Cogito,** İstanbul, Sayı: 19, 1999, s. 44.

fetihlerinin yaratmış olduğu imajın aksine, düşmanlarına dinsel bağnazlıktan uzak bir biçimde bakmaları; kültür değişimi uygulaması yapmamaları; kuvvetli ve profesyonel bir orduya sahip olmaları; babadan oğula kalan bir "sipahilik sistemi" ve "toprak aristokrasisi" vücuda getirmeleridir. Tüm bu hususlar Devletin ayakta kalabilmesini sağlamıştır.

Bizans İmparatorluğu kendisinden önceki Roma, Grek ve İon medeniyetleri üzerine kurulmuştu. Selçuklular daha evvelki Türk, Acem ve Türk-İslam karışımı bir uygarlık yaratmışlardı. Osmanlı Devleti ise; batısında Bizans, doğusunda Selçukluların bıraktıkları geniş coğrafi boşluğun tam ortasında kurulmuştu ve ortaya çıkan boşluğu doldurmak durumundaydı. Diğer bir ifade ile uygarlığın merkezinde bulunan Osmanlı Devleti, merkezden çevreye doğru genişlemenin tüm avantajlarına sahip idi. Bu avantaj, onu, bağımsız küçük siyasal bir konumdan güçlü; kapsamlı ve merkezi bir imparatorluğa yükseltti.[102]

Osmanlıların ilk kurucu sultanından olan Osman Gazi, küçük bir topluluğu çevresinde toplamayı başardı. Orhan Gazi, babasının çevresine topladığı bu halkı devlet şeklinde örgütledi ve Avrupa'ya yerleşmek için ilk adımı attı. "Anadolu'yu manevi kuvvetlerle; Avrupa'yı silah gücü ile fethedeceğiz" diyen I.Murat, devleti imparatorluk seviyesine yükseltti. Grek yarımadası hariç tüm Balkanları imparatorluğun sınırlarına kattı ve burada 500 yıl devam edecek bir egemenliğin temellerini attı. Osmanlıların Balkanlar'daki ilerlemesine karşı Papa Urban, bir Hıristiyan birliği kurmak istediyse de, Katolik ve Ortodoks kiliseleri aralarındaki düşmanlık bunu engelledi. Bu durumdan yararlanan Osmanlılar, Katoliğe karşı Ortodoks kilisesini himayeleri altına aldılar.[103]

1.Murat, Balkanların himaye altındaki Hıristiyanlarına belirli ölçüde hoşgörü göstererek, muhtemel tepkileri önledi. Ayrıca, "Yeniçerilik" müessesesini kurdu ve Balkanlardaki askeri sınıfın fertlerini Osmanlı hizmetinde kullanmayı başardı. Buna karşılık onları vergiden muaf tuttu ve belirlenen devlet arazisinden faydalanma hakkı

---

[102] M. Fuad Köprülü, **Osmanlı İmparatorluğunun Kuruluşu,** Ankara, 1972, ss. 172-181, Sander, **a.g.e.,** s. 43.

sağladı. Bu uygulama ile uzun yıllar sağlıklı olarak devam edecek çok ırklı, çok dinli ve çok dilli bir imparatorluğun temellerini atmış oldu.

Osmanlılar, askeri yeteneklerini, egemen oldukları halkların din ve toplumsal yaşamlarına karışmamak, "cizye" adı altında az bir vergi almak; keyfi muamelelerden kaçınmak; Bizans'ın bozuk yönetimine karşı halkın can ve mal güvenliğini tam olarak sağlamak suretiyle güç ve etkinliklerini kuvvetlendirdiler. Özellikle Ortodoks halk Osmanlı yönetimini bir kurtuluş olarak benimsedi. Kısacası Osmanlıların genişlemeleri daha önceki uygulamaların aksine, belirli bir program içinde ve bilinçli olarak yapıldı. Osmanlı genişleme politikasının başarısını en gerçekçi şekilde teyit eden olay, I.Murat'tan sonra hükümdar olan II. Beyazıt'ın (Yıldırım) Timur'a yenilgisinden sonra varlığını sürdürmesidir.[104]

Bu sırada; batıda İlhanlılar Devleti çöküntü ve anarşi içinde idi. Çin'de Kubilay sülalesi tüm etkinliğini kaybetmiş ve Moğollar, kuzeye eski ülkelerine çekilmişlerdi. Çin'de Çin milliyetçiliği uyanmış ve Çağatay oğulları, Timur tarafından Almalık civarındaki dağlık bölgeye atılmış bulunuyordu (1375).[105]

1370–1380 tarihleri arasında eski Moğol İmparatorluğunun dörtte üçü haritadan silinmiş ve fakat dörtte biri ve en kuvvetlisi olan Altınordu Devleti varlığını sürdürmekte idi ve Timur'un ülkesi olan Türkistan ile hemhuduttu. Karadeniz kuzeyinde hüküm süren Altınordu Devletinin yöneticileri Moğol olmakla birlikte halkı tamamen Türktü. Bu Türkler, Timur'un mensubu olduğu Türklerle akraba idiler. Kısacası; Avrupa'nın siyasi dengesini elinde tutan Altınordu Devleti ve onun Türk halkı idi.

Fakat bir süre sonra Toktamış, Timur'a karşı mücadeleye başladı ve hatta Timur'un doğu seferleri sırasında Kafkaslar'ı işgal ederek Semerkand istikametinde

---

[103] Bu gelişmeler merkez kontrolünü elinde bulunduran Avrupalıları başka kaynaklar aramaya sevketti. Sömürgeci bu yayılma **Ek V**'te toprak kazanımları ile beraber verilmiştir.
[104] Sander, **a.g.e.,** s. 46.
[105] Ömer Halis Bıyıktay, **Timur'un Anadolu Seferi ve Ankara Savaşı,** Ankara, 1931, s. 4.

genişlemeye başladı. Bunun üzerine Timur, Altınordu üzerine yürüdü ve Altınordu Devletine son verdi.[106]

1402 yılında meydana gelen Ankara Muharebesi Türk tarihinin acı sayfalarından birisidir, İki Türk ordusu Anadolu'nun ortasında ortaçağların en büyük meydan muharebesini yapmışlardır, Yıldırım'ın ordusu için verilen rakamlar 70 ila 120 bin, Timur için belirtilenler ise 160 ila 300 bin arasında değişmektedir. Her halükarda Timur'un yaklaşık iki kat daha büyük bir orduya komuta ettiği anlaşılmaktadır. Yıldırım sayı üstünlüğünün yanısıra istihbarat ve hareket kabiliyeti açısından da üstün olan Timur karşısında giderek inisiyatifi yitirmiş ve seferin başında nisbeten daha büyük bir hareket serbestisine sahipken seferin son aşamalarında, tıpkı bir acemi satranç oyuncusu gibi ancak Timur'un hareketlerine karşı çaresiz hamleler yapar hale düşmüştür.

Böylece Yıldırım 28 Temmuz 1402 günü Timur'un istediği yerde ve dezavantajlı bir şekilde muharebeye girmiş, bu arada başta Kara Tatarlar olmak üzere Osmanlı ordusundaki bir kısım Anadolu askerlerini de kendi tarafına çekmeyi başarmıştır. Osmanlı ordusu iki kanattan yapılan taarruzlarla yıpratıldıktan sonra daha savaşın basında tüm ihtiyatlarım kullanmak zorunda kalınca yenilgi kaçınılmaz olmuştur. Bu arada savaşın kaçınılmaz sonucunu gören şehzadeler kendi askerlerini alıp çekilince Yıldırım az sayıda maiyetiyle birkaç saat daha umutsuzca direndikten sonra esir alınmış ve muharebe Timur'un kesin zaferiyle sonuçlanmıştır. Bu olay Osmanlı Devleti'ni uzun bir karışıklık dönemi içerisine sokmuş ve Balkanlar'da iktidar sorununun çözülmesi ve İstanbul'un fethi ancak yedinci padişah Fatih Sultan Mehmet, Anadolu'da Türk birliği ise ancak dokuzuncu padişah Yavuz Sultan Selim zamanında gerçekleştirilebilmiştir.[107]

1386 yılında son dönemlerini yaşayan İlhanlılar Devletini de egemenliği altına alan ve İran'ı zapt eden Timur; Suriye, Mısır ve Arabistan toprakları üzerinde hüküm süren Memluklular Devleti ile hemhudut oldu. 1398 yılında Hindistan'ı işgal eden Timur, 1399'da Semerkant' a döndü ve Anadolu ve batı seferi için hazırlıklara

[106] **Tarih II.,** İstanbul, s. 311.
[107] Akad, **Savaş Tarihinin…,** ss. 62-63.

başladı. Bu sırada Timur İmparatorluğunun hudutları, doğuda Himalaya Dağları; Batıda Anadolu; Kuzeyde Ural dağları ve Kafkaslar; Güneyde Hindistan dahil olmak üzere tüm bu bölgeleri içine almaktaydı.[108]

Timur, mücadeleyle geçen 36 yıllık devlet hayatının ilk beş yılında 15 bin Km. dolaşarak 10 devleti ortadan kaldırdı. Batı seferine çıkmadan önce Türkistan'da yayınladığı bir fermanla yedi yıl süre ile halkını vergiden muaf tutarak iç kalesini sosyal patlamalara karşı emniyete aldı ve 1399'da Semerkant' tan ayrıldı. Önce Kafkasları kontrolü altına alan Timur, müteakiben Mısır ve Suriye Memlukluları Devletine son verdi. Daha sonra batının en güçlü devleti durumuna gelen Osmanlı ordusunu ve onun güçlü hükümdarı Yıldırım Beyazıt'ı 1402 Ankara savaşında mağlup eden Timur, kurmuş olduğu devlete bir dünya imparatorluğu statüsü kazandırdı. Ancak bu sonuç, büyümekte ve güçlenmekte olan Osmanlı Devletinin "Fetret Dönemine" girmesine sebep oldu.[109]

Avrupa hükümdarları hayret ve korkuya düştüler; ona mektuplar, hediyeler ve elçiler gönderdiler. Bizans İmparatoru vergi vererek Timur'a bağlandı ve Beyoğlu'na Timur'un bayrağı dikildi. Timur, Avrupa'ya geçmek için hiçbir gayret göstermedi. Bunun sebebi, askerlerinin Semerkant'a geri dönmek istemeleri idi. Timur, Anadolu'yu Germiyan, Karaman, Menteşe, Saruhan ve diğer beyliklere geri verdi ve Türkistan'a döndü. 1405 yılında Çin seferine çıktı ve yolda vefat etti. Timur'un ölümünden kısa bir süre sonra imparatorluk dağılmaya başladı.[110]

Timur hadisesine rağmen Balkanlardaki etkinliğini muhafaza eden Osmanlı Devleti, I. Mehmet tarafından yeniden toparlandı. Anadolu'da Beylikler Döneminin tekrar başlamasına karşı Balkanların devletten kopma gibi bir reaksiyonda bulunmamaları, birliğin sağlanmasında ve devletin yeniden kurulmasında önemli bir etken oldu. Bu durum; Osmanlı yönetiminin hoşgörülü, bilinçli, adil ve kısacası kendinden önceki yönetimlerden daha iyi olduğunun en belirgin sonucudur.

---

[108] **Tarih II.,** s. 315.
[109] Veli Yılmaz, **Komutanlık ve Liderlik Üzerine,** İstanbul, 1994, ss. 41–43.
[110] **Tarih II,** s. 321.

İstanbul'un fethi; uygarlık kuşağının en geniş bölgesinde yer alan ve tarihin oluşturduğu siyasal ve kültürel boşluk üzerinde kurulan Osmanlı Devletini; dünyanın güç merkezi durumuna getirdi. Bu durum, Fatih'in zekâsı ile birleşti ve sonuçta "milletler sistemi" kavramı ortaya çıktı. İstanbul'un fethiyle birlikte Ortodoks kilisesi ve Avrupa'nın baskısına maruz kalan çok sayıda Yahudi, Osmanlı ülkesine geldi ve Müslüman Türk toplumunun hükümranlığı altına girmeye başladı. Hıristiyan ve öteki dinlerden topluluklar insanlık tarihinde ilk defa kendi iradeleri ile birleştiler, bütünleştiler ve kaynaştılar. Böyle bir yönetim, özellikle o dönem Avrupasının çok uluslu devletlerinde görülmemektedir.[111]

Ancak, "milletler sisteminin" yeni ve farklı bir uygulaması yönünde şekillenen çok uluslu Osmanlı İmparatorluğu, zaman içinde Hıristiyan nüfusun enerjisini imparatorluk için kullanmada başarılı olamadı. Özellikle de kiliseler, Rusya başta olmak üzere imparatorluğun düşmanlarıyla işbirliğine girerek çöküşte birinci derecede rol oynadılar.[112]

II. Mehmet'ten sonra padişah olan II. Beyazıt, barışsever eğilimlere sahip bir hükümdardı. Buna rağmen, Fatih'in başlattığı deniz üstünlüğü proje ve uygulamaları II. Beyazıt döneminde olumlu gelişmeler gösterdi. Osmanlılar, karadaki üstünlüklerini denizlerde de kurdular ve Akdeniz'de Venedik donanmasının üstünlüğüne son verdiler. Bu sonuç; Osmanlıların, İtalya şehir devletleri başta olmak üzere Doğu ve Batı Akdeniz'de ticari ve ekonomik etkinliklerini artırmalarına imkân sağladı.[113]

4. Ankara Savaşı ve Fetret Devri

Bayezıt, Tuna'dan Fırat'a uzanan yekpare bir imparatorluğun oluşmasında Kostantiniye'nin önemini de kavramıştı. Bu yüzden Akçahisar'ı (Anadolu Hisarı) inşa ettirdi ve şehri fethetme girişiminde bulundu. Bizim için ilginç olan, Bayezid'in hükümdarlığında ve sonrasında sürdürülen bu hızlı ve sert ilhak politikasına karşı, sadece fethedilen bölgelerden değil, Osmanlı Devletinin kendi içinden de tepkiler

[111] Sander, **a.g.e.,** s. 47.
[112] Mehmet Tanju Akad, **Osmanlıların Stratejik Sorunları,** İstanbul, 1995, s. 24.

gelmiş olması. Nitekim bu politikanın, bazılarınca hayırlı Osmanlı geleneğinin zıddı olarak algılandığı görülüyor. Hızlı ve tedrici genişleme yandaşı iki rakip yaklaşım, Bayezid döneminde Çandarlı Ali Paşa ile Hoca Firuz Paşa arasındaki farklarda açığa çıkar. Çandarlı Halil Paşa, aradan geçen yaklaşık yarım yüzyıllık zamana karşın Hoca Firuz Pasa'nın fütursuz savaş, politikasını hala en sert biçimde eleştiriyordu. Bayezid'in idare biçimini eleştiren yaygın Osmanlı geleneği, tahrir defterleri kullanıp yeni bir vergi yöntemi uygulayan Osmanlı yönetiminden de şiddetle şikâyetçiydi. Bayezid, aynı zamanda, yerli aristokrasinin yerine kendi kölelerini (gulam) geçirerek, Anadolu'da yeni fethedilen topraklarda köklü değişikliklere girişti.[114]

Şiddetli tepkiye yol açan dayatmacı birlik politikası, imparatorluğunun 1402'deki çöküşünün gerçek nedeniydi. Gerçekten de, Osman ve Orhan Gaziler döneminde haraçgüzarları ve güçlü uçbeyleriyle yarı-feodal olan devletin geleneksel kurumlarıyla İslami bir sultanlığa dönüşmesi, eski İslami ve İlhanlı idare biçimlerini olduğu gibi benimseyen Bayezid'in işiydi. Aynı dönemde, merkezi yönetim aygıtı olan kapıkulu kurumu güçlendirilmiş ve devlet için önemli hale gelmişti. Bayezid'in imparatorluğu 1402'de Timur tarafından yıkıldıktan sonra, idare sisteminin kalıntıları imparatorluğun yeniden kurulmasına çok büyük ölçüde katkıda bulundu.

Osmanlı başkentindeki tımar defterleri, yeni fethedilen bölgelerdeki tımarlarını Bayezid'e borçlu olan tımar sahiplerinin mülkiyet hakkını teminat altına alıyordu. Bu nedenle de tımar sahipleri, toprak birliğinin Osmanlı sultanının otoritesi altında yeniden sağlanmasıyla yakından ilgiliydiler. Bayezid'in çabalarının tamamen boşa gitmediği buradan anlaşılıyor. Bayezid'in halefleri I. Süleyman, I. Mehmed ve II. Murad, ılımlı siyaseti devanı ettirdiler ve yeniden kurulan, Balkanlardaki küçük devletlerin ve eski Anadolu Türk beyliklerinin varlıklarım tanıdılar. Osmanlılar bu Müslüman devletlere karşı harekele geçmek gereğini duyduklarında, bu eylemlerini İslam dünyasının gözünde meşru kılmak için ellerinden geleni yapmışlardır.[115]

Bu ılımlı siyasetin birçok haklı nedeni vardı: Kostantiniye'de Osmanlı nahtı için hak iddia edenlerin varlığı, doğudan gelebilecek yeni bir istila tehdidi ve yeni bir

---

[113] Akad, **Osmanlıların Stratejik…,** s. 48.
[114] Halil İnalcık, "Osmanlı Fetih Yöntemleri", **Cogito,** Osmanlılar Özel Sayısı, İstanbul, 1999, s. 115.

Haçlı Seferi korkusu. Devlet işlerinde mutlak bir sulta elde etmiş köklü bir Osmanlı vezir ailesi olan Çandarlılar, bu siyasetin başlıca sorumlusuydular; Sadrazam Çandarlı Halil Paşa (1429–1453) ise bu siyasetin en ateşli savunucusuydu. 1444'te Sırbistan'a yarı bağımsızlık tanınması, Bizans'la barış yapılması, Çandarlı Halil Paşa'nm siyasetini çarpıcı bir şekilde gözler önüne serer. Paşa, bu barış ve uzlaşma siyasetini geliştirebilmek için genç sultan II. Mehmet'in çevresinde toplanan yeni bir askerî kadroyla mücadele etmek zorunda kalmıştı.

Bu askeri grubun Kostantiniye'nin Fethindeki başarısından sonra Çandarlı Halil tasfiye edildi ve fetih yoluyla birlik siyaseti bir kez daha öne çıktı. Öyle görülüyor ki, dönemin şartlan böylesi bir politikayı meşru kılmıştır. Roma ve Kostantiniye'nin 1439'daki birleşme anlaşmasından sonraki dönem gayet nazikti. II. Mehmet 1446'da tahttan indirilmiş, savaş yanlısı danışmanları ikbalden düşmüştü. 1451 'de ikinci kez tahta çıktığında, Osmanlı İmparatorluğumun bekasını sağlamak kadar kendi iktidarını pekiştirmenin de biricik yolunun fetihten geçtiğini artık biliyordu.[116]

Günümüzde genellikle, bu hareketin Osmanlı fetihlerini müteakip Trakya'ya da yayıldığı kabul edilmektedir. Bu tespit, az önce bahsettiğim sürgünler hakkındaki tahrirlerle bir ölçüde onaylanır. Ancak, Trakya ve Meriç Vadisi'ndeki yoğun Türk iskânı toplu bir sürgünle değil, Anadolu'dan buraya kendiliğinden gelişen bir göçle açıklanabilir. En eski Osmanlı geleneğine göre, Timur'un 1402'de Anadolu'yu istila etmesi, Türk nüfusun yeniden Balkanlar'a akmasına neden olmuştur: "Ol zamana erişmiş âdemiler şöyle rivayet ettiler ki: 'Rum ilinde nice halk gördük ki derlerdi ki bizim aslımız Arabdır ve kimi Türkmendir, kimi Kürt kimi Anadolu. Kimi eydür, bizim aslımız Çağatay idi, der... Eğer soruverecek olurlar ise Rum ilinin aslı Anadolu'dandır, andan gelmişlerdir."[117]

Osmanlı Devleti'ni yeniden toparlamak ve siyasi birliği sağlamakla meşgul olan Çelebi Mehmet' ten (1412–1421) sonra oğlu II. Murat (1421–1451), hükümdarlığının daha İkinci yılında büyük bir ordu ile surların çok yakınına gelerek

---

[115] İnalcık, **a.g.m.,** s. 116.
[116] İnalcık, **a.g.m.,** s. 116.

şehri bizzat kuşatmıştır. (1422) Ancak karadaki bu yüksek hâkimiyetine rağmen o sırada deniz kuvvetlerinin yetersiz oluşu ve Şehzade Mustafa'nın isyanı dolayısıyla başarılı olamamıştır.[118]

İlk Osmanlı İmparatorluğu 14. Yüzyıl'ın sonlarına doğru Yıldırım Bayezid (1389–1402) döneminde kurulmuştur. Çağdaş Batı kaynakları onu İmperatorum Turcorum diye anmaktadır. Bayezid, İstanbul'u almak için ciddi bir girişimde bulunmuştur. (1394–1396). İlk imparatorluk dönemi Timur darbesiyle çökmüştür. İkinci imparatorluk dönemi İstanbul Fethiye (1453) başlar. Fatih Sultan Mehmed (1451–1481) Osmanlı İmparatorluğu'nu her yönüyle kurmuş olan sultandır.

İstanbul Fatihi II. Mehmed'den başlayarak Osmanlı sultanları, İslam dünyasında gelmiş geçmiş en büyük İslam devleti oldukları bilincine varmışlardır. II. Beyazıt, devletin tarihinin bu görüşle yazılması için, dönemin tanınmış münşilerini kapsamlı bir Osmanlı tarihi yazmaya davet etmiştir. Bunlar arasında Kemal Paşa-zade, İdris–i Bitlisi ve Ruhi vardır. Ruhi Osmanlı Devleti'nin üstünlüğü nedenlerini şöyle özetler;

Osmanlı hanedanı, Oğuz Han'ın büyük oğlu Günhan'ın oğlu Kayı neslindendir. Hanlık "Oğuz Han'ın vasiyeti mucibince ahir Kayı Han evladına düşse gerektir" (Yazıcızade Ali, Tarih-i Al-i Selçuk). Selçuklular, Moğol egemenliği altına girince Müslüman halk, hanlığa Osman'ın geçmesini istemişlerdir. Osmanlılara kadar Müslüman hükümdarların devletleri, öbür Müslüman devletlerin ülkelerini "gadre istila" etmekle ortaya çıkmıştır. Buna karşı Osmanlılar, devletlerini kâfirlere karşı kazandıkları zaferlerle kurmuşlardır. Devlet gelirleri, kafirlerden aldıkları ganimet ve baş vergisinden (cizye) gelir. Osmanlılar, Müslüman ülkeleri de egemenlikleri altına almak zorunda kalmışlardır. Çünkü onlar Osmanlı'ya saldırılarıyla, kâfirleri Müslümanlar üzerine tahrik etmekte idiler. Onların ortadan kaldırılması şeriatça meşru idi. Osmanlılardan başka hiçbir Müslüman sultanın kapı-kulları onlarınki mertebesine erişmemiştir. Osmanlı padişahının doğrudan doğruya emri altında 40–50 bin kulu vardır. Osmanlılar gaza ile kâfir ülkelerini fethederek İslam egemenlik

---

[117] İnalcık, **a.g.m.,** s. 131.
[118] Ak ve Başar, **a.g.e.,** s 4-5.

alanını ziyadesiyle genişletmektedir. Osmanlılar vakıf yoluyla o kadar çok hayır tesisleri meydana getirmişlerdir ki, başka hiçbir İslam memleketiyle kıyaslanamaz. Bu sayede din adamları, fakirler geçimlerini sağlamaktadır.[119]

1300'lerden 1453'e kadar, erken Osmanlı Devleti'ni anlamaya çalıştığımızda çok uzun ve değişken bir sürece baktığımızın farkında olmalıyız. Yani sorunun cevabı teleskopik olmak zorunda değil. Çeşitli zaman dilimlerini iç içe geçirmek yanlış olur. Kritik nokta, 1370'lerde kul sisteminin billurlaşması ve buna kısa bir sürede devşirme yönteminin eklenmesi, bir de merkezî güce kattığı etkinlik sayesinde gaza ruhunun sahiplenicisi konumundaki gazilerin eskisine göre siyasî nüfus yitirmesidir. Dönüm noktası 1370'ler ve 80'lerdedir bence. Ardından, Yıldırım Bayezid'in birkaç kuşaktır oluşturulan merkezîleşme dinamiklerine çok daha sistematik bir çerçeve vermesi gelir. Kısacası, Yıldırım Bayezid, Fatih Sultan Mehmed'in tam anlamıyla bîr öncülüdür. Ama başarısız bir öncül... Timur badiresinde çözülen ilmikleri, Fetret Devri'nden sonra, Osmanlı Devleti bulduğu yerden örmeye devam etmiştir. Fatih, Yıldırım gibi, ama bu kez kalıcı bir şekilde, merkezileşme eğilimini sistematize etmiştir. Böylece merkezkaç güçlerin kıymeti harbiyesi azalmıştır, 17. yüzyılda başka dinamikler ortaya çıkana kadar.[120]

Yazarlara göre devlete zarar veren bir başka tutku da lüks ve eğlence düşkünlüğüdür. Bu tutku hükümdarları asıl amaçlarından ayırır. Koçi Bey Kanuni Sultan Süleyman çağında çıkan isyanları sefahat düşkünlüğüne bağlamış ve IV. Murat'ı aynı hataya düşmemesi için uyarma cesaretini göstermiştir: Sultan Süleyman Han, askerin kuvvetini, hazinenin zenginliğini görüp süs ve şöhreti artırdı. Vezirler dahi ona uyup bütün halk süs ve şöhrete düştü. Zamanla o dereceye vardı ki, makam sahibinin geliri ve asker taifesinin ücreti, yalnız ekmek akçesine yetişmeyip, mecburen zulüm ve tecavüze başladılar.

Akıllı bir hükümdar her zaman bu gibi kuvvetlerden kaçınmış ve kendi kuvvetlerine başvurmuştur. “Sonuç olarak derim ki, kendi öz ordusu bulunmadıkça hiçbir hükümdarlık güvenlikte değildir.”Hükümdarlar savaştan çok süs ve eğlenceyi

[119] Ortaylı, **a.g.m.,** s. 32-33.
[120] Kuyaş, **a.g.m.,** s. 74-75.

düşündükleri zaman devletlerini yitirmişlerdir.[121] Fetret devrine dek hüküm süren padişahların Rumeli yatırımları sayesinde Osmanlı devleti büyük bir darbeden küçük sıyrıklarla kurtulmuştur.

[121] Ahmet Ünal, **Belleten,** Cilt: LII, Ankara, Aralık 1988, Sayı:205, ss. 1660,1661.

B.KLASİK DÖNEM OSMANLI STRATEJİ YAKLAŞIMI

1. Batı Siyaseti

a. İstanbul'un Fethinin Stratejik Değeri

Fatih Sultan Mehmet'in gayesi, en ince noktalarına kadar hesaplanıp tespit edilmişti. Evvela İstanbul'u fethederek ismini taşıdığı Peygamber-i Alişan'ın müjdesini gerçekleştirecek, sonra da gözlerinde fer, dizlerinde derman kalmamış olan İslâm tefekkürünü el yordamıyla yürümekten kurtarıp, yeni bir terkibe götürecekti. "Mümkünün sınırını görmek için imkânsızı denemek lâzım" dedi Padişah, "tiz hazırlanasuz, gemileri karadan yürüteceğiz!" Bu bir kararlılığın ifadesiydi. Genç Padişah, yüreğini emeğiyle bütünlediğini, böylece fetih yoluna çıktığını, bu yolda hiçbir engel tanımadığını, asla geri dönmeyeceğini vurgulamak istiyordu.

Fatih Sultan Mehmet, kendi döneminin birer medeniyet merkezi olan Buhara, Semerkant, Kaşgar gibi eski kudret ve nüfuzunu kaybetmiş Türk dünyasının da hâli ve geleceği için endişeli idi. Bu yüzden de, eski medeniyet yuvalarının yerine, artık kendi başkentini (İstanbul) "ilmin kıblesi" haline getirmek istiyordu... Bunun için, öncelikle siyasî ve askerî nüfuzunu dünyaya kabul ettirmesi ve hudutlarını emniyete alması gerektiğinden, kılıcını herhangi bir cihangir gibi istilâcılık yolunda değil, prensip uğrunda kullanmayı imanının icabı sayıyordu. Tek başına İstanbul, bütün hayatını, saltanatını doldurup süslemeye, taçlandırmaya yeterken, onunla iktifa etmemesi, Kırım Hanlığı'na kadar uzanması, eski kültür merkezlerine el atması ve saltanatının hemen her yılına birkaç büyük zafer, birkaç büyük fetih sığdırması derin emelinin neticesidir. Onu diğer cihangirlerden bariz çizgilerle ayıran birinci vasfı da işte bu emelidir.[122]

İstanbul'un fethi her şeyden önce batı karşısında Osmanlı devletinin gücünün en somut şekilde ortaya çıkışıdır. Yönlendirebilen ve hedefleri olan kuvvetli yöneticilerin Osmanlı devletini götürebilecekleri menzillerin anlaşılmasını da sağlamıştır. Fatih Kanunnamesi'ndeki "Ve tuğra-yı şerifim ile ahkâm buyurulmak üç

canibe mufavvazdır. Umur-ı âleme müteallik ahkâm umuma veziriazam buyruldusu ile yazıla. Ve malıma müteallik olan ahkâm-ı defterdarlarım buyruldusu ile yazalar. Şer'-i şerif üzere devai hükmünü kazaskerlerim buyruldusu ile yazalar." ifadesi bütün dünyevi ve dini iradenin padişah adına yapıldığını açıkça ifade etmektedir. Buna dayanılarak padişahın dünyevi yetkilerinin idaresinde sadrazamları, dini yetkilerinin idaresinde ise önceleri kazaskerleri daha sonra şeyhülislamları vekil tayin ettiği söylenebilir. Nitekim bu iki makama yapılacak tayin ve azillerde padişahın mutlak salahiyeti olduğu bilinmektedir. Divan toplantıları sonucunda alınan her türlü karar arz yolu ile onun tasdikine sunulması da padişahın nihai karar mercii olduğunu teyit etmektedir.[123] Bu da içte devletin ne kadar kontrollü olduğunun bir göstergesidir.

Fatih Devri'ne kadar padişahlar Divan-ı Hümayun'un bizzat reisliğini yaparken Fatih vezir-i azama devretmiş ve neticenin kendisine sunulmasını istemiştir. Ayrıca padişahların yeme, içme ve oturma adabını bile hazırlattığı bir kanun ile tanzim yoluna gitmiş ve Osmanlı'da daha sonra alabildiğine ilerleyen teşrifat usulünün de temelini atmıştır.[124] Bu onun geniş ufuklara geriden bakma günlük işlerle değil gelecekle uğraşma azminin ifadesidir. İstanbul'un fethinden sonra padişahların zaman zaman Edirne'de ikamet etmelerinden dolayı Edirne Sarayı önemini koruduğu için gelişmeye devam etti Adeta Topkapı Sarayı'nın bir modeli haline geldi. Yönetim merkezi bu şekilde batıya yaklaştırıldı.

Fatih'le yeni bir döneme giren Osmanlı da Balkan politikasının devam ettirildiğini görüyoruz. Orta ve Batı Anadolu'da taht değişikliğinden istifade ile huzursuzluk çıkaran Karaman oğulları üzerine ilk seferini düzenleyen Fatih, Anadolu'da birliği sağlamak için kesin karar vermişti. Bunun çözümünü Osmanlı Devleti'nin ortasında sıkışıp neredeyse bir şehir devleti halinde kalan, fakat gerek Anadolu, gerek Balkan-Avrupa'da Osmanlı aleyhine ittifakları teşvik eden, denizden yardım aldığı gibi Osmanlıların Anadolu-Balkan aksamı arasını zayıflatan Bizans'ı ortadan kaldırma kararını tatbike koydu. Osmanlılar bu problemin çok önceden beri farkında olmalarına ve ortadan kaldırma çabalarına rağmen başarısız kalınmış,

---

[122] Yavuz Bahadıroğlu, **www. dallog.com**
[123] Taneri, **a.g.e.,** s. 196-212.

sadece etrafı çevrelemek suretiyle etkisiz hale getirilme yoluna gidilmişti. 1453'te İstanbul'u alan Fatih liderliğindeki Osmanlılar, devletin iki kanadı arasındaki gövdedeki zaafa son vermişler, bütünlüğü sağlamışlar, kuzey-güney veya güney-kuzey istikametindeki en önemli suyolu olan Boğazların tek hâkimi haline gelmişlerdi.[125]

Fatih, Haziran 1453 tarihinde Galata'da oturan Cenevizlilere ve diğer Galata halkıyla ilgilenerek onlara da bazı haklar tanıdı. İlk iş olarak o sırada Galata'da oturmakta olanlar yazıldı. Latin gemilerine kaçmış olanların evleri açılmış ise de yağma edilmedi- Mobilyaların deftere kaydı yapılarak, sahiplerinin haklarını ispat etmeleri için üç aylık bir süre tanındı. Bu sürenin sonunda sahibi belli olmayan eşya devlete kalacaktı. Fatih, burada yaşayan halka, hakları ve yükümlülüklerini belirten bir de ahitname verdi. (1453) Bu ahitnamede Fatih, halkın bütün mallarına, mülklerine, sandallarına, gemilerine, kölelerine, çocuklarına, kadın ve cariyelerine dokunulmayacağını; karada ve denizde serbest olarak dolaşabileceklerini, dini ayinlerinde, ziraatta ve ticarette serbest olduklarını; kendilerinden Yeniçeriliğe oğlan alınmayacağını; bir kâfirin, rızası olmadan Müslüman yapılmayacağını; halkın angaryadan muaf olacağını; gümrüklerini eski adetleri üzere ödeyeceklerini ve devlete şer'i haraç vereceklerini, kendi aralarında diledikleri kişiyi kethüda seçebileceklerini belirtmiştir.[126]

Osmanlı imparatorluğu, klasik şeklini II. Mehmed devrinde almaya başlamıştı. İmparatorlukta kanun mevzuatı, şeriat karşısında oldukça bağımsız hareket eden örfi hukuk, padişahın iradesinden doğan ona dayanan bir şekilde genişlemiş, kuvvetlenmişti. İmparatorluk camiasında halk, tabi oldukları nizama göre raiyyet ve askerî diye ayrılmaktadır. Raiyetten şehirliler çıkarılırsa, geriye vergi vermekle mükellef çiftçiler kalmaktadır.[127]

---

[124] Dursun, **a.g.e.,** s. 126.
[125] Ali Arslan, **www. subjektif. com / makale / osmanlinin _ stratejisi . htm**
[126] Bilal Eryılmaz, **Osmanlı Devletinde Gayrimüslim Tebaanın Yönetimi**, İstanbul, 1996, s.33.
[127] Orhonlu, **a.g.e.,** s.35-36.

II. Mehmet'in {1451–1481) Sırbistan, Arnavutluk, Mora ve Kefe'den İstanbul'a yaptırdığı toplu sürgünler iyi bilinir. Bunların temel amacı yeni başkentin refahını sağlamaktı. Çoğunluğunu savaş esirlerinin oluşturduğu bu sürgünler, İstanbul civarındaki köylere sultanın köylü köleleri olarak yerleştirilmişlerdir. Özel "sürgün" statüsü verilen bu insanlar sürgün subaşısı olarak adlandırılan bir memurun yönettiği bağımsız bir idarî birim oluşturmuşlardır. Bunlar, yerel reaya ile karışmaya başladıklarının görüldüğü 16. yüzyılın ortasına kadar kapalı bir toplum olarak yaşamışlardır. Anadolu'ya yapılan sürgünlere bir örnek ise, muhtemelen asilerden oluşan bir grup Arnavut'un 15. yüzyılda zorla Trabzon'a yerleştirilmesidir. Kısacası, Osmanlı arşivlerindeki örnekler, Osmanlıların yeni fethedilen toprakların tanzimi için toplu sürgünü kullandıklarını anlatan vakayinamelerdeki hikâyeleri doğrulamaktadır.[128]

Fatih Sultan Mehmet bundan önce fonksiyonunu büyük ölçüde yitirmiş olan Ortodoks Kilisesini ihya etmekle işe başlamıştır. Bilindiği gibi, İstanbul'un fethinden önce, Doğu ve Batı Kiliselerini birleştirme konusunda yapılan tartışmalar sonunda İstanbul Ortodoks Patrikliği, Bizans tarihindeki mevkiini kaybetmiş; kilise mensupları arasında birlik bozulmuş ve bu yüzden Patrik II. Athanasiös'un istifasından sonra bu makama yeni bir tayin yapılamamıştır. Bu durum Ortodoks Hıristiyanlarının dağılması tehlikesini ortaya çıkarmıştır. Bunu gören Fatih, ruhanîleri yanına çağırarak '"Patrik görevini yapan zat nerededir? Bana, bir padişah sıfatı ile icap eden ihtiram ve tazimi izhar etmeye niçin gelmiyor?" diye sormuş; ruhaniler de buna, "vaktiyle patriğimiz olup, halen hayatta bulunan zat, kendi isteği ile makamını terk etti, biz de o andan itibaren yerine başkasını koyamadık" cevabım vermişlerdir. B.unun üzerine Fatih, Ortodoks Kilisesinin münhal bulunan Patrikliğine, yeni birisinin seçilmesini ve eski geleneğe göre takdis edilmesini emretmiş; Rumların isteği üzerine de Georgios Scholarrios'u "Gtennadios" unvanıyla İstanbul Ortodoks Kilisesinin reisliğine tayin etmiştir.[129]

Muzaffer bir hükümdarın, Ortodoks Mezhebinin mensuplarına tanıdığı, bu imtiyazlar, bütün Hıristiyanlık âlemini hayretler içinde bırakmıştır. Hatta

[128] İnalcık, **a.g.m.,** s. 128.
[129] Eryılmaz, **a.g.e.,** s. 30.

Roma Katolik Kilisesinin başkanı Papa Prus II. Fatih'e bir mektup yazarak, Hıristiyanlığı kabul ettiği takdirde kendisine Greklerin ve Şarkın imparatoru unvanını vereceğini, bütün Hıristiyanların kendisine saygı göstererek itilaflarının halli için hakem tanıyacaklarını bildirmiştir.[130]

Kanuni Sultan Süleyman Budin kalesini fethettiğinde (1526) , Hıristiyan ve Yahudiler arasında istekli olanlardan binlerce halk, aileleriyle birlikte Tuna gemilerine bindirilip iç taraflara nakledildikleri gibi, bunların birçoğu İstanbul'da Yedikule çevrisine iskân edilmiştir. Yahudilerin bir kısmı Selanik'e, diğer bir kısmı ise başka bölgelere gönderilmişlerdir. Aynı şekilde Belgrat'ın alınmasıyla ,(1521), aslen Sırplı olan halk, evlat, aile ve mallarıyla İstanbul'a naklonularak kısmen Yedikule civarında iskan edilip Belgrat mahallesini kurmuşlardır. Kısmen de o sırada tevsian ve ilâveten yapılmış olan Bentlerin muhafazası İçin Büyükdere üstünde tesis olunan köye yerleştirildiler. O köy ile yakınındaki orman bundan dolayı Belgrat adını aldı.

İstanbul'a Anadolu'dan ve başka yerlerden gelenler, yörelerine göre gruplandınldı ve yerleştirildi. Yenişehirliler, Yenimahalle'yi; Aksaraylılar, Aksaray'ı; Manisa'dan gelenler, Macuncu mahallesini kurdular. İstanbul, Osmanlının sosyal yapısını temsil eden unsurları bünyesinde toplamış ender şehirlerinden biriydi. Bütün renkler, inançlar ve yöreler, İstanbul mozaiğinde temsil edilmekteydi. İstanbul bu yönleri ile sadece devletin siyasi-idari-merkezi değil, aynı zamanda dinlerin, mezheplerin ve kısaca dini ve sosyal yapının da merkezini oluşturmaktaydı.[131]

II. Murat'ın sınıfını daha da genişlettiği devlet, II. Mehmet (Fatih)'in 1453 yılında İstanbul'u fethi ile yeni bir döneme girdi ve bu dönem Sokullu'nun 1579'da ölümüne kadar devam etti.[132] Bu arada Osmanlı Devleti de en geniş sınırlarına ulaşmış artık bu safhadan sonra atılacak hamleler yeni kaynaklarla desteklenmeyi ileri doğru en ufak genişleme tüm Avrupayı tehdit eder hale gelmişti. Yeni Kızıl Elmalar olan Viyana ya da Roma ele geçirilmesi zor bir hedef olarak gözükmüyordu.

---

[130] Halil İnalcık, "Mehmet II", **İslâm Ansiklopedisi,** Cilt: 7, İstanbul, 1970, s.513.
[131] Eryılmaz, **a.g.e.,** s. 39.

b. Batıya Yönelişte Diğer Adımlar

Avusturyalı Türkolog Anton Cornelers Schaendinger de Türklerin devlet anlayışını ve bu anlayışın dünyanın pek çok yöresine getirdiği refah ve huzurun, başka hiçbir hükümdarlık döneminde sağlanamadığını şöyle dile getirmiştir: İskender Doğu'ya ve Hint'e kadar yayıldı. Daraz Doğu'dan Batı'ya uzandı. Cengiz Han, Avrupa ortalarına kadar at koşturdu. Lakin hiçbirisi Osmanlı Türkleri gibi diğer insanların kültür ve din hürriyetine saygı göstermediler. Osmanlılar harikulade bir nizam ve düzende asırlarca kendilerinden olmayan insanlarla barış içerisinde yaşadılar. Onun içindir ki, Avrupa'da dört asır boyunca kalabildiler.[133]

Mora'nın fethinden sonra, Türk yönetimiyle uzlaşan Türk-yanlısı partilerin nüfuzu gelişti. Bu parti, galiplerden ödünler bekliyor ve İtalyanların bölgeden kovulmasını istiyordu. Sık sık alıntıladığımız İmroz'lu Kritobulos bu partinin sözcülüğünü yapıyordu. İncil'deki devlet yorumlarına dayanarak Osmanlı egemenliğini tanrı iradesinin sonucu ve dönüşü olmayan bir durum olarak görüyordu. Helenleri Latin haydutlarından koruduğu için bu egemenlik Bizans'a hayır getirmişti.

Bu tür fikirlerin yaygınlaşması Mehmed'in işine geliyordu, çünkü kendi planlan açısından içerde huzura ve kafirlerin devletle bütünleşmesine ihtiyaca vardı, İslam'ı kabul ettikleri ve devlete kayıtsız şartsız uyum gösterdikleri taktirde, Grek, Arnavut, Sırp ve Bosnalılara çok büyük yükselme olanakları tanıyordu.[134]

Denilebilir ki, islâm hukukunda gayrimüslimler, müstakil birer topluluk olarak kabul edilmek suretiyle devlet organizasyonu içinde yer almaktadırlar. Müslümanların sahip oldukları birçok haklardan yararlanmakla birlikte, askerlik gibi Önemli bir kamusal mükellefiyetten de muaf tutulmaktadırlar. Eğitim, ibadet ve aile hukuku gibi alanlarda özerk bir statüye sahip kılındıkları için, kendi kimliklerini koruyabilmekte ve dolayısıyla içinde yaşadıktan toplumda eritilme (asimilasyon) gibi gayriinsanî bir durumla da karşılaşmaları söz konusu olmamaktadır.[135]

---

[132] **Tarih III**, İstanbul, 1933, s. 459.
[133] Süleyman Kocabaş, **Tarihte Adil Türk İdaresi,** İstanbul, 1994, s. 86.
[134] Werner, **a.g.e.,** s. 120.
[135] Eryılmaz, **a.g.e.,** s.26.

Osmanlı Devleti, Söğüt'te bir uç beylikken kurulu düzeni vardı. Bu beylik idare ediliyordu. Beylikten devlete geçilirken kurumları Devlet idaresinin sağlayacak hale geldi. Osman Bey, aşiret ileri gelenlerini toplayarak Beyliğin işlerini görüşürken, Orhan Bey, hümayunun çekirdeğini oluşturdu". İhtiyaçlar müsellem ve yaya birlik kurulmasını gündeme getirdi. Böylece askeri kurumlarda da gelişme oldu ve sosyal kurumlar kuruldu.

Türklerin Balkanlar'a kendiliğinden gelişen kitlesel göçü 15. yüzyılın ortalarına doğru yavaşlamış, Rodop ve Balkan sıradağlarının ötesindeki Türk iskânı "uç"taki bazı askerî merkezlerle kuşatılmış ve çoğunlukla devlet tarafından sürgün edilen nüfustan oluşmuştu.[136] Dervişlerin ıssız ve tenha yerlerde tesis ettikleri zaviye ve tekkeler, aslında tesis gayesi konumuzu teşkil eden derbendilerin kategorisine girdiği için bunun üzerinde durulması icap etmektedir. Rumeli'ye Osmanlı orduları ile geçen dervişler, yollar boyunca zaviyeler, tekkeler meydana getirmişlerdi. Tesis etmiş oldukları yerler de gelip geçen yolculara hizmet etmekte, mukabilinde de bulundukları yerler kendilerine evlatlık vakıf olarak kaydedilmişti. Dervişler aynı zamanda derbend bekleyerek asayişin temin edilmesine de gayret ediyorlardı. Bu bakımdan zaviye ve tekkelerini derbend, geçit yerlerinde kuruyorlardı. Zamanla bu zaviye etrafında bir iskân topluluğu meydana gelerek ıssız yerlerin şenlendirilmesine sebep oluyordu.[137]

Devletin büyümesine paralel olarak bütün kurumlar gelişti. Kurumların gelişmesi durduğu zaman devletin gelişmesi de durdu. Tabii ki bunu devletin gelişmesi durunca kurumların gelişmesi de durur şeklinde de ifade edebiliriz. Ancak bu ifade tarzı pek isabetli olmaz. Kurumlarını geliştiremeyen toplulukların siyasi gelişme durur. Osmanlı devletini doğru olarak anlayabilmek için ve doğru olarak anlatabilmek için onun sosyal ekonomik, asker, idari, ilmi bütün kurumlarını tanımak zorundayız. Çünkü bu kurumlar Osmanlı Devleti'nin bir cihan devleti Sevre mahkûm etti. Bu durum göz önüne alınırsa konunun ciddiyeti daha iyi anlaşılır.

---

[136] İnalcık, **a.g.m.,** s. 1.
[137] Cengiz Orhonlu, **Osmanlı İmparatorluğu'nda Derbend Teşkilatı,** İstanbul, 1990, s.102.

Bütün bu zorluklara rağmen Osmanlı askerleri, özellikle yükseliş çağında dünyanın en iyi teçhiz edilmiş ve en iyi beslenen askerleriydi. Göçlerini idame ettirecek ekmek, peksimet, et ve yağ tayınları; diyetlerini zenginleştirecek seyyar bakkalları vardı. Ama seferlerin uzaması ve kötü hava koşullan onları çok kısa sürede açlık sınırında bırakabiliyordu. Bu nedenle Osmanlı seferleri esas itibariyle çimenlerin yeşermeye başladığı Mart veya Nisan aylarında başlar ve ilk kar düşmeden sona ererdi. Yine de olağanüstü hava koşulları veya erken gelen kışlar zaman zaman düşman faaliyetinden çok daha büyük sıkıntılara neden olmuştur. Seferlerin başında başkomutan tarafından askerlere verilen geleneksel ziyafet moral yükseltmeyi amaçlıyor; bolluğu ve sıkıntıyı paylaşmayı simgeliyordu.[138]

Yeniçeriler, esas itibariyle, savaş dışında, İstanbul şehri içindeki kışlalarında otururlardı. "Paytaht-ı Cihan" (Dünya'nın taht şehri) denen İstanbul'da. Ordunun esasını oluşturan tımarlı sipahisi, akıncı gibi süvari birliklerinin tamamı ise İstanbul dışındaydı. Binaenaleyh İstanbul'a gelen, taşraya gidemeyenler, şehirde yalnız yeniçeri ve diğer kapıkulu askerini görüyor, orduyu onların oluşturduğunu sanıyorlardı.[139] Nitekim XVIII inci asır sonlarında Türk ordusunun Avrupa usûl ve tekniğine göre modernleşmesi görüşlerini ileri süren Tatarcık Abdullah Efendi, Koca Sekban-bası ve Vaka-nüvis Asım Efendi de Avrupa'da muntazam orduların Kanunî Sultan Süleyman örneğine göre kurulduğunu söylerken bu görüşü benimsemiş ve bizzat bu generale ait eserin tercümesinden faydalanmışlardı.[140]

Avrupalı devletler, bu ülkelerin tüm yeraltı zenginliklerini ele geçirip, halklarını fakirleştirirlerken, Osmanlı'yı veya Selçukluyu yöneten Türkler gittikleri ülkelere zenginlik, refah ve medeniyet götürmüşlerdir. Fethedilen ülkelere camiler, medreseler, kervansaraylar, köprüler, çeşmeler yaptırılmış, yıkmayı ve yok etmeyi değil, yeniden inşa etmeyi hedeflemişlerdir. M. Baudier'nin Historie de la Religion des Turcs (Türklerin Din Tarihi) adlı eserinde "Türkler, merhamet, şefkat ve insanlara yardımda bütün milletlere ve hatta Hıristiyanlara da üstündürler" sözleriyle de

[138] Akad, **Savaş Tarihinin…,** s. 71.
[139] Öztuna, **a.g.e.,** s. 201.
[140] Osman Turan, **Türk Cihan…,** s. 218.

belirttiği gibi, Türk Milleti, fethettiği topraklarda yaşayan insanlara güzel ahlakıyla da örnek olmuştur.[141]

Padişahın unvanlarından biride "hakan"dır. Türkçe olan bu kelime "Türk hükümdarı" demektir. Padişah; Türk Hükümdarı sıfatıyla" Hakan" İslam Hükümdarı sıfatıyla" Sultan"dır. Hakan; hanlar hanı, büyük hüküm demektir. Hakan unvanını ilk defa Karahanlılar'ı taşımışlarsa da bu (Göktürklerin kullandığı "kağan" kelimesinden çıkmıştır. Avar ve Göktürk Hükümdarlarına "kağan" denmiştir. Daha önceki Hun Hükümdarlarının unvanı "yabgu"dur. Bunlar doğu kültüründen gelen yansımalardır.[142]

Bütün bunların yanında, Osmanlı padişahlarının Roma imparatorlarının varisi olma durumlar, vardır. Yıldırım Bayezıt Han, Bizans İmparatorluğunun matbuu sıfatıyla Roma imparatorlarının varisi olduğunu ileri sürmüştür. 1453'te padişah Hıristiyanlığın iki mezhebinden birinin koruyucusu durumundadır. Ortodoksların babası olan ve kendisine "Cihan Patriği" diyen İstanbul patriği, padişahın himayesindedir. Varlığını Fatih'in toleransına borçludur. Roma İmparatorluğunun, patriğin hamisi olması şarttı. O halde Roma İmparatorluğunun varisi olan devletin, patriğin hamisi olması gerekirdi. Fatih de patriğin hamiliğini üzerine almıştı. Daha sonraki dönemlerde Hıristiyanlar içinde son derecede önemli olan İskenderiye, Kudüs ve Antakya patrikleri de tebaası olmuştur.[143]

Bunlar batıya doğru gelişen yönün yansımaları olarak göze çarpmaktadır. İşte bu "barış sağlayıcı otorite" kavramı, Balkanlar'da ve Ortadoğu'da asırlar boyu Osmanlı İmparatorluğu oldu. Osmanlı yönetimi her iki bölgede de, hem yerel halklara kendi içlerinde kültürel bir özerklik tanıdı, hem de onları bir arada yaşattı. Osmanlı'nın siyaset stratejisinin temelini oluşturan "Nizam-ı Alem" kavramı, işte bunu ifade ediyordu. İmparatorluk sadece topraklarını genişletmeyi değil, aynı zamanda bu topraklara "nizam" getirmeyi hedefliyordu. Osmanlılar, Moğollar gibi dev topraklar ele geçirip sonra da buraları yağmalayan, yakıp-yıkan barbarlar

---

[141] Osman Turan, **Türk Dünya Nizamının Milli, İslami ve İnsani Esasları,** İstanbul, 1969, cilt 2, s. 122.
[142] Zekeriya Bülbül, **Osmanlı Müesseseleri ve Medeniyeti Tarihi**, Ankara, 2000, s. 37.
[143] Bülbül, **a.g.e.,** s.38.

değildiler. Aksine, ulaştıkları her yere düzen ve medeniyet götürdüler. Bu nedenle bugün Balkanlar'ın ve Ortadoğu'nun dört bir yanı Osmanlı camileriyle, medreseleriyle, kervansaraylarıyla doludur. [144]

1492 de İspanya Kralı Katolik Ferdinande, Yahudilerin Katolik mezhebine geçmeleri, aksi takdirde ülkeden çıkarılmasını emrettiğinde, çok sayıda Yahudi burayı terk ederek Fransa, İngiltere, Felemenk, İtalya ve Osmanlı Devletine iltica etmişlerdir. Bu tehcir Portekiz Yahudileri için de uygulanmıştır. Bu göçle Türkiye'ye sığınan Yahudiler büyük ölçüde İstanbul ve Selanik şehirleriyle Sakız adasına yerleştirilmişlerdir. İspanya ve Portekiz'de kalan bir kısım Yahudi de, daha sonra bu ülkeleri terk ederek 1532 yılından itibaren Türkiye'ye iltica etmeye başlamışlardır. Başta ispanya olmak üzere çeşitli Avrupa devletlerinin zulmünden kaçan Museviler, ticari ve öteki yetenekleriyle birlikte doğal olarak sermayelerini de Osmanlı İmparatorluğuna getirmişlerdir.

Osmanlı topraklarında ikamet eden yabancılar da elçileri ve konsoloslarının yönetiminde, millet sistemine benzer özerk bir statüye sahiptirler. Osmanlı ülkesinde ikamet eden yabancılar, Osmanlı yasalarına göre değil, kendi ülkelerinin kanunlarına göre yönetilmekteydi. Yabancıların bu imtiyazı, kapitülasyonlara dayanmaktaydı. Ancak bir yabancının Müslümanlarla anlaşmazlıkları Osmanlı yasalarına göre çözümleniyordu. Gayrimüslimler, Osmanlı topraklarının neresinde yaşarlarsa yaşasınlar, hangi dili konuşurlarsa konuşsunlar, hangi ırka mensup olurlarsa olsunlar, inançlarına göre gruplandırılmışlar ve yönetim merkezi İstanbul'da olan bir milletin üyesi olarak Osmanlı siyasi-idari sistemine bağlanmışlardır,"[145]

Fatih İstanbul'a girdiği zaman buradaki ahaliyi öldürtmemiş ve Hıristiyanlara inançları bakımından serbestlik vererek patriklerini bile göreve başlatmıştır.[146] İspanya'dan gelen Museviler, Balat, Hasboy, Ortaköy ve Kuzguncuk'a yerleştirilmişlerdir. Bu Museviler, 1494 yılında İstanbul'da bir matbaa da kurmuşlardır. İspanyol Musevileri, İstanbul'a çok sayıda ve toplu olarak geldikleri için, kısa zamanda Osmanlı Musevi cemaatinin kurumlarını ve geleneklerimi

[144] **www. Bilim araştırma vakfı.org /** html2 **/** yayınlar **/** osmanlı_vizyonu html.

egemenlikleri altına almışlar ve Ladino denilen 15. yüzyıl İspanyol lehçesini korumayı başarmışlardır.[147]

Osmanlıların, yönetim felsefesi ve toplum yapısı hakkındaki görüşleri Türk-İslam devlet geleneğinden kaynaklanmıştır. Bir yanıyla Orhun Abideleri'nde somutlaşan Orta Asya Türk devlet anlayışına, diğer yanıyla da Eski Doğu (İran, Hint, Doğu Roma) siyasi düşüncesini de özümsemiş İslam yönetim anlayışına dayanan Türk-İslam siyasi anlayışı Karahanlılar ve Selçuklular döneminde oluşmuştur. Bu anlayışın bir ifadesini Fatih Sultan Mehmet ve II. Beyazıt devirlerinde yaşayan Tursun Bey'in "Tarih-i Ebü'l-Feth" adlı eserinde buluyoruz. Ona göre İnsanlar yaratılışları gereği medenidir ve bir arada yaşamak zorundadırlar.

Bu mecburiyet, toplumların oluşmasına yol açmıştır. Bir arada yaşayabilmek için dayanışma ve yardımlaşmaya gerek vardır. Bunun için de her insanın toplum içinde kendine uygun mevkide tutulması gerekir. Öte yandan, insanlar farklı yaratılış özelliklerine sahip olduklarından kendi hallerine bırakılmaları durumunda karışıklık ve çatışmalar meydana gelebilir. Bundan dolayı, toplum düzeninin ve adaletin sağlanması ve herkesin kendi yerinde tutulması için mutlak otorite sahibi bir yöneticiye (hükümdara) gerek vardır. [148]

Osmanlılardan başka hiçbir Müslüman sultanın kapı-kulları onlarınki mertebesine erişmemiştir. Osmanlı padişahının doğrudan doğruya emri altında 40–50 bin kulu vardır (Yorum: Padişah'ın merkeziyetçi gücü doğrudan doğruya emri altındaki kapı-kullarının çokluğuna bağlıdır. Ruhi, burada Osmanlı padişahının merkeziyetçi gücünün büyüklüğünü belirtmek istemektedir). Osmanlılar gaza ile kâfir ülkelerini fethederek İslam egemenlik alanını ziyadesiyle genişletmektedir. Osmanlılar vakıf yoluyla o kadar çok hayır tesisleri meydana getirmişlerdir ki, başka hiçbir İslâm memleketiyle kıyaslanamaz. Bu sayede din adamları, fakirler geçimlerini sağlamaktadır.[149]

---

[145] Eryılmaz, **a.g.e.,** s.18.
[146] Ahmed Rasim, **Osmanlı Tarihi**, İstanbul, 1968, s. 32.
[147] Eryılmaz, **a.g.e.,** s. 37.
[148] Tursun Bey, **Tarih-i Ebul Feth,** İstanbul, s. 28.

Devletin süper bir güç haline dönüştüğü bir sırada başa geçen Kanuni Sultan Süleyman (1520–1566) döneminde, Osmanlı Devleti'nin bütün yönlerde uyguladığı stratejilere devam edildiğini, bazı boşlukların doldurulduğunu ve yeni tehditlere karşı yeni projeler geliştirdiğini görüyoruz. Macaristan üzerine defalarca sefer düzenleyerek ele geçiren, Viyana'yı kuşatarak merkezi Avrupa'daki en büyük gücü etkisiz hale getiren Kanuni, Fransa'ya yardım ederek Batı Avrupa'da belirleyici konuma gelmişti.[150]

Ancak Haçova'da zafer Haçlıların lehine olsaydı, Osmanlıların çok büyük kayıplara uğrayacağı muhakkaktı. Bu açıdan Haçova'nın Türklere en azından uzun bir zaman kazandırdığını düşünmek gerekir. Diğer yandan 16. Yüzyıl sona ererken birçok şey değişmekte, Türk üstünlüğü giderek daha fazla sarsıntı geçirmekteydi. Haçova, Osmanlıların kazanacağı son büyük meydan muharebelerinden birisi olacak, gerçi bundan sonra da bazı zaferler kazanılacak ama bunlardan stratejik veya politik olarak istifade edilemeyecekti.[151]

Kanuni devrinde Osmanlı Devletinin ordusunun temelini teşkil eden "Tımarlı sipahi" en güçlü ve düzeni, haline ulaşmıştı. Bir düzen içinde uygulanan tımar teşkilatı Osmanlı devletine her an savaşa hazır, donanımı yerinde, atlı büyük bir ordu sağladığı gibi, imparatorluğun geniş sınırlan içinde köylere kadar ağ gibi yayılmış bir güvenlik kuvvetini de sağlamış oluyordu. Döneminin teknolojik düzeyi nedeniyle merkezden toplanması son derece güç olan vergileri yerinde toplayıp bir takım yükümlülükler ve hizmet karşılığı olarak kullanmak suretiyle zaman ve elemandan tasarruf sağlanıyordu.

XVI. yüzyılın sonuna kadar tımarlı sipahi teşkilatında bazı aksamalar başladı. Askerlikle ilgisi olmayan kişiler hile ile berat sağlayıp tımar sahibi oldu. Babası ölen yetim süvarilerin yerleri başkalarına verildi. Beylerbeyi kademesinde tımar tevcihi sırasında onarılmaz hatalar yapıldı. 1571–1606 yıllan arasında devam eden uzun ve yıpratıcı savaşlar reayayı zor durumda bıraktı. Bundan başka Özdemir oğlu Osman Paşa'nın Kafkas ve Dağıstan seferinden sonra yaptığı gibi askeri hizmeti olmayan

---

[149] İnalcık, **a.g.m.,** s. 33.
[150] Ali Arslan, **www. subjektif. com / makale / osmanlinin _ stratejisi. htm**

kimselere, savaşta yararlılık göstermiştir diyerek tımar tevcih edildi, Vilayet halkı şikâyet edince mevkuf olan tımarların üçte biri Özdemir oğlu Osman Paşa'nın, üçte ikisi eyaletlerde tımar bekleyenlere verildi. Yine XVI. Yüzyıl sonunda ve XVII. Yüzyıl başlarında muharip tımarlardan boş kalan dirlikler muhariplere verilmeyip sarayda çeşitli hizmetler yapanlara verildi.

XVI. yüzyılın sonlarından itibaren saray halkı ve ekâbir hükümet otoritesinin zayıflamasından yararlanarak tımar ve zeametleri kendi tasarrufları altına geçirdiler. Bu durumda sipahi aileleri dirliksiz kaldı. Yeni tımar sahiplerinin askerlikle ilgisi olmadığı için ordunun savaşçı sayısı azalmaya başladı. Bu tarihte Rumeli'de silahlı 4.000 atlı toplanırken XVII. yüzyılın basında tımarlı sipahilerin sayısı 7-8 bine kadar düştü.

Tımarlı sipahinin askeri alanda ikinci dereceye düşmesinin diğer nedeni batıda silah teknolojisinin gelişmesidir. Yani savaş teknolojisi sürekli ordu bulundurma esasına dayanıyordu. Buna göre modası geçmiş sayılan tımarlı sipahi, Mart-Ekim ayları arasında seferde bulunuyor, onun dışında kalan sure içinde çiftliğinin başında bulunmak istiyordu. Bu durumu göz önüne alan Osmanlı Devleti de ulufeli ve ateşli silah kullanabilecek asker sayısını arttırdı. Ulufeli asker sayısı arttırılınca tımarlı sipahi, XVII. Yüzyılın başından itibaren yavaş yavaş geri hizmete çekilmeye başlandı.[152] Batı karşısında uygun yönetim tarzı, içyapıya serbestlik, vergi adaleti, kuvvetli ordu ve adil yargılama sistemiyle doruk noktasına ulaşan Osmanlılar bu konumlarını geliştirecek yeni stratejik açılımların arayışına devam etmiştir.

2. Doğu Siyaseti

a. Doğu Siyasetinin Genel Hatları

Fatih, Anadolu'nun tartışmasız ve problemsiz hale getirilmesi için, Anadolu'nun bir kısmını da ellerinde tutan Batı Asya ve Doğu Akdeniz'deki büyük devletler yani Akkoyunlu ve Memluklular ile mücadelelerin neticelenmesi için yeni

---

[151] Akad, **Savaş Tarihinin…,** s. 76,77.

bir dönem başlattı. Bu hem Anadolu'nun ve Osmanlı'nın büyük bir devlet olması için zaruri, hem de üç kıtanın birleştiği bölgede hâkim olmanın temeli haline gelmişti.

Bu istikamette hareket eden Fatih, Karaman (1467), Adana (1474) ve Trabzon'u (1461) ele geçirirken, Doğu Anadolu bölgesini de elinde bulunduran Anadolu'da Osmanlı egemenliğine karşı en büyük engel olan Akkoyunlu Devletini 1473'te Otlukbeli'nde yenerek büyük bir başarı elde etti ve artık Doğu Anadolu'nun Osmanlıya meyli kesinleşti. Güney Anadolu'da etkinliğini sürdüren Memluklularla mücadeleye girişen Fatih, Halep ve Şam'daki halkın yönünü Osmanlıya çevirecek kadar aktif bir politika uyguladı. Bölgede Memluk hâkimiyetinin varlığı devam ederken, Osmanlı nüfuzu yerleşmekteydi. Bunun Yavuz dönemi hareketinde büyük faydası görülecekti. Fatih'in politikası ile mücadele alanı biraz daha güneye doğru kaymış oluyordu. Fatih, 1481'de Mısır seferine çıkmak üzere iken vefat etmişti.[153]

Fatih Dönemi politikalarında yeni bir açılım de batı istikametinde yaşanmıştı. Yıldırım Bayezıt'ın Selçuklu varisliğini Doğu Roma'nın coğrafyasına hâkimiyetini de çağrıştıran bir tarzda Sultanu'r-Rum (Roma) ünvanını elde etmesi sonrasında, Fatih, Balkanlarda Doğu Roma (Bizans) topraklarını ele geçirme istikametinde Anadolu'da hâkim olan gücün tabii bir şekilde ihtiyaç duyduğu bölgeye yöneldi. 1460'ta Mora, 1463'te Bosna ve Hersek, 1479'da Arnavutluk'u ele geçirerek Adriyatik Denizi'ne ulaşmıştı. Fatih bir adım daha atarak Avrupa ve Akdeniz hâkimiyetinde önemli bir yer olan İtalya üzerine yürüyerek, yani Otranto (1480–81) seferine çıkarak, bir dünya gücü olarak ortaya çıktığını deklare ediyordu. Ancak doğu siyaseti de ihmal edilmiyor gelişmeler takip edilerek durum üstünlüğü korunmaya çalışılıyordu.

Böylece Fatih ile Batı istikametindeki politika, yani Balkan politikası, Avrupa ve Akdeniz politikası haline dönüşüyordu. Fatih Dönemi politikalarında yeni bir açılım de batı istikametinde yaşanmıştı. Yıldırım Bayezıt'ın Selçuklu varisliğini Doğu Roma'nın coğrafyasına hakimiyetini de çağrıştıran bir tarzda Sultanu'r-Rum (Roma) ünvanını elde etmesi sonrasında, Fatih, Balkanlarda Doğu Roma (Bizans)

---

[152] Halime Doğru, **Osmanlı İmparatorluğunda Yaya-Müsellem-Taycı Teşkilatı,** İstanbul,1990, ss. 50–51.

topraklarını ele geçirme istikametinde Anadolu'da hâkim olan gücün tabii bir şekilde ihtiyaç duyduğu bölgeye yöneldi.

1460'ta Mora, 1463'te Bosna ve Hersek, 1479'da Arnavutluk'u ele geçirerek Adriyatik Denizi'ne ulaşmıştı. Fatih bir adım daha atarak Avrupa ve Akdeniz hâkimiyetinde önemli bir yer olan İtalya üzerine yürüyerek, yani Otranto (1480–81) seferine çıkarak, bir dünya gücü olarak ortaya çıktığını deklare ediyordu. Böylece Fatih ile Batı istikametindeki politika, yani Balkan politikası yerine, Avrupa ve Akdeniz politikası haline dönüşüyordu. Bu noktada doğuda yeni kazanımlar aramakta stratejik hamlelerin içinde önem arzetmeye başlıyordu.

b. Osmanlının Stratejik Doğu Hareketi

"Gönül ister ki, Afrika'nın kuzeyinden Endülüs'e çıkayım ve sonra Balkanlar üzerinden tekrar İstanbul'a döneyim!"

Yavuz Sultan Selim (Mısır'ın fethinden sonra İstanbul'a dönerken)

Batı'nın dünyayı keşfetmesi ve sömürmesinin başladığı bir sırada, Yavuz Sultan Selim, Osmanlı tahtına geçiyordu (1512). Anadolu'yu, Maraş'a kadar tehdit eden Safevi Devleti'nin başındaki Şah İsmail'in, Yavuz'un İran seferi ile 1514'te Çaldıran'da yenilmesi, Anadolu birliğinin doğu istikametinde temini ve tehdidin esas itibariyle sona ermesini sağlamıştı. Mısır merkez olarak, Doğu-Akdeniz Kuzey-Afrika'yı elinde bulunduran ve İspanyol-Portekiz güçlerine karşı başarısız olan Memlukluların üzerine bir sefere çıkan Selim, 1516 Mercidabık Zaferi ile Halep-Şam bölgesini, 1517'de, Ridaniye Zaferi ile de Mısır'ı ve Hicaz'ı ele geçirmişti. Arabistan ve Kuzey Afrika'nın kapısı olan Mısır'ın Osmanlının eline geçmesi bölgede köklü bir değişime yol açmış, Osmanlı hakimiyet veya nüfuzu Hint Denizi'nden Fas'a kadar kısa süre içinde yerleşmişti. [154]

Hürmüz'ü ele geçirerek Basra Körfezi'ni tehdit eden Portekizlilerin oluşturduğu tehlikeye karşı, Kanuni döneminde Irak ele geçirildiği (1538) gibi,

---

[153] Ali Arslan, **www. subjektif. com / makale / osmanlinin _ stratejisi . htm**
[154] Ali Arslan, **www. subjektif. com / makale / osmanlinin _ stratejisi . htm**

Körfezin Batı ve Güney kısımları Osmanlı himayesine girmişti. Bu hareket tam zamanında yapılmış, Körfez bölgesinin sömürgeleşmesinin önüne geçilmişti. Yavuz'un Süveyş'ten Hint Denizi yönünde başlattığı hareket, Kanuni tarafından Arabistan yarımadasının doğusunu da içerisine alacak şekilde tamamlanmıştı.

Fakat Hindistan yönündeki politikalarında Osmanlı başarısız olmuştu. Kanuni döneminde Trablusgarp, Tunus, Cezayir'in tamamı ele geçirilirken, 1550'lerde Fas'ı ele geçirmeye çalışan İspanyollara karşı mücadeleye iştirak edildiği görülmektedir. Böylece, Yavuz döneminin bir devamı olarak, Mısır'dan Fas'a kadar olan bölge Osmanlı nüfuzuna alınmıştı.

Onaltıncı yüzyılda Türklerin yenilmezliği batı dünyası için adeta bir ön kabul haline gelmişti. Bu nedenle her muharebeye dezavantajlı olarak başlıyorlar ve tayin edici muharebelerden kaçınarak yıpratma savaşlarına yöneliyorlardı. Ne var ki Türklerin yenilmezliği inancı 16. Yüzyılın ikinci yarısında denizlerde yapılan savaşlar nedeniyle yara alacaktı. Bu gelişmeleri iki ana mücadele alanında ele almak gerekir. Bunlardan birincisi Akdeniz diğeri ise Hint Okyanusu'dur. Avrupalıların Hint Okyanusuna hâkim olmaları doğu ticaretinin yolunu değiştirerek Osmanlıları büyük bir gelirden mahrum kılarken, batılıların eline de devasa kaynakların geçmesini sağlamıştır. İkinci olarak da Osmanlıların genel planda doğudan kuşatılmaları sonucunu doğurmuştur. Akdeniz cephesinde ise iki olay büyük önem taşır.

Bunlardan birincisi büyük Türk denizcisi Turgut Reis'in de hayatını yitirdiği Malta kuşatmasının sonuca ulaşamamasıdır. İkincisi ise batılıların Lepanto adını verdikleri İnebahtı bozgunudur. Malta alınsa ve Türkler Orta Akdeniz'de sağlam bir üsse kavuşsalardı en azından Akdeniz harekât alanında dengeler bir süre değişebilirdi. Ne var ki Avrupalılar Okyanuslara açılıp denizcilikte hızlı bir gelişme gösterirlerken Türk denizciliği kapalı denizlerdeki harekâta uygun yapısını, yani az sayıda topu olan kadırgalara dayanan filoları değiştirmekte geç kalmıştı. Bunlar sığ ve kapalı sularda büyük manevra üstünlüğü sağlıyor ama açık denizde çok sayıda topa sahip olan kalyonlar karşısında giderek etkisini yitiriyordu.

Onaltıncı yüzyıl ortalarında Osmanlı devleti Akdeniz harekât alanında uzun vadeli bîr düşünce çerçevesinde adatan ele geçirme gayreti içindeydi. 1565 yılındaki Malta kuşatmasının başarısız olması yılgınlık yaratmadı ve 1570 yılında Kıbrıs'a çıkıldı. Bu adanın fethi 1 Temmuz 1570 ile 1 Ağustos 1571 arasında süren başarılı kuşatmalarla tamamlandı. Kıbrıs savaşları henüz sona ermemişken Papa V. Pitis eski Haçlı seferlerini örnek alarak yeni bir teşebbüse girişti. Papalığın yanısıra Venedik'in de katıldığı ittifakın ana gücünü İspanya oluşturuyordu. Ayrıca Cenova, Savoy, Toscana gibi küçük devletler de ellerindeki imkanlarla Haçlı donanmasına katıldılar.[155]

Osmanlı sonrasında Ortadoğu'da kalıcı bir düzen ve istikrar oluşturulmamasının nedeni, sömürgecilerin bunu yapabilecek bir güce sahip olmamaları değil, bunu yapmak için gerekli olan stratejik anlayışa sahip olmamalarıydı. Osmanlı, ele geçirdiği bölgelere "nizam" götürmeyi İlahi bir görev sayan bir anlayışla yönetiliyordu. Sömürgeciler ise sadece kendi menfaatlerini gözettiler ve bu menfaatler düzensizlik gerektirdiğinde de düzensizlik meydana getirdiler. Bugünün siyasi literatürle Osmanlı İmparatorluğu "moralpolitik" (ahlaki) bir stratejik vizyona sahipti. Sömürgeciler ise "reelpolitik" (katıgerçekçi) bir vizyonla hareket ettiler. Bu nedenle, eğer kısa vadede kendilerine menfaat sağlıyorsa, bir ülkeyi uzun vadede karmaşa ve istikrarsızlığa sürükleyecek politikalar izlemekten çekinmediler.[156]

Pek çok tarih bilimci ve siyasetçi de bu gerçeği kabul etmekte ve yazdıkları makalelerde bu noktaya dikkat çekmektedirler. Bu kişilerden birisi de dünyaca ünlü Ortadoğu uzmanı Prof. Dr. Edward Said'dir. Kendisi de Kudüslü Hıristiyan bir aileye mensup olan Edward Said, İsrail'de çıkan Ha'aretz Gazetesi'nde yayınlanan röportajında Ortadoğu'da kalıcı bir barışın inşa edilebilmesi için "Osmanlı Millet Sistemi"ni önermiştir.[157]

Osmanlı Devletinin, egemenliği altındaki topluluktan, din ya da mezhep esasına göre örgütleyerek yönetmesine, "millet sistemi" denilmektedir. Osmanlı

---

[155] Akad, **Savaş Tarihinin…,** s. 77-78.
[156] **www. Bilim araştırma vakfı.org /** html2 **/** yayınlar **/** osmanlı_vizyonu html.

Devletinde "millet sistemi", esas itibariyle İslam Hukukuna dayanmaktadır. İslam'da millet kavramı, din, mezhep; bir din ve mezhebe, bağlı topluluk manalarına gelmektedir. Bu kavram, Kuran'da da, "din" ve "şeriat" anlamında kullanılmakta ve onbeş yerde geçmektedir.[158]

c. Klasik Dönemin Stratejik Esasları

Fatih'ten sonra başlayan I.Selim (Yavuz) dönemi ise Osmanlıların doğuda ve güneyde genişlemeyi ön plana çıkardıkları dönemdir. Bu sırada İran'da Azerbaycanlı bir Türk ailesinin oğlu olan İsmail Safevi kendini İran Şahı olarak kabul ettirmişti. Yavuz padişah olduğu zaman, babasının döneminde başlayan ve devletin bekasını tehdit eden Sünni-Şii mücadelesi devam etmekte idi. Doğudan gelen ve ülkenin iç bünyesini de etkileyen İran tehdidini bertaraf etmek isteyen Yavuz Selim, 1514 yılında İran üzerine yürüdü ve Şah İsmail'i Çaldıran'da mağlup etti. Bu zafer iç kaleyi kuvvetlendirdi. Doğu Anadolu Bölgesinin ülke sınırlan içine alınmasıyla devlet, Timur istilası gibi doğudan gelebilecek her türlü tehlikeye karşı doğal koruma altına alındı. Asya'daki güç dengesi Osmanlı Devleti lehine çevrildi.

Yavuz Selim müteakiben Mısır, Suriye ve Filistin'de hüküm süren Kölemenler Devletine son verdi ve tüm bu bölgeleri de Osmanlı Devleti sınırları içine kattı. Ayrıca halifelik unvanını da alarak (1517) İslam dünyasının liderliğini üstlendi. Ancak bu büyüme ve genişleme yeni tehditleri de beraberinde getirdi. Batıda Tuna kıyılarında Habsburglarla mücadele eden devlet, Yavuz'dan itibaren doğuda İran Safevileri; Mısır'da Memluklar; Hint Okyanusu ve açık denizlerde Portekiz deniz gücü ile mücadele etmek durumunda kaldı.[159]

Kanuni Süleyman hükümdar oldu. Kanuni'nin tahta çıktığı tarih, Avrupa uygarlık tarihinin dönüm noktasına rastlaması sebebiyle farklı bir önem arzeder. Orta Çağın olumsuz sonuçlarını geride bırakan Avrupa, Rönesans Dönemine girmeyi başarmıştı. Henüz 26 yasında olan Kanuni, Habsburg imparatoru Şarlken, Fransa

---

[157] Edward Said **Ha'aretz Gazetesi,** 18.8.2000.
[158] Eryılmaz, **a.g.e.,** s. 17.

[159] **Tarih I,** s. 5, Sander, **a.g.e.,** s. 48.

Kralı I.Fransuva, İngiltere Kralı VIII. Henri, Leonardo da Vinci, Mikelanj ve Makyavel gibi şahsiyetlerle karşı karşıya bulunuyordu.

Ancak Kanuni, düşüncesini pratik yetenekleriyle birleştirmeyi; icraat ile kültür ve zarafeti birlikte yürütmeyi; kısacası, içinde bulunduğu Rönesans havasına uymayı başaracak kabiliyette bir hükümdardı. İnançlı, merhametli ve hoşgörülü nitelikleri ile atalarının "gazi geleneğini" devam ettirdi ve Hıristiyan dünyasına karşı başta askeri güç olmak üzere üstünlüğünü kabul ettirdi.

Ufukları, doğudan çok batıya yönelik; amacı, Doğu ile Batının toprak, insan ve kültürlerini birleştirip kaynaştırmaktı. Bu amacı gerçekleştirmek için, Viyana ile birlikte Avusturya- Macaristan topraklarına yöneldi. Düşüncesinin gerçekleşmesi, Alman (Mukaddes Germen İmparatorluğu) İmparatoru Şarlken'i mağlup etmesine bağlıydı. Bu tarihte Fransa kralı I.Fransuva ile Alman imparatoru Şarlken arasında mukaddes Germen imparatorluğu için başlayan mücadele devam etmekte idi. Mücadeleyi kaybeden Fransa, kuzeyden, doğudan ve güneyden Alman tehdidine maruz bulunmaktaydı. Ayrıca, Macar Kralı Layoş'un kızı, Şarlken'in kardeşi Ferdinand ile evliydi. Bundan güç alan Layoş, zaman zaman Osmanlı ülkesine yönelik saldırılarda bulunmaktaydı. Bu gelişmeler tarafları, dönemin en önemli olayı olan Osmanlı, Avusturya-Macaristan çatışmasına, yani Viyana kuşatmasına sürükledi.

Kanuni, 1526'da Mohaç Meydan Muharebesinde Macaristan ordusunu mağlup etti ve Budin'i ele geçirdi. Budin'in bir süre sonra Ferdinand tarafından geri alınması üzerine Osmanlı ordusu 1529'da Viyana üzerine yürüdü ve şehir muhasara edildi, ancak şehir işgal edilmedi. 1532'de Germen İmparatorluğuna savaş açan Kanuni. Avusturya ve Germen İmparatorluğu topraklarında karşısına çıkan bir güç bulamayınca geri döndü. Kanuni döneminde, ayrıca Osmanlı ordularının batıda mücadelesi sırasında İran ordusu tarafından işgal edilen Tebriz tekrar geri alındı ve 1535'de de Bağdat ele geçirildi. Barboros Hayrettin Paşa komutasındaki Osmanlı Donanması, Akdeniz'de deniz hâkimiyetini tamamen ele geçirdi ve Okyanuslara açılarak Hindistan'a deniz seferleri düzenledi.

Ancak tüm bunlara rağmen genişlikle beraber gelen kontrol eksikliği de göze çarpmaya başlamıştır. XVI. ncı Yüzyıl sonlarında Avusturya Elçilik Heyeti üyesi olarak İstanbul'da bulunan Gerlach, 1574'te hükümdar olan III. ncü Murat'ın (1546–1595/953–1003) bütün tımarlan yenilediğini, bunun için pek yüksek meblağlar istendiğini bildirir. Bu yazarın kaydettiğine göre, kendisine az hediye veren beylerbeyleri ile sancak beylerini Vezir-i azam derhal azlettirir. Bu takdirde, azledilenler daha büyük rüşvetler vererek yeni bir makama tayinlerini beklerler. İstanbul'da bütün memurlar birbirlerine rüşvetler vererek yeni bir makama tayinlerini beklerler.[160]

Osmanlının bir beylik halinde iken başlattığı stratejik uygulamaları, yükseliş döneminin şahıslara bağlı olmaksızın uygulandığını görmekteyiz. Merkezi devamlı olarak güçlü ve bütün tutma politikası, Yavuz dönemine kadar önceliğini korumuş, daha sonraları da Anadolu'yu tehdit edecek, çevreleyecek alan üzerinde hassasiyetle durulup, bu tehdit unsurları bertaraf edilmiştir. Genişleme, bir alan veya yönle sınırlandırılmadan doğru biçimde bütün istikametlerde, tehdit-açılım önceliğine göre yapılmıştır.

Selçukluların Haçlı Seferlerine karşı koymalarından sonra, ikinci dalga olarak, Balkanlar üzerinden gelen Haçlı tipi toplu saldırılara da Osmanlılar, başarılı bir şekilde karşı koymuşlardır. Avrupa'nın yükseldiği ve sömürge politikalarına başladığı bir dönemde Adriyatik Denizi-Kırım Hanlığı, Hazar çizgisinde, Avusturya-Rusya tehdidine karşı bir hat oluşturulmuştur. Sömürgecilik ve emperyalizmin Kanarya Adalarından Hindistan'a kadar alandaki bölgede yayılma ve yerleşmesi hengâmında Osmanlı müdahalesi ile bu dönem 300 yıl gibi bir süre geciktirilmiş ve bölgenin, siyasi, dini, hatta bazı kısımların etnik yapısının bile değişmesine engel olunmuştur.

Osmanlı, Halifeliği de uhdesine almasıyla, İslam dünyasının temsilcisi konumuna gelmişti. Osmanlılar, bu istikamette yürüttükleri politikalar ile hâkimiyeti ve nüfuzu altında olan bölgeleri korumuşlardır. Tabi, bu durum, Avrupalı güçlerin

---

[160] Ahmet Mumcu, **Tarih İçinde Genel Gelişimiyle Birlikte Osmanlı Devletinde Rüşvet,** İstanbul, 1975, s. 8.

sömürge politikaları karşısında en büyük engeli teşkil etmesi ve onları uzun süre uğraştırması dolayısıyla Osmanlılara ve Türklere tarihi düşmanlık oluşmasına da sebep olmuştur. Osmanlı'nın uyguladığı strateji, ters bir istikamette, farklı unsurların katkısı ile uygulanarak, iç zaafın büyük ve belirleyici faktörü sayesinde başarılı olmuş ve Osmanlının çöküşü gerçekleşmiştir.[161]

Tarihin gözü önünde, coğrafyasını da çok iyi bildiğimiz iklim hususiyetlerini hâlen de yaşadığımız Anadolu'daki durum, Selçuklular çağından beri bilinmektedir. Ancak buraya gelen Türkler, yerleşik hayatın içinden de gelmişlerdi. Türkler yerleşik hayatı bilen, yaşayış ve şehir hayatının da gereklerinden geldikleri için Anadolu'daki eski şehir hayatının sönmüş merkezlerini yeniden canlandırmışlardır.[162]

Oysa bu devletleri oluşturan halklar Osmanlı zamanında da vardılar ve aynı bölgelerde yaşıyorlardı. Ama Osmanlı üst bir otorite olarak bu halkları bir arada yaşatmıştı. Bir asırdır süren söz konusu "otorite boşluğu" ise, bölgenin "sahipsiz" kalmasıyla sonuçlandı. Bu otorite boşluğundan en çok zarar gören Balkan halkları ise, Osmanlı'nın bölgedeki en önemli mirası olan Müslümanlar oldular: Bosnalı ve Sancaklı Slav Müslümanlar, Arnavutlar, Pomaklar, Makedonya, Bulgaristan ve Yunanistan Türkleri, bölgenin en çok "sahipsiz" kalan insanlarıydı. Halen de öyleler ve kendilerine sahip çıkacak yeni bir Osmanlı'yı, yani "Osmanlı vizyonu"na ve misyonuna sahip bir Türkiye'yi bekliyorlar.

Bugün bir bölüm Türk yorumcular, Osmanlı'yı Cumhuriyet Türkiye'sinin kültürüne bağlama, onunla bağdaştırma çabasındadırlar. Kültürde bu yaklaşım, sosyolojik bakımdan belki haklı görülebilir. Bugün Türk toplumunda, dinî yaşam, örfü adat, değerler sisteminde, kuşkusuz, bir devamlılığa tanık oluyoruz ve bu gerçek bazı alanlarda kanunların müeyyidesi altına konmuş devlet ideolojisiyle sert bir karşıtlık içine girmektedir. Yalnız sanatta, musikide, güzellik anlayışımızda,

---

[161] Ali Arslan, **www. subjektif. com / makale / osmanlinin _ stratejisi**

[162] Tuncay Baykara, **Osmanlılarda Medeniyet Kavramı ve Ondokuzuncu Yüzyıla Dair Araştırmalar,** İzmir, 1992, s. 86.

mutfağımızda değil, yaşam tarzı ve davranışlarımızda, hatta din anlayışımızda Osmanlı yaşamaktadır. Bu sosyolojik bir gerçektir.[163]

Vatandaşlık, bireyle devlet arasındaki siyasî ve hukukî bağ olarak tanımlandığına göre, bir islâm ülkesinde sürekli olarak yaşayan insanlar, ister müslüman isterse zimmî olsun, bu ülkenin vatandaşlarıdır. Ancak. müslüman tebaa ile gayrimüslim tebaa arasında, vatandaşlık hak ve yükümlülükleri bakımından bazı farklılıklar vardır. Esasen bu farklılıkdan dolayı gayrimüslim tebaa, birçok konuda müslümanlara göre daha avantajlı imkânlara sahip olmuşlardır.[164]

Osmanlıların Macaristan'da yaptıkları uzun ve pahalı askeri harekatı mümkün kılan en önemli unsur dokuzuncu padişah olan Yavuz Sultan Selim'in Mısır'ı fethetmesiydi. Onaltıncı yüzyıl ve onyedinci yüzyılın büyük bölümünde Mısır gelirleri hazinenin savaş harcamaların büyük bir kısmını karşılıyordu. Esasen Osmanlı devletinin doğu ve batıdaki büyüklüğü son derece önemli bir avantajdı.

Devlet ömrünün yarısından fazlasını savaş içerisinde geçirmesine rağmen ülkenin büyük bölümleri cephelerden ve savaş telaşından uzakta kalabiliyordu. Keza coğrafi büyüklük stratejik derinlik sağlıyor, yabancı ordular –en azından on-sekizinci yüzyıla kadar- Osmanlı topraklarında (bunun en Önemli istisnası olan Timur bile Rumeli'ye geçememişti) ilerleyemiyordu. Böylece ülkenin uzak bölgelerinde hazırlanan taze kuvvetlerin cepheye ulaştırılmasıyla stratejik derinliğin yanısıra stratejik ihtiyat da sağlanabiliyordu.

Ne var ki coğrafi büyüklüğün dezavantajlı yanlarını da kaydetmek gerekir. İlk olarak, o dönemde ulaştırmanın son derece pahalı ve zor bir iş olduğunu hatırlayalım. Bir askeri kafilenin donatımı, çoğu zaman onu istenilen zamanda cepheye ulaştırma ve uzak cephelerde idame masraflarından daha azdı. İkinci olarak, uzak bölgelerde merkezi otorite giderek zayıflamış ve yerel iktidar odaklan gelişmeye başlamıştı. Bir nevi geç feodalleşme süreci veya mütegallibenin Öne çıkması olarak da nitelenebilecek 'bu süreç İstanbul'da merkezi yönetimin yeniçeriler ve

[163] Ortaylı, **a.g.m.,** s. 40.
[164] Eryılmaz, **a.g.e.,** s. 20.

devşirme bürokrasi tarafından felç edilmesiyle birleşince Osmanlı ülkesi giderek sürekli kriz halini yaşamaya başladı.

Kanuni Sultan Süleyman 1520 yılında tahta geçtikten sonra, Osmanlı devletinin ve ordusunun potansiyelini sonuna kadar kullanma konusunda kararlılıkla harekete geçti. İlk önemli eylemi 1521 yılında Tuna'nın güneyindeki son büyük kale-kent olan Belgrat'ın alınmasıydı. II. Murat, II. Mehmet ve II. Bayezıt'ın kuşatmalarına dayanmış olan bu şehir fetihten sonra Türklerin Avrupa'da Edirne ve Üsküp'ten sonraki üçüncü dayanak noktası olmuş, şehir nüfusu ezici çoğunlukla Türklere geçmiş fakat çevresindeki köyler ezici bir Sırp ağırlığına sahip kalmayı sürdürmüştür. Bu durum, yani nüfus sorunu, Osmanlıların Macaristan, Eflak ve Buğdan'daki politikaları üzerinde belirleyici bir etki yapacaktı.[165]

Emlak ve vakıfların 1476'dan sonra sistemli şekilde haczine başlandı, tarım toprakları sahiplerinin elinden alınıyordu. 1478–81 arası bir dönemde yayınladığı bir fermanda Sultan, Anadolu'daki kadı ve sancak beylerine emir vererek tımar olarak dağıtılacak olan, ama henüz hiç bir sipahiye devri yapılmamış vakıf arazilerinin denetlenmesini istiyordu. 1480'de Bursa sancağı için yayınladığı bir fermanda, kadıdan ve beyden, bağ, bahçe, değirmen, ev, dükkan ve kervansarayları hacizli vakıfın üzerine tescil etmelerini istedi.

Tarla gibi öteki tüm taşınmaz mallar da haciz edilecekti (206). Rumeli'deki Niğbolu Nikopolis) sancağının 15. y.yıl ikinci yarısına ait mülk ve vakıf defterleri, vakıf ve emlakin burada da tımarlar yararına daraltılıp, hatta haciz edildiğini belgeliyor. 1476'da Sultan, Anadolu Maki mülk ve vakıf sahiplerinin eşkinciler (yardımcı asker) toplayıp donatmaları, ordunun çok sayıdaki ordunun çok sayıdaki ihtiyacını böylece kanatmak zorunda oldukları emrini verdi. Görüldüğü gibi burada da ülkenin devlet yararına askerileştirilmesi söz konusuydu.[166]

Osmanlı Türkleri, XVII inci asırda, zaferler kazanırken bazen de mağlûbiyetler görüyor. Bu sebeple de azamet devrine nazaran bir inhitat içinde

[165] Akad, **Savaş Tarihinin…,** ss. 72-73.
[166] Werner, **a.g.e.,** s. 142.

bulunduklarını anlıyorlardı. Fakat Türk mütefekkirleri askeri, idarî ve ilmî müesseselerde müşahede ettikleri bozuklukları islah etmek sayesinde "Devlet-i ebed müddet" olan imparatorluğun eski kudretini tekrar kazanacağına, medenî ve manevî üstünlüğün kendilerinde olduğuna inanıyorlardı. Yukarda belirttiğimiz üzere onlar, Avrupalıların Okyanuslara ve dünya ticaretine hâkim bulunduklarını, bu durumun Türk-İslam dünyasına siyasî ve iktisadî bir tehlike getireceğini kavramakla beraber Garp medeniyetinin yükselmekte ve mensup oldukları İslam medeniyetinin inhitatta olduğunu düşünemiyor; zaten Avrupa'da gelişen yeni medeniyeti de takip edemiyorlardı.

Selçuklular ve Beylikler devimde olduğu gibi Osmanlılar da bu kıymetli madenlerin ve harp maddelerinin hudutlardan çıkmasına karşı sıkı tedbirler almıştı. Malî külfetler altında kalan devlet, iktisadî buhranın artmasıyla muvazi olarak, sık-sık, sarayda bulunan altın ve gümüş eşyayı darphanede paraya tahvil etmiş; devamlı harpler de Türk tüccar ve sermayedarını sarsmıştır. Miri idarenin bozulması ve ziraî istihsalin azalması da bu umumî inhitata muvazi olarak gelişiyordu. Zira Osmanlı ordusunun esasını teşkil eden Tımar idaresinin sarsılmasıyla hem memleket imar imkanını kaybediyor; hem de toprağa bağlı bulunan askeri masraflar da devlet hazinesine yükleniyordu.[167] Osmanlı devleti güçlü yapısının temel taşlarından birini toprak rejimi ile oluşturmuş dönemsel olarak kayıtlarını çok iyi tutarak toprak sahiplerini sistemin içerisinde en uygun tarzda ekonomiyi ve orduyu destekleyecek şekilde kullanmak istemiştir.

Osmanlı orduları Almanya içlerine, Çekoslovakya'ya ve Alp dağlarına kadar akınlarını uzatmakla beraber; "Kızıl-elma Şeddini" (Viyana) aşamayan, Süveyş kanalını açamayan Osmanlı imparatorluğu denizlerde ve Okyanuslarda hakimiyeti kaybediyordu. Avrupa'ya hâkimiyeti engelleyen Safevî İran'ın çıkardığı coğrafî ve askerî zorluklar Türkistan'a varmaya imkân vermemiş; Don-Volga kanalını açma teşebbüsü de muvaffakiyetsizliğe uğramıştı.

Bu sebeple, Kırım Hanlığı müstesna, Ruslar, tedricen Altın-Ordu hanlıklarını ortadan kaldırmış; Orta Asya'ya doğru hudutlarını genişletmeğe başlamıştı. Bununla

beraber üç kıtanın ortasında hüküm süren Osmanlı İmparatorluğu yine de sonsuz kaynaklara sahip bulunuyordu. Fakat Avrupa, bir yandan Amerika ve Okyanuslara hâkim olarak, elde ettiği maddi imkanlarla, öte yandan da ilmi keşiflerle, medeniyetini yükseltir ve kuvvetlendirirken Osmanlı dünyası medenî inhitatla birlikle askeri kudretini de kaybediyordu. Osmanlı devletinde iktisadi endişeler de kendini göstermiş; Avrupa'da altın ve gümüş bolluğu hüküm sürerken Türk-İslam dünyasında para sıkıntısı artık şiddetle hissedilmişti.

Buna rağmen yabancıların Osmanlı Ordusu ile ilgili tespitleri önemlidir. Hiçbir ülkenin halkı, Türk ordusu geçerken en küçük endişe duymaz. Ordu geçtiği yerde her şeyi peşin para ile satın alır. Bizde olduğu gibi ordugâh, kızlarına sataşıldığı, mallan yağma edildiği için şikayete gelen anne ve babalarla dolmaz. Zira böyle şeyler olmaz. Bu düzen, Türk ordusunu muzaffer kılmış ve imparatorluklarını muntazam şekilde büyütmüştür.[168] Bu şekildeki tespitler ordudaki disiplini ifade etmektedir. Osmanlı devleti tarihinin her aşamasında diğer Türk Devletleri gibi ilk önce ordu yapısının sağlamlığı ile ilgilenmiştir. En zor dönemlerinde yeniliklerin başlangıcı orduda olmuş daha sonra diğer kurumlar gelişme ve yenileşme içerisine alınmıştır.

III. GÜNÜMÜZ STRATEJİLERİNİN OLUŞUMUNDA OSMANLI KLASİK DÖNEMİNDEN MODELLENEBİLECEK YÖNLER

A. STRATEJİK MODELLEME ESASLARI

1. Stratejik Analiz ve Modelleme Yöntemi

Çok sayıda örgüt ve birey tarihi dikkate almaz. Elbette, dünün kararlarına bakıp ellerimizi ovuşturmakla kazanılacak pek bir şey yoktur. Ancak geçmişi inkâr etmek, kendi gücümüzü inkâr etmektir. Geçmiş, kolektif kimliğimizin yansımasıdır ve bizim varlık duygumuzu güçlendirir. Tarih bize, başkalarının da düşman karşısında başarı kazandığı, muazzam görevlerle karşı karşıya kalan ilk kişiler

---

[167] Osman Turan, **Türk Cihan …,** ss. 216-217.
[168] Yılmaz Öztuna, **Tarih Sohbetleri,** İstanbul, 1988, s. 142.

olmadığımız gerçeğini anlatarak, güven verir ve bizi başkalarının başaramadıklarını yapma gücüyle donatır. Bu donanım Osmanlı devletini küresel stratejiler üretme noktasında zamanının çok ilerisine götürebilmiştir. Bununla beraber tarihi olaylar günümüz şartlarına göre değerlendirilirse farklı yargılara varılabilir. Her dönem kendi şartları içerisinde değerlendirilmelidir. Esas olan bu değerlendirmelerden ne gibi dersler çıkarılabileceği ve günümüzde nasıl kullanılabileceğidir.

İncelenen Osmanlı stratejisi ve devlet anlayışı, toplumu oluşturan grupların refah ve huzur içinde yaşaması için hükümdarın ülkeyi adil bir şekilde yönetmesi ilkesine dayanır. Bu çerçevede Osmanlılar, toplumu iki büyük sınıfa ayırmışlardı: Askeri ve reaya. Yöneticiler, ulema ve ordu mensupları askeri sınıfı, vergi veren halk ise reayayı oluşturmaktadır. Bu ikili tasnifin yanı sıra bir de dörtlü tasnif vardı ki buna erkan-ı erbaa (dört direk) denilirdi. Buna göre toplum, dört temel unsurdan oluşurdu. Bunlar; askeri, ulema, esnaf-tüccar ve reaya'dır. Beylik döneminden itibaren Osmanlılar bu sınıfları sağlıklı olarak dengeleme ve uyguladıkları siyasetle olumlu yönde geliştirmeye gayret etmişlerdir. Bunu sağlayabildikleri için genişlemeleri kolay Fetret devrinde görüldüğü gibi yıkılmaları ise zor olmuştur.

Düzenli bir toplum ve devlet düzeninde bu dört unsur, birbirini tamamlayan görevleri yerine getirirlerdi. Onun içindir ki bu unsurlara mensup insanların kendi işleriyle uğraşması ve başka bir sosyal kesime geçmeyi düşünmemesi gerekirdi. Ancak böyle bir anlayış devletin koyduğu kurallara bağlı olarak değiştirilmiş ve her sınıftan kişiler diğer grupta görev alabilmiştir. Bu unsurlarda Osmanlı stratejik gücünün tabii kaynaklarıdır.

2. Modelleme Biçimlerine Örnekler

Tasvir----→Açıklama----→Anlama----→Anlamlandırma----→Yönlendirme
Kavramsallaştırma Soyutlama Teori Pratik

Tasvir: Bir olgunun resmini çekmek gibidir. Örneğin ABD-Irak ilişkileri.(Askeri, Diplomatik vs.).Analizin en doğrudan, en anlaşılır yanıdır. Yapmak şarttır. Ama sadece tasvir yeterli değildir.

Açıklama: Olayın arka planı nedir? Açıklama yaparken olgular yan yana konmalıdır. Dinamik bir süreçtir. 1985-1995 yılları arasındaki bunalım noktaları haritası ile 1918-1950 yılları Hava Ulaşım haritası benzeşmektedir. Sonuç olarak açıklama için en az iki resim gerekir.

Anlama: Bulunduğumuz perspektifden başkasını yargılama değildir. Bir başkasının dünyasına girerek anlama demektir. Preveze Deniz Savaşı öncesinde Andre Dorya, Barbaros'un bütün önceki savaşlardaki taktiklerini incelemiş ve ona göre bir hal tarzı belirlemiştir. Barbaros ise Dorya'nın bu incelemeyi yapacağını düşünmüş ve tamamen farklı bir taktik uygulamıştır. Aynı şekilde Almanlar'ın Avrupa'nın Ortasında bulunması dolayısıyla oluşan "mittelland" psikolojisi. Benzer şekilde İngiliz ve Ruslar'ın Avrupa'nın iki uç devleti olarak sahip oldukları psikoloji vb.

Anlamlandırma: Analizin, işin içine bir perspektif yani bakış açısı kazandırdığı bölümüdür. Spykman'ın "Rimland Teorisi" ABD'nin politikalarında temel bir kavram haline gelmiştir. Burada tarih ve mekana aidiyet söz konusudur. Aynı coğrafyaya bakışta bile farklılık olabilir. Mesela genel olarak haritaların objektif olduğu kanısı hakimdir. Ancak bir Japon haritasında genelde Japonya merkezdedir. Bir İngiliz haritasında İngiltere merkezdedir. Piri Reis'in haritası[169] dahi Akdeniz ve Kuzey Afrika merkezlidir.

Modelleme ile ilgili bir örnekte aşağıdadır. Eşkıya ve eşkıya-karşıtı Öbek ve /umrelerin ihtilâflar ve ittifaklar çerçevesinde ne biçim kümelenmiş olduklarını gördükten sonra, şimdi bunlar arasındaki oyunun nasıl oynandığını anlamaya çalışalım. Bu amaçla, son yıllarda sosyal bilimlerde, özellikle iktisat alanında çokça kullanılan, oyun teorisine bağlı, "Tutuklu İkilemi" kıssasını (parabole) Celâlî isyanlarına uyarlayarak kullanacağım. Kıssa, bir ödenti matrisi (pay off matrix) çizilerek izlenecektir. Ödentilerin matristeki değerlendirilmeleri maddi-manevi/sıral-sayal (ordinal-kardinal) olabilir. Ben, rakamlara oyuncuların tercihlerini belirten sıral

[169] Piri Reis'in 1513 yılında çizdiği harita **EK-III**'dedir. Burada Osmanlı Stratejisinin sonucu olarak açılım istikametinde tespitler göze çarpmaktadır.

anlam yükledim. Hatırlatayım ki, ayraç-içi ödentilerin ilki eşkıyaya, sonuncusu eşkıya-karşıtına aittir.[170]

		Eşkıya-karşıtı	
		İl-eri	Ordu-yu hümayun
Eşkıya	Sekban Bölükleri	(1,1)	(-2,3)
	Celali	(3,-2)	(-1,-1)

Yukarıdaki çizelgede görüldüğü gibi, eğer, eşkıya-karşıtı il-eri stratejisini seçer, buna karşılık, eşkıya sekban bölükleri stratejisini seçerse, her iki tarafın bu durumdan elde edeceği ödenti pozitif, fakat az ve aşağı-yukarı aynı olmaktadır; diyelim; (1,1). Fakat eşkıya, eşkıya-karşıtının davranışlarına aldırmadan Celâlî stratejisini seçerse sonuç onun için utku, öteki için hezimet (3,-2) olur. Aynı şekilde, eşkıya-karşıtı, eşkıyanın davranışlarına aldırmadan, ordu-yu hümayun stratejisi seçerse sonuç bu sefer tersine (-2,3) döner. Görüldüğü gibi, Celâlî stratejisinin seçilişi eşkıyaya en büyük ödentiyi (3) verirken, ordu-yu hümayun stratejisinin seçilişi eşkıya-karşıtına da en büyük ödentiyi (3) sağlar.

Bunlar oyuncuların "başat stratejileridir" (dominant strategy). Her iki oyuncu da bu stratejileri oynayacağından sonuçta, Celâlî eşkıyası ile ordu-yu hümayun askerleri karşı karşıya gelir, aralarında savaş patlar. Onbinlerce kişinin katıldığı bu savaşta binlerce kişi ölür (-1,-1). Erişilen bu durum, eşkıya ve eşkıya-karşıtı için, hep birlikte, Pareto-altıdır; zira, sekban bölükleri ile il-erleri tarafından kotarılan çatışmalar onlara hiç olmazsa (1,1) kazandırıyordu (Poreto optimumu). Öyle ise oyuncular, teker teker, bireysel çıkarları peşinde koşarken

[170] Sencer Divitçioğlu, "Oyun Teorisi Bağlamında Celali İsyanları", **Cogito**, Osmanlılar Özel Sayısı, İstanbul, Sayı: 19, 1999, s. 140.

(Celâlî ve ordu-yu hümayun stratejilerini seçerken) toplumun çıkarlarını zedelemiş olurlar (oyunu iki-kişiden n-kişiye kapsatmak adiyattandır).[171]

Burada tespit edilen model günümüz şartları içerisinde iç olaylara karşıda kullanılabilir. Tablo incelendiğinde kazanım katsayılarının günümüz mücadelelerine de uygun olduğu tespit edilebilir. Detaylı bir tarihi araştırma geçmişte yaşananlar dikkate alınarak günümüz stratejilerinin oluşturulmasına fayda sağlar.

3. Stratejik Yöntemlerin Tarihe Uygulanması

Tarihi tecrübeler dikkate alınarak strateji geliştirilebilir. Çünkü Türk Stratejisi bir İsveç/Tanzanya'lınınkine benzemez. Tarih bazen fatura getirirken bazen avantaj sağlar. Ancak biz tarih içinde doğarız ve tarih ile yüzleşmemiz gerekir. Aynı şekilde stratejiye coğrafyanın da etkisi çok büyüktür. Mezepotamya ile ilgili olarak; tarih içerisinde buranın parçalandığı çok olmuştur. Ancak; bugünkü Türkiye-Irak, Türkiye-Suriye sınırı gibi doğal bir sınır var olmamıştır. Keza aynı şekilde Filibe-Trakya, Trabzon-Batum birbiriyle devamlı irtibattadır. Bunun kesilmesi zordur.

Tarih ve coğrafyanın kısa ve uzun dönemde değiştirilmesi güçtür. Nüfus da coğrafya ve tarih kadar uzun vadeli değildir. Ancak kısa dönemde de değişmez. Nüfus ve coğrafya her an yorumlandırılmalıdır. Şu an Türkiye'nin nüfusu dikkate alınmadan hiçbir politika üretilmemelidir. Stratejik zihniyet alışkanlığı ülkenin genel birikimini yansıtır ve nesilden nesile aktarılır. 1941 yılında Japonya, gemilerinin ulaştığı her limana 1990'larda ekonomik olarak ulaşmıştır. Aynı şekilde Hitler'in tanklarının dolaştığı yerlerde bugün Euro/ dolar dolaşmaktadır. Stratejinin vasıtaları değişmiş ama hedeflerde büyük farklılıklar yoktur.

Tarih bilinci olmadan Stratejik planlama zihniyetinin tek başına olması yeterli değildir. Coğrafi ve tarihi faktörler açısından ABD, büyütülmüş bir İngiltere'dir. İngiltere'den ABD'ye büyük oranda göç olmuştur. ABD'deki Aristokrat ailelerin büyük çoğunluğu İngiliz kökenlidir. WASP (White Anglo Sakson Protestan) ABD'de başkanlarının tümü Kennedy (katolik) hariç protestandır. ABD'deki

[171] Divitçioğlu, **Oyun Teorisi...,** s. 141.

Secretary of State uygulaması Osmanlı'daki Reis-ül küttap uygulamasına benzer. ABD'de Yahudiler çok etkin konumdadır. (Nüfusun % 3'ünü oluştururlar. Ancak; akademi çevresinde %21, medyada % 25, İş kaynaklarında % 11'lik oran söz konusudur.) Bu kapsamda küreselleştiği kabul edilen dünyada strateji üretimi de hızlı ve ihtiyaca yönelik olmak zorundadır.

Örneğin Huntington'un medeniyetler çatışması eserinde bazı yönlendirmeler kasıtlı ve yanlıştır. Bir kamuoyu oluşturma maksadına yönelik olarak hazırlanmıştır. Son 500 yılda daha çok medeniyetler arası değil medeniyetler içi savaşlar olmuştur. Anılan şahıs bu eserde medeniyetler çatışmasını körükleyerek yanlış yönlendirmeler yapmaktadır. Bu yaklaşımın politika üreten büyük güçlerce benimsenmesi tüm dünyada şiddet ve baskıyı mutlak körükleyecektir. Bunun karşısında ise hemen bir antitez medeniyetler kucaklaşması oluşturulmuştur. Ancak tarihsel süreç içerisinde bu tezde tam bir destek bulmamaktadır. Tarihsel açıdan Ortadoğu'yu örnek gösterirsek petrol rezervlerinin % 60-65'i İslam coğrafyasında bulunmaktadır. 1517–1917 yılları arasında Osmanlı-İran hariç Orta doğuda savaş yoktur. Savaşlar Napolyon' un Kuzey Afrika'ya gelişi ile başlamıştır. O dönemde ise Avrupa, savaşlarla doludur. Günümüzde enerji ihraç eden ülkeler genelde Ortadoğu, enerji ithal eden ülkeler ise Batı Avrupa, Kuzey Amerika ve Japon/Pasifik orijinlidir. Buradan çıkan sonuç temel çatışmanın stratejik çıkar çatışması olduğudur.

Ancak bu tez çürütülse dahi medeniyetler kucaklaşmayacaktır. Huntington medeniyetler çatışması tezi (1993) bugün için ABD açısından da çok tehlikeli sonuçlar taşımaktadır. Nitekim son 8-10 yıl içinde ABD'ye karşı bir tutum oluşmuştur. 11 Eylül olayları açısından dahi ABD'nin yanlış politikalarından kaynaklandığına dair serzenişler vardır.

1970'li yıllarda NATO içerisinde doğu Anadolu'da bir "Türk bariyeri" söz konusudur. Bu bariyer SSCB'nin güneye inmesini engelleyen bir bariyerdir. Bu gün için ise Batum-Trabzon hattı Samsun-Trabzon hattından daha fazla işlemektedir. Batı Trakya'da da durum böyledir. Türk-Suriye sınırında ise 1990'lı yıllarda PKK şeklinde kendini gösteren olumsuz bir esneme söz konusudur. En statik sınır ise

Türk-İran sınırı olarak düşünülebilir. Soğuk savaş döneminde Kıbrıs dışında sınırlarımızda bir sorun yaşanmamıştır.

Bu şekildeki bir stratejik olgu yaklaşımıyla elde olan bilgiler ölçüsünde Osmanlı dönemi stratejisini değerlendirebilir ve Modelleme yaparak kırılma noktalarından hareketle günümüze yansıtabiliriz. Tespitlerle ilgili oluşturulan tablo günümüz şartlarında yorumlanarak kullanılabilir.

Osmanlılar imparatorluğu tanzim etmek amacıyla sürgün yöntemini geniş çaplı kullanmıştır. Bunun yanı sıra Balkanlar'a yapılan gönüllü göçlerden de söz etmek gerekir. 16. yüzyılda Balkan Yarımadasındaki yerleşik ya da göçebe Türk unsurların yaklaşık sayı ve yerleşim yerlerini gösteren Ö. L. Balkan'ın haritasına göre, Müslümanlar tüm nüfusun yaklaşık dörtte birini oluşturmaktadır. Bosna'daki müslümanlaşmış yerli Slavlarla, Niğbolu, Köstendil, Tırhala, Üsküp, Vidin ve Silistre gibi, uçlardaki müstahkem şehirlerde ya da bunların civarında yerleşmiş Müslüman cemaatleri saymazsak, Müslüman Türkler Trakya'da ve Balkan sıradağlarının güneyindeki bölgede ezici çoğunluğu oluşturuyordu. Yarımadanın biri Trakya ve Makedonya üzerinden Adriyatik'e kavuşan, diğeri de Meriç ve Tunca vadilerinden geçerek Tuna Nehri'ne ulaşan iki ana güzergahı boyunca yoğun olarak iskan edilmişlerdi. Yürükler daha çok bölgenin dağlık bölümlerine yerleştirilmişlerdi. Bu yerleşim modeli, bu bölgelerdeki Müslüman nüfusun, yerli dönmelerden çok, Anadolu'dan gelen Türk göçmenlerden oluştuğunu düşündürüyor.

Fetihlerin ilk birkaç on yılında Osmanlılar, Anadolu'nun her köşesinden ve diğer İslam dünyasından günden güne artan sayılarda kendi topraklarına gelen insanların Balkanlar'a gönüllü göçünü teşvik etmiştir. Nüfus fazlasını yerleştirme mecburiyeti kadar askerî ve malî şartlar da bir iskân politikasını zorunlu kılıyordu. Ordunun büyük bir kısmım "azab" ve "yaya" adlarıyla şehirlerden ve köylerden askere alınan Türklerin oluşturduğu Osmanlı Devleti'nin ilk döneminde, Türk nüfusun askerî açıdan çok önemli olduğu burada vurgulanmalıdır. Bu Türk askerleri 16. yüzyıla kadar Osmanlı ordusundaki önemlerini sürdürmüşlerdir. Osmanlı arşivlerindeki belgelerden öğrendiğimize göre 14. yüzyılda Osmanlılar tarafından yönetilen bölgelerde yaya askerî teşkilatı geniş çapta kurulmuştu. En önemli bölge

Doğu Trakya ve Meriç Vadisi'ydi. Bu nedenle "yaya"ların başkumandanı Çirmen'de (Cher-manon) görevlendirilmişti.

Osmanlı müessese teşkilat ve medeniyetinin kökleri çok eskilere dayanmaktadır. Köklü bir geçmişe, kültüre sahip olmadan aşiretten cihan devletine ulaşmak mümkün değildir. Osmanlı müesseselerine bu açıdan bakıldığında bir taraftan Orta Asya genel Türk tarihine, diğer yandan İslam medeniyeti tarihine dayanmaktadır. Etnik özellikleri bakımından genel Türk medeniyetinin bir parçasıdır. İslamiyet'i kabul ettikten sonra Türkler İslamiyet'i kabul eden diğer milletler (İranlılar, Berberiler, Mısırlılar) gibi İslam medeniyetine hizmette bulunmuşlardır. Osmanlı devleti İslamiyet'in batı karşısında koruyucusu olduğu gibi islam kültür ve medeniyetinin de yükselticisi oldu. Büyük Selçuklu Devletinin kuruluşundan itibaren Türkler İslam Dünyasının liderliğini ellerinde bulundurdular.

İslam dünyasının kaderi üzerinde büyük ve devamlı etki yapmış olan Türklerin tarihi incelenirken, orta ve yeniçağlar içinde geniş bir zaman ve mekan hudutlarında yer almış bulunan Osmanlı devletine önemli bir yer ayırmak gerekir. Bir yandan İslam geleneklerine bağlı bulunan, öte yandan Türk devletlerindeki şekil ve mana özelliklerine bağlı olan Osmanlı Devletinin müessese, teşkilat ve medeniyet konularında, bağımsızlığını ilan ettiği dönemden önceki Türk-İslam devletlerinden etkilenmiş ve ilham almıştır. Bu bakımdan siyasi ve askeri olayların dışında, teşkilat ve medeniyet konuları da Osmanlı devletinde onların bir devamı ve tekamülüdür.[172]

B. OSMANLI KLASİK DÖNEM STRATEJİLERİNİN ANA HATLARI VE KULLANILABİLİRLİĞİ

1. Osmanlı Klasik Dönem Strateji Modeli

Şu anda varsayım olarak Mustafa Kemal önderliğinde güçlü kuruluş dönemini misak-ı milli çerçevesinde toprak kazanımlarıyla Türk Cumhuriyetinin Fetret Devrini tamamlamak üzere ve yeni açılımlar için alternatifler haricinde bir yönetim istediği ve beklediğine güç tanımını daha üst seviyeye taşıma azim ve

kararında olduğunu kabul edebiliriz. Klasik dönemde İstanbul'un fethi öncesi ile çakışan bu kabul bize mevcut noktadan ileri gitmek maksadıyla strateji tespitinde Osmanlıların yaklaşımlarını kullanabilme imkânı verecektir. Ancak strateji tespitinde çok akılcı ve dengeli planlama yapmak esas alınıp yedek hareket tarzları üretmek esas kabul edilmelidir. Bu yaklaşımı daha önce kullanan stratejistler de olmuştur. Hatta ABD hala Osmanlı Ortadoğu stratejilerini incelemektedir.

Machiavelli de ulusal bir orduya sahip olmak için çok uğraşmış ve hükümdarına, Floransa'nın güvenliğini aylıklı ve toplama askerlere, emanet etmenin ne büyük bir felaket olduğunu anlatmaya çalışmıştır. Floransa'ya her şeyden önce, yurt sevgisiyle dolu, güçlü bir ordu gereklidir. Machiavelli çeşitli devletlerdeki ordu teşkilatını incelerken Türk ordusundan da söz etmeyi unutmamış ve Türk hükümdarlarının ordularına büyük önem vermeleri gerektiğine değinmiştir. Devletinin kudretinin ve güvenliğinin bağlı bulunduğu oniki bin piyade ve onbeş bin atlıyı sürekli yanında bulunduran Türk hükümdarının bunları kendine dost olarak koruması gereklidir. Halkın yardımı ile hükümdar olan bir kişi halkı kendine dost olarak muhafaza etmelidir; bunu yapmak kolaydır, çünkü halkın zulüm görmemekten başka bir dileği yoktur. Bir hükümdar için halkın sevgisini kazanmak şarttır. Aksi halde kötü günlerinde çaresiz kalır. Bu noktadan hareketle İtalyan milli ordusuna olan ihtiyacı da ortaya koymuş ve yöneticilere ders veren eserinde Türk tarihini dahi kullanarak ülkesine bir stratejik yön belirlemeye çalışmıştır.

Tarihi inceleyerek stratejik analizler yapabilme ve buanalizler doğrultusunda yeni yön belirleme imkan dahilindedir. Bu esaslar çerçevesinde aşağıdaki tablo klasik dönem Osmanlı stratejik anlayış ve uygulamalarının esaslarını bize verebilmektedir. Tablodan faydalanarak durum tespiti yapmak, ihtiyaçları ve yapılan hataları belirlemek ortaya çıkan sonuçlar çerçevesinde yeni stratejiler oluşturmak ise ayrı bir uzmanlık konusu olarak değerlendirilebilir. Hatta tablo diğer teoriler bağlamında sayısallaştırılıp kazanç-kayıp analizleri ile desteklenebilir.

---

[172] Bülbül, **a.g.e., s**. 4.-5.

ANADOLU HAKİM TÜRK UNSURUNUN GENEL STRATEJİ TABLOSU
OSMANLI KLASİK DÖNEMİ (1451–1566)

EKSEN	BAŞAT ANADOLU TÜRK GÜCÜ			SONUÇ
	GÜÇLÜ İSE	DENGE DURUMUNDA	ZAYIF İSE	
BALKAN	DERVİŞLER İSKAN İMAR SEFER	İTTİFAK BÖL-PARÇALA	SAHİPLENME DAYANMA	KARMA POLİTİKALAR
ROMA	KISITLAMA VERGİ BÖL-PARÇALA SEFER	ANLAŞMA SEFER PLANI	TİCARET	TİCARET SEFER
DİĞER (BATI)	ANTLAŞMA SEFER	SEFER BARIŞ İTTİFAK	İTTİFAK SEFER KISITLAMA	SEFER
TÜRKİ	SEFER	İTTİFAK SIĞINMA	SAHİPLENME DESTEK	KONTROL
FARS	SEFER ANTLAŞMA	ANTLAŞMA	İTTİFAK	DENGE
DİĞER (DOĞU)	ÖZERKLİK	BÖL-PARÇALA- YÖNET	SEFER	ZAMANLAMA VE KONTROL
ARAP	KUTSAL CİHAT ÇAĞRISI SEFER	YÖNETİM VERGİ	SAVUNMA	KONTROL
DİĞER (GÜNEY)	SEFER	SEFER	SEFER	SEFER
TEMEL	SEFER	ANTLAŞMA YADA İTTİFAK	SEFER	UÇ NOKTALARDA SEFER DENGEDE BARIŞ

2. Günümüz Mevcut Durumunun Osmanlı Devleti ile Benzeştiği Dönem

"Lepanto Osmanlı deniz gücünü kırmadı, Kıbrıs'ı geri almadı, İspanya'yı Akdeniz'in hâkimi yapmadı. Birinci sınıf bir taktik zafer olmasına rağmen Haçlı İttifakı'nın dağılması nedeniyle stratejik olarak zafer Sultan'da kaldı. Ama moral olarak tayin ediciydi. 1453'den beri doğu ve Orta Avrupa'yı felç eden korku perdesini kaldırdı ve Türk'ün artık yenilmez olmadığı olgusu Hıristiyan dünyasında şimşek hızıyla yayıldı. Prens Eugene 1697 yılındaki Zenta Muharebesinde Sultan II. Mustafa'nın ordusunu Tisa'ya sürüp Avrupa üzerindeki Türk tehdidini sona erdirinceye kadar daha birçok iniş çıkış olacaktı ama Muhteşem Süleyman'ın prestiji bir daha asla canlanmayacaktı. Onun hükümdarlığı Türk gücünün doruğu idi ve Lepanto onun dayandığı sihrin kırıldığı gün oldu." Günümüzde de Türkiye zor bir pozisyonda ve bir seçim kavşağındadır. Kendi gücüne dayanma yada Avrupaya kayıtsız şartsız katıma arasında karara varacağı gün stratejik kırılma yaşanacaktır. Fetret devrinde olduğu gibi doğuda güçlü bir düşman mevcuttur. Batıyı kullanarak bu kırılmayı önlemek ise gerçekçi olabilecek midir?

Osmanlı donanması 1573 yılında tecrübeli denizci Kılıç Ali Paşa ve serdar Gazi Piyale Paşa ile sefere çıktı ve Kuzey Afrika'yı tekrar Osmanlı egemenliğine soktu. Bundan bir süre sonra İspanyol Büyük Armada'sının İngilizler karşısında yenilmesi ile Akdeniz'de Osmanlılara rakip çıkacak güç kalmadı. Girit seferine kadar Akdeniz'de önemli bir harekat olmadı. Ama Avrupalılar bu dönemde Okyanusları ele geçirmeye başlamışlardı. Osmanlıların Onaltıncı yüzyılda Hint Okyanusundaki girişimleri bu gelişmeyi önleyemeyecek ve uzun vadedeki çöküşündeki önemli hususlardan birini oluşturacaktı.[173]

Tarihin en sert ve acımasız hükümdarlarından biri olarak tanınan IV. Murat'a bile, Koçi Bey sarayın ve devletin düzeninin günden güne bozulduğunu bu koşullar altında padişahın dikkatli davranmaması halinde, ülkenin felakete sürükleneceğini hiç çekinmeden söyleyebilmiş ender kişilerden biridir. Hatta İmparatorluğun çökmeye başlamasını Kanuni Sultan Süleyman çağına kadar gerilere götürerek, o çağı eleştirecek, Osmanlı Devletindeki çatlakların ilk olarak Kanunî çağında

görünmeye başladığını ileri sürecek kadar büyük bir cesaret göstermiştir. Gerçekten de Kanuni'den sonra devlet otoritesi iyice sarsılmış ve genellikle etki altında kalan, zayıf kişilikli padişahlar başa geçmiştir. Bunların bir bölümü çıkarları uğruna otoritelerini kötüye kullanmış ve ülkeyi uçuruma sürüklemişlerdir. II. Selim, III. Murat, III. Mehmet bunlar arasında sayılabilir. Günümüz yöneticileri de benzer şekilde davranıp kendi tedbir ve çözüm stratejilerini Milli esaslara dayandırmak zorundadır.

Osmanlı imparatorluğunun yayıldığı yerlerde birçok yabancı unsur olmasına rağmen bu ülkelere ait iktisadi, içtimai özellikler aynı kalmıştır. Biz bunlara kanun ve nizamların da aynı kalabildiğini ilave edelim. Bu bakımdan kanun ve nizamlara ait hükümlerin tarihini tespit etmek güç bir iş olmaktadır". Yalnız kanun ve nizamların tarihini değil muhtelif teşkilat kademelerinde kuruluş ve teessüs etmek büyük bir mesele teşkil etmektedir. Yukarıda verdiğimiz izahattan Osmanlıların etraftan, hatta hâkimiyetleri altına aldıkları Balkan Devletlerinin teşkilatlarından, bünyelerine uygun gelen kısımları, kendi öz mayalarına katarak yeni bir sistem ve teşkilat yarattıklarını belirtmiş bulunuyoruz.[174] Bu çerçevede yapısal değişiklikler fayda sağlayacaksa dışarıdan alınabilir. Ancak zorlama ile gerçekleştirilmeye çalışılan ve bütünlüğü bozabilecek dayatma düzenlemeler sonrasında pek çok sakınca ve düzensizlikleri doğuracaktır.

---

[173] Akad, **Savaş Tarihinin…,** s. 82.
[174] Orhonlu, **a.g.e.,** ss. 17-18.

SONUÇ

Büyük İslam düşünürü İbni Haldun (1332–1406) “Muakaddime” adlı ünlü eserinde, esas temaları olan Toplum ve Uygarlık için belirtmiş olduğu üç temel koşul; yaşamı sürdürmek için gerekli maddelerin üretimi, toplumsal dayanışma ve dış tehditlere karşı savunma olarak özetlenebilir. İbni Haldun sayesinde fiziki, sosyal ve ekonomik coğrafya, sosyoloji, ekonomi ve siyasi tarihle birleşerek “jeopolitik" adı verilen ve senteze dayanan yeni bir bilim dalı ortaya çıkmıştır. Genel Dünya tarihine yer verirken, özellikle Türk tarihine geniş bir bölüm ayırdı. Bu bölümde : "Bu Türklerin dünyadaki milletlerin en büyüğü olduğunu ve beşer cinsleri arasından onlardan başka ayrıca büyük bir cinsin bulunmadığını bil" diyerek okuyucunun dikkatini çekiyordu. [175] O dönemde dikkati çeken bu millet devamındaki süreçte de bu özelliğini koruyarak hala araştırılan bir çare kapısı olmuştur. (ABD’nin Ortadoğu’daki 400 yıllık Osmanlı hâkimiyet araştırmaları gibi.) Belki bu bile bugünkü küresel strateji oluşturma kavramının Osmanlı tarihi sürecine uygulanabilirliğinin bir kanıtıdır.

Osmanlı Beyliğinin bulunduğu yer ve Bizans İmparatorluğunun güçsüz durumu, on dördüncü yüzyılda İslam dünyasının en güçlü devleti durumuna gelmesinin başlıca nedenleri arasındadır. 1402 yılında Timurlenk’in Yıldırım Beyazıt’ı yenmesi, Osmanlı egemenliği altına giren beyliklerin yeniden bağımsız kalmalarına neden olmuş, aralarındaki birlik yeniden ancak on beşinci yüzyılda kurulabilmiştir. Bu savaş Osmanlı Devletini Fetret devrine götürmüştür. Osmanlı Devletinin küresel bir güç olmasını geciktirmiş ancak zor şartlarda Avrupa topraklarında tutunan Osmanlı’nın temellerinin sağlamlığını da göstermiştir. Günümüzde de mekan unsuru Türkler için nitelik değiştirmeden mevcudiyetini muhafaza etmektedir.

Fatih Sultan Mehmet 1453’te Doğu Roma İmparatorluğu’nun (Bizans) başkenti İstanbul’u ele geçirince Osmanlı Devleti çağın en güçlü imparatorluğu konumuna yükselmiştir. Fatih Sultan Mehmet’in İslamiyet dışındaki dinlere ve o

dinlere bağlı kişilere gösterdiği hoşgörü kendisinden sonra da devam ettirilmiştir. İstanbul'un ele geçirilmesi ayrıca Ortodoks kilisesinin de Katolik kilisesine bağımlılığından kurtulmasına yol açmıştır. Fatih başlangıçta tüm Osmanlı Hıristiyanları üzerinde kontrol görev ve yetkisini Ordadoks Patriğine vermiştir. Ancak Katoliklere karşı kullanmayı düşündüğü Ortadoksların genel tavrı karşısında öncelikle Gregoryan Ermenilere Patriklik ve diğer Monofizit Hıristiyanları temsil hakkı vermiştir. Bugün tartışılan Ekümenikliğin devletin güçlü olduğu dönemde siyasi bir motif olarak kullanılması da küresel gücün bir yansımasıdır. Fatih döneminde Hıristiyan âleminde nispi kontrol sağlanmıştır. Küresel yön sadece fetihler alanında değil her yönde gelişmiştir. Yapılan kitap tercümeleri, koruma altına alınan bilim adamları, teknik alandaki çalışmalar, denizcilik yönündeki gayretler hepsi Fatih'in küresel stratejisi (İstanbul-Roma-Madrit Ekseni) yönünde ilerlemeyi koşutlayan faktörlerdir. Yeni Türk açılımları da bu ekseni muhafaza edecektir.

Eksen hamleleri sonunda Osmanlılar Anadolu'nun büyük bir bölümü ile birlikte İslam dünyasında kutsal sayılan Mekke ve Medine'yi de topraklarına katmışlardır. Küresel yaklaşıma değişik bir yön olan Afrika uzanımı hattı Yavuz Sultan Selim döneminin yön değiştiren eksen hareketini şekillendirmiştir.

Yavuz Sultan Selim (1512–1520) İran'a yaptığı seferde, Şah İsmail'i yenerek Tebriz'e girmiştir. 2500 km.lik bir yolu yürüyerek gelip, böyle parlak bir zafer kazanmak tarihte eşine az rastlanır şeylerdendir. Adana, Gaziantep, Hatay, Urfa, Diyarbakır, Mardin, Siirt, Muş, Bingöl, Bitlis, Tunceli vilayetlerini Osmanlı topraklarına katmıştır. Dulkadir Beyliği'ni, Musul, Kerkük ve Erbil'i Osmanlı hudutlarına dâhil etmiş, Eyyübi Melikliği'ni almıştır. 1516'da Mısır seferine çıkmış ve Mısır Memlüklerini mağlup ederek Haleb'e girmiştir. 29 Ağustos 1516'da bütün mukaddes emanetler İstanbul'a getirilmiştir. Suriye, Lübnan ve Filistin ve Kahire tamamen fethedilmiştir. Yavuz Sultan Selim tahtı devraldığında 2.375.000 km kare olan Osmanlı topraklarını, 6.557.000 km. Kareye çıkarmıştır. Eski dünyanın merkezindeki bu hareketler tamamen biliçli ve Avrupa'yı diğer alternatif arayışlarına sevk eden bir faktördür. Coğrafi keşifler ve sömürgecilik Osmanlı küresel

---

[175] www.**biografi.net/**kisiayrinti.asp?kisiid=2626

zorlamalarının sonucunda tetiklenmiştir. Bugün dahi bu sayısal ifadeler mutlak küresel hakimiyeti simgeler.

Osmanlı Devleti Kanuni Sultan Süleyman (1520–1566) döneminde en parlak çağını yaşamıştır. Bu dönemde imparatorluğun sınırları Viyana'dan Basra Körfezi'ne ve Kırım'dan Kuzey Afrika'ya ve Habeşistan'a kadar uzanıyordu. Bu dönemm aslında Avrupa'nın din savaşlarıyla sarsıldığı ve kendi iç kavgalarının doruğa çıktığı dönemdir. Lehine gibi gözükse de daha sonra Doğu kilisesinin Papa hedefi haline gelmesi ve coğrafi keşiflerle Avrupa'nın kaynak ve ticaret kontrolü ilerleyen dönemde Osmanlı için tehlike sembolü olmuştur.

Aslında başlangıçtan itibaren Osmanlı Devleti de başka yöntemlerle kolonileşme ve misyonerlik çerçevesine benzer derviş yapılanmalarıyla Avrupa da kendine sağlam mevziler aramıştır. Bunda başarılı olduğunun ilk örneği Fetret devri; belki de son ve acı örneği de Bosna'daki güncel Sırp katliamlarıdır. Bu infazlarda Boşnakların kafasına fes giydirilip Türk sıfatıyla katledilmiştir. Bu olaylar Osmanlının Avrupa'nın iliklerine kadar işlemek istediği ve işlediğinin göstergesidir. Küresel strateji içerisinde yer alan bu çabaların hiçbir zorlamaya dayanmaması ve diğer dinlere ve mezhep katliamlarına maruz kalanlara şartsız kucak açılması ayrıca bir önem taşır. Bu kolonileşme içerisinde sürgün ve zorunlu iskânlar yer alsa da o devrin şartlarında şiddet ve vahşet içermemesi ayrı bir değer taşır.

Küresel hedeflere ulaşmada toprak rejimi ve vergilendirme Osmanlı Devleti için ayrı bir önem taşımıştır. Bu amaca yönelik olarak otuz senede bire karşılık gelen kadastro faaliyetleri icra edilerek mükellef tespiti ve istatistiğe aşırı önem verilmiş; göçerler yurtlandırılmaya ve kontrol altına alınmaya çalışılmış, ancak tüm bunlar yapılırken en zorlu savaş şartlarında bile halk vergilerle ezilmemiş dünyada uygulanan en az vergi miktarlarıyla yetinilmiş, karşılığında en büyük şuç olarak vatan hainliği ve vergi kaçakçılığı kabul edilmiştir.

Yine küresel stratejiye bir örnek olarak kapitülasyonları gösterebiliriz. Verildiği dönem itibariyle kapitülasyonlar Osmanlı Devletinin mutlak ihtiyacına yönelik ve yararlıdır. Toplumun üretemediği ve yetiştiremediği ikmal maddelerinin

tamamlanması amacına yöneliktir. Ticaretin devamının ve ekonominin işlerliğinin koruyucusudur. Ancak dış borçların alındığı piyasanın daraldığı Osmanlı sıkışık döneminde genel yapının aleyhine dönmüştür. Yine de verildiği dönemde küresel güç ve stratejinin açık bir ifadesidir.

Fatih-Kanuni Dönemi içerisinde öncelikle sağlam bir içyapı hedeflenmiş buna yönelik gayretlerin ardından tarihi Türk Doktrini olan Cihan Hakimiyetine gidecek yollar açılmaya çalışılmıştır. Bu gayretlere paralel olarak geliştirilen stratejide İslam motifi Türk motifinden hakim olmakla beraber, Milletler Sistemi düzeni içerisinde azınlıklar kontrol altına alınabilmiş ve değişik ad ve yaklaşımlarla devlete düzenine dâhil edilmiştir. Osmanlı hedeflediği coğrafya ve siyasi kontrole ulaşamamakla birlikte günümüzde hayal dahi edilemeyecek bir ömür sürmüştür. Çöküşü dahi kendinden üstün kuvvetlere rağmen yükşelişi kadar görkemlidir. Yılda ortalama 3000 Km. Kare büyüyen devlet hemen hemen aynı ölçülerde (4000 Km. Kare) toprak vererek yıkılmıştır. Hem de Avrupa'nın yeni güç ve teknolojisine rağmen bunu başarabilmiştir.

Eğer günümüzde Osmanlı İmparatorluğuna maledilen sorunların hesabı bizden sorulmaya devam ediyorsa, bu devletin borçlarını bizim dedelerimiz ödediyse ve biz hala Osmanlı Statejik Ekseninde değişik manevralar yaparken konuyu kendi iç işlerimize karşılıksız ve koşulsuz müdahale noktasına getirmeyi dahi düşünüyorsak bence Fatih-Kanuni Dönemini ve bu dönemin küresel Stratejisini yeniden çok detaylı bir şekilde incelememiz gerekir. Çünkü bu dönem günümüz Avrupa düşüncelerinin hareket noktası ve ders alınacak engin bir ilham kaynağıdır.

KAYNAKÇA

1. KİTAPLAR

ALPAGUT, Haydar, Denizde Türkiye, 1.Cilt, İstanbul, 1937

AK, Mahmut ve BAŞAR, Fahameddin, İstanbul'un Fetih Günlüğü, İstanbul, 2003

AKAD, Mehmet Tanju, Strateji Üzerine, İstanbul, 2001

----------, Savaş Tarihinin Dönüm Noktaları İstanbul, 2005

----------, Osmanlıların Stratejik Sorunları, İstanbul, 1995

AKŞİN, Sina ve diğerleri, Türkiye Tarihi–2, İstanbul, 1988

AKGÜNDÜZ, Ahmet, Osmanlı Kanunnameleri ve Hukuki Tahlilleri, I.Kitap, İstanbul, 1990

ARMAĞAN, Abdullah, Milli Güvenlik Kavramları, Milli Güvenlik Siyaseti ve Milli Güvenlik Planlama Süreci Eğitim ve Öğretim Bilgi Notu, Ankara, 2001

ARMAĞAN, Mustafa, OSMANLI İnsanlığın Son Adası, İstanbul, 2004

BAYKARA, Tuncer, Osmanlılarda Medeniyet Kavramı ve Ondokuzuncu Yüzyıla Dair Araştırmalar, İzmir, 1992

----------, Türkiye Selçukluları Devrinde Konya, Ankara, 1998

BIYIKTAY, Ömer Halis, Timur'un Anadolu Seferi ve Ankara Savaşı, Ankara, 1931

BÜLBÜL, Zekeriya, Osmanlı Müesseseleri ve Medeniyeti Tarihi, Ankara, 2000

BÜYÜK LAROUSSE, İstanbul,1990

CLAYTON, Susan, Strateji Geliştirme, İstanbul, 1998

ÇORUHLU, Tülin, Osmanlı Tüfek Tabanca ve Teçhizatları, Ankara,1993

DAĞ, Ahmet Emin, Osmanlı Safevî İlişkileri Kökenleri ve Gelişimi, İstanbul, 2001

DİVİTÇİOĞLU, Sencer, Oğuz'dan Selçuklu'ya, İstanbul, 1994

DOĞRU, Halime, Osmanlı İmparatorluğunda Yaya-Müsellem Taycı Teşkilatı, İstanbul, 1990

DURSUN, Davut Osmanlı Siyasi-İdari Sistemi ve Din Örgütü, İstanbul, 1987

DÜMEN, Erdoğan, Osmanlı İmparatorluğu Kuruş-Yükselme-Duraklama ve Gerileme Devrinde Deniz Kuvvetlerinin Etkileri ve Deniz Harekâtı, İstanbul, 1990

EMECEN, Feridun ve diğerleri, Osmanlı Devleti ve Medeniyet Tarihi, İstanbul, 1994

ERENDİL, Muzaffer, Tarihte Strateji, Ankara, 1998

ERYILMAZ, Bilal, Osmanlı Devletinde Gayrimüslim Tebaanın Yönetimi, İstanbul, 1996

GELİŞİM HACHETTE ANSİKLOPEDİSİ, İstanbul,1993

GÖKMEN, Mustafa, Eski Türk Kitabeleri, İstanbul, 1980

GÜNGEN, Coşkun, XVI. Yüzyıldaki Gelişmeler Işığında Osmanlı Denizciliği, Ankara, 1997

GÜVENÇ, Nazım, Askerlik Sanatı, İstanbul, 2003

HART, Liddel, Stratejide Dolaylı Tutum, (çev: Cemal Enginsoy), Ankara, 2002

Hürriyet, Türk Tarihi Atlası, İstanbul, 1992

İNALCIK, Halil, Osmanlı'da Devlet, Hukuk, Adalet, İstanbul, 2000

İSLAM ANSİKLOPEDİSİ, İstanbul, 1993

KARATEPE, Şükrü, Osmanlı Siyasi Kurumları Klasik Dönem, İstanbul, 2004

KAZICI, Ziya ve ŞEKER Mehmet, İslam-Türk Medeniyeti Tarihi, İstanbul,

KEEGAN, John, Savaş Sanatı Tarihi, İstanbul, 1995
KIRIM, Arman, Yeni Dünyada Strateji ve Yönetim, İstanbul, 1998
KOCABAŞ, Süleyman, Tarihte Adil Türk İdaresi, İstanbul, 1994
KÖPRÜLÜ, M. Fuad, Osmanlı İmparatorluğunun Kuruluşu, Ankara, 1972
---------- , Türkiye Tarihi, Ankara, 2005
KÖSOĞLU, Nevzat, Türk Kimliği ve Türk Dünyası, İstanbul, 1996
----------, Türk Dünyası Tarihi ve Türk Medeniyeti Üzerine Düşünceler, İstanbul, 1997
KÖYMEN, Mehmet Altay, Selçuklu Devri Türk Tarihi, Ankara, 1963
MEYDAN LAROUSSE, İstanbul,1990
MUMCU, Ahmet, Osmanlı Devletinde Rüşvet, İstanbul, 1985
MÜTERCİMLER, Erol, 21' inci Yüzyıl ve Türkiye " Yüksek Strateji",İstanbul, 1997
ORHONLU, Cengiz, Osmanlı İmparatorluğu'nda Derbend Teşkilatı, İstanbul, 1990
ORTA ATLAS, İstanbul, 1982
OSMANLI TARİHİ, I.Cilt, 6.Baskı, Ankara, 1995
OXFORD ANSIKLOPEDIK SÖZLÜK, İstanbul, 1990, cilt 4
ÖĞEL, Bahaddin, Büyük Hun İmparatorluğu Tarihi, Ankara, 1981
----------, Türk Mitolojisi, İstanbul, 1971
----------, Türk Kültürünün Gelişme Çağları, İstanbul, 1988
ÖZTUNA, Yılmaz, Tarih Sohbetleri, İstanbul, 1988
ÖZTÜRK, Ali, Ötüken Türk Kitabeleri, İstanbul,1996
RASİM, Ahmet, Osmanlı Tarihi, İstanbul, 1968
RAYOVSKİ, Laszlo, Tarihte Türklük, Ankara, 1971
ROUX, Jean-Paul, Türklerin Tarihi, İstanbul, 1989
SANDER, Oral, Siyasi Tarih İlk Çağlardan 1918'e, Ankara, 2002
SÜMER Faruk, Selçuklular Devrinde Milletlerarası Büyük Fuar (Yabanlu Pazarı), İstanbul, 1985
TANERİ, Aydın, Osmanlı Devletinin Kuruluş Döneminde Hükümdarlık Kurumunun Gelişmesi ve Saray Hayatı-Teşkilatı, Ankara,1935
TANYELİ, Cevdet, Milli Strateji ve Oluşumunda Etkileyici Faktörler, İstanbul: HAK Basımevi, 1990
TOGAN, A. Zeki Velidi, Oğuz Destanı, İstanbul, 1982
TOPÇU, Emel, Fatih Dönemi Kamu Yönetimi, Ankara, 1993
TUNAYA, Tarık Zafer, Türkiye'nin Siyasi Gelişmeleri, İstanbul, 1970
TURAN, Oğuz, Türklerde Stratejik ve Taktik Düşünceler, İstanbul, 1986
TURAN, Osman, Türk Cihan Hâkimiyeti Mefkûresi Tarihi, İstanbul, 1968
----------, Türk Dünya Nizamının Milli, İslami ve İnsani Esasları, İstanbul, 1969
TURSUN Bey, Tarih-i Ebul Feth, İstanbul, Tarihsiz
TÜRK ANSİKLOPEDİSİ, İstanbul, 1968
TZU, Sun, Savaş Sanatı, İstanbul, 1993
UNAT, Faik Reşit, Tarih Atlası, İstanbul, 1975
UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı, Osmanlı Tarihi, I.Cilt, 6.Baskı, Ankara, 1995
YILMAZ, Veli, Anadolu'da Türk Varlığı, İstanbul, 1998
----------, Komutanlık ve Liderlik Üzerine, İstanbul, 1994
WERNER, Ernst, Büyük Bir Devletin Doğuşu-Osmanlılar (1300–1481), (çev. Yılmaz ÖNER), İstanbul, 1995

2. MAKALELER

BARKAN, Ömer Lütfi, "Osmanlı İmparatorluğunda Bir İskân ve Kolonizasyon Metodu Olarak Sürgünler", İ.Ü. İktisat Fakültesi Mecmuası, İstanbul, 1950

DİVİTÇİOĞLU, Sencer, "Oyun Teorisi Bağlamında Celali İsyanları", Cogito, Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık A.Ş., Osmanlılar Özel Sayısı, İstanbul, Sayı: 19, 1999

GÖĞÜNÇ, Nejat "Osmanlı Devleti Hakkında", Cogito, Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık A.Ş., Osmanlılar Özel Sayısı, İstanbul, Sayı: 19, 1999

KAFADAR, Cemal, "İki Cihan Aresinde", Cogito, Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık A.Ş., Osmanlılar Özel Sayısı, İstanbul, Sayı: 19, 1999

KUYAŞ, Ahmet "Ortaçağ Anadolusu ve Osmanlı Devletinin Kuruluşu Üzerine", Cogito, Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık A.Ş., Osmanlılar Özel Sayısı, İstanbul, Sayı: 19, 1999

ORTAYLI, İlber, "Halil İnalcık'la Söyleşi", Cogito, Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık A.Ş., Osmanlılar Özel Sayısı, İstanbul, Sayı: 19, 1999

İNALCIK, Halil "Osmanlı Fetih Yöntemleri", Cogito, Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık A.Ş., Osmanlılar Özel Sayısı, İstanbul, Sayı: 19, 1999

3. SÜRELİ YAYINLAR

Askeri Coğrafya, Ankara, Şubat 1986

Belgelerle Türk Tarihi Dergisi, İstanbul, Sayı:13–24, 1986,1987

Belleten, T.T.K., Sayı:202-205, Ankara, 1988,1989

Cogito, Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık A.Ş., Osmanlılar Özel Sayısı, İstanbul, Sayı: 19, 1999

Türk Milli Bütünlüğü İçerisinde Doğu Anadolu, Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü Yayınları, No: 56, Ankara, 1986

New York Times, 16.8.1999

Ha'aretz Gazetesi, 18.8.2000

4. İNTERNET SİTELERİ

http://www. asam org.tr.

http://www. Bilim araştırma vakfı.org

http://www. www. dallog.com

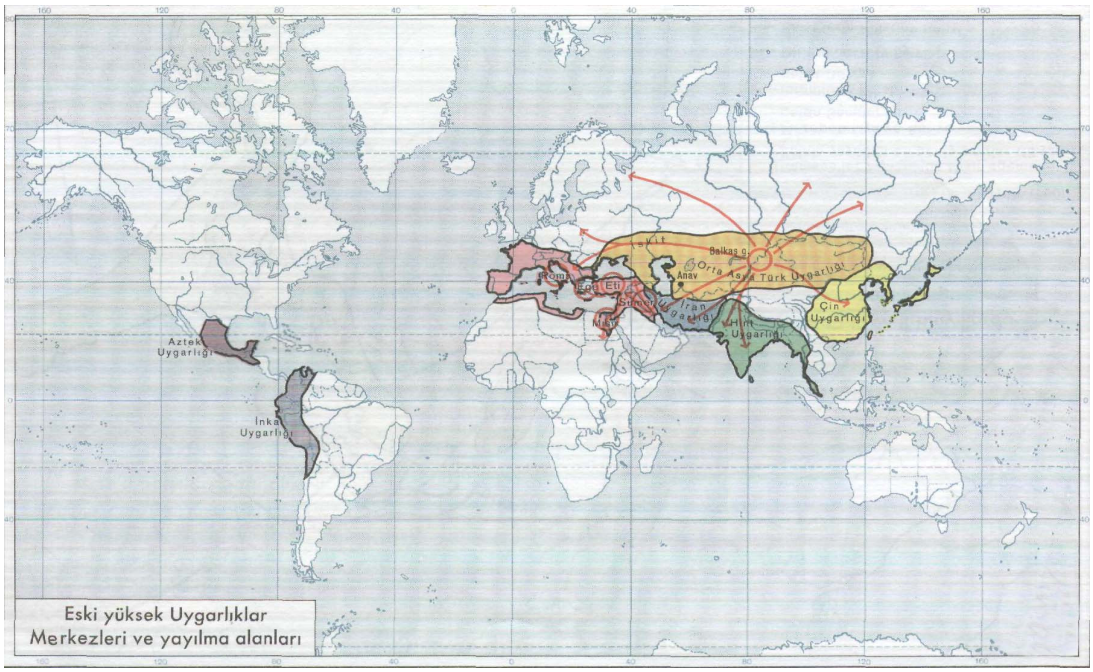
http://www.denizce.com/pirireis.asp

http://www. subjektif. com / makale / osmanlinin _ stratejisi. htm

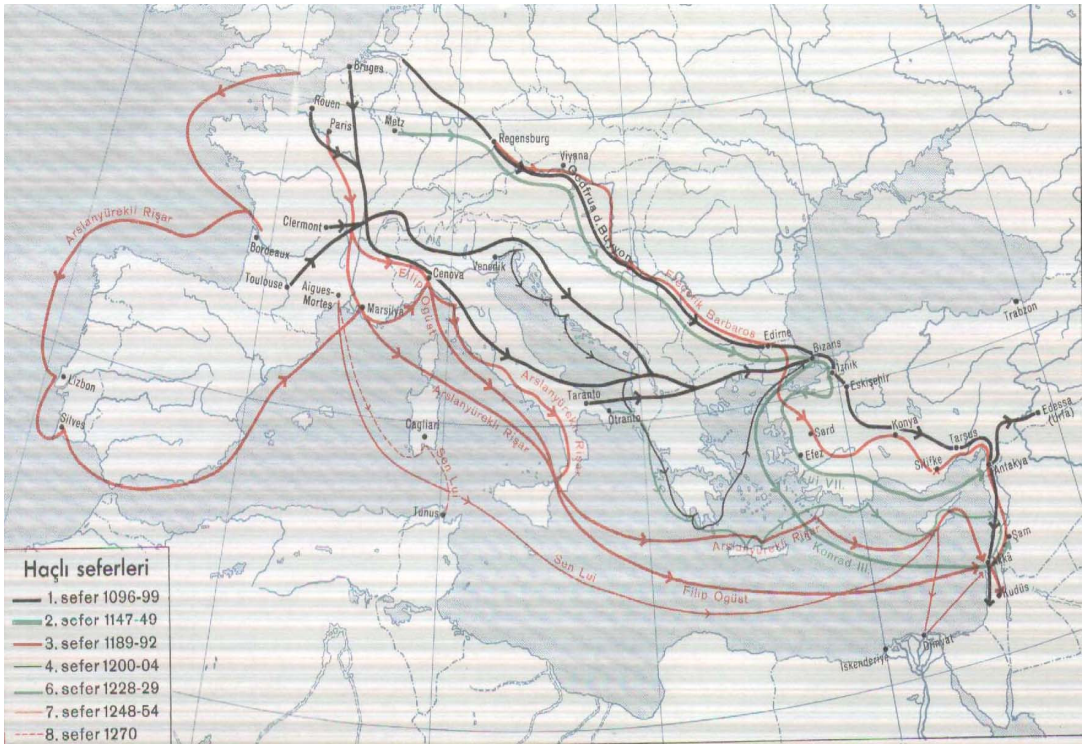
http://www. ttk.gov.tr/yayınlar/pirireis1.html

EKLER:

EK I. OSMANLI DEVLETİ ÖNCESİNDE DÜNYA GÜÇ MERKEZLERİ

EK II. HAÇLI SEFERLERİNİN İZLEDİĞİ GÜZERGAHLAR

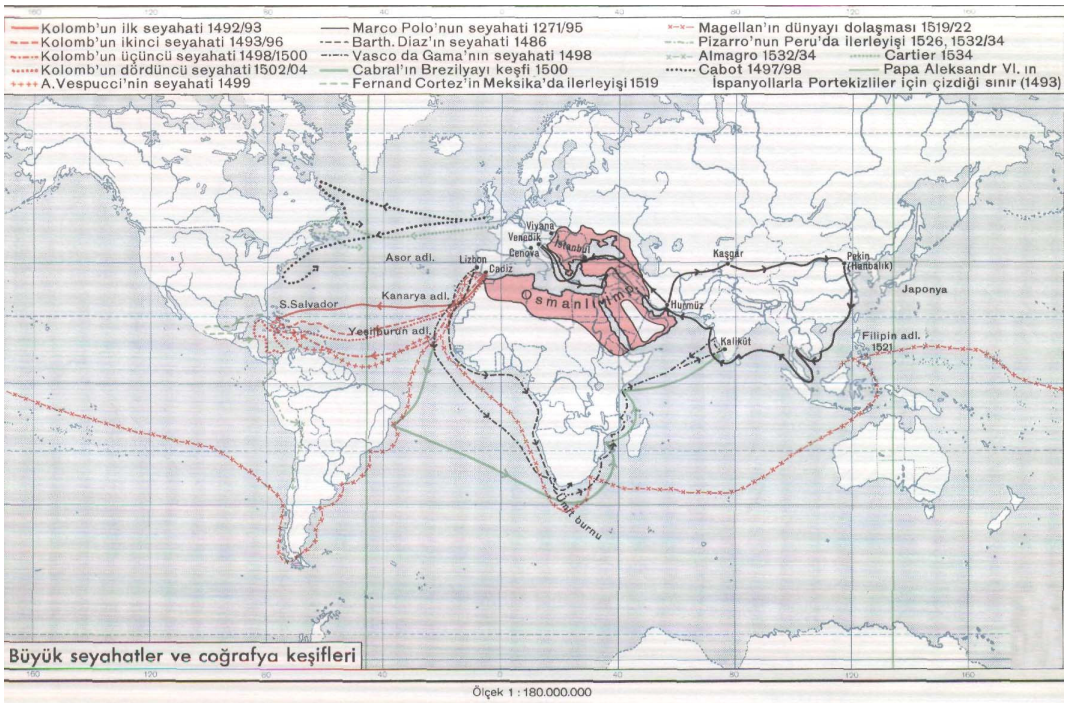

EK III. PİRİ REİSİN 1513 TARİHLİ HARİTASI

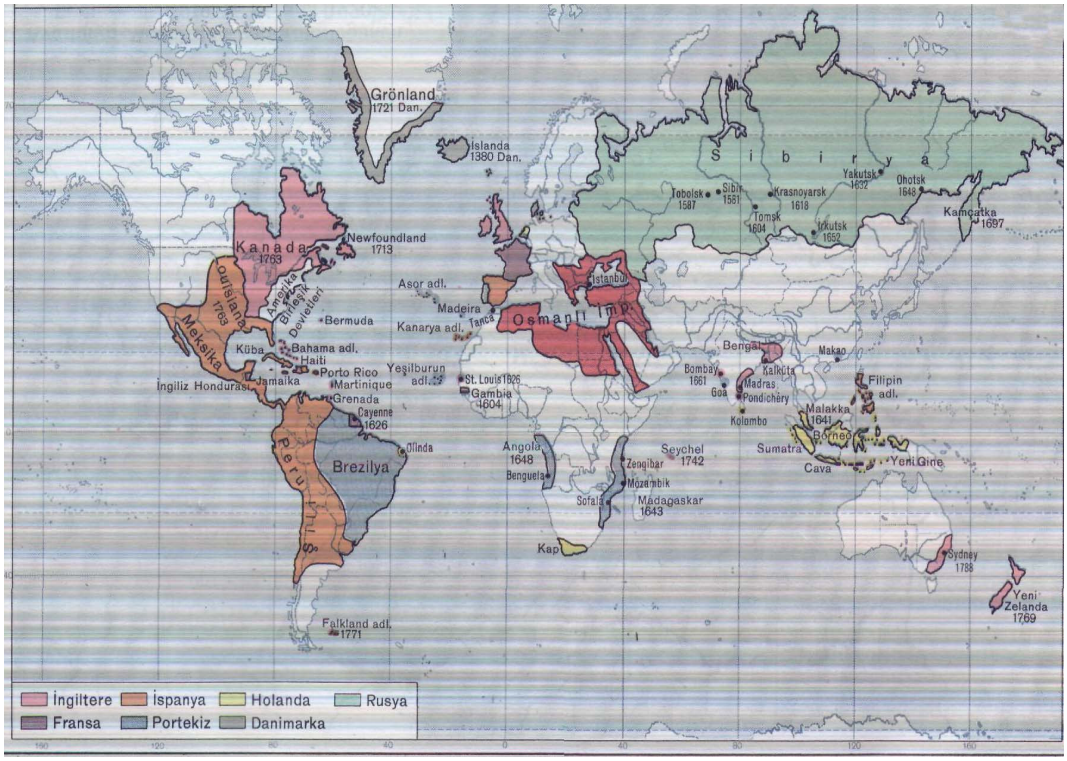

1929 YILINDA TÜRKİYE'DE YAPILAN ÇALIŞMALARDA
BULUNMUŞ 1931 YILINDA BİR BİLDİRİ İLE
DÜNYA KAMUOYUNA SUNULMUŞTUR

EK IV. OSMANLI DEVLETİ EN GENİŞ SINIRLARINA ULAŞTIĞINDA DİĞER GÜÇ MERKEZLERİNİN STRATEJİK HAMLELERİ

EK V. SÖMÜRGELEŞMENİN BAŞLANGICINDA DİĞER GÜÇ MERKEZLERİ TOPRAK KAZANIMLARI

ÖZGEÇMİŞ

Erdem Çakır 1968 yılında Kırklareli'de doğmuştur. İlköğrenimini Kızılcıkdere Köy ve Kırklareli Atatürk İlkokulunda, Ortaöğrenimini Kırklareli Merkez Ortaokulunda tamamladıktan sonra; 1986 yılında Bursa Işıklar Askeri Lisesinden, 1990 yılında Kara Harp Okulundan mezun olmuştur. 1991 yılında Piyade Okulunda sınıf eğitimini tamamlamış bu tarihten sonra değişik birliklerde komuta, karargah ve öğretmenlik görevlerinde bulunmuştur. Evli ve bir kız çocuk babası olan Erdem Çakır iyi seviyede Almanca ve orta seviyede Rusça bilmektedir.